

P 489

1
XIV
1969
IDRIJSKI RAZGLEDI

Izdaja Mestni muzej v Idriji. Uredniški odbor: ing. Ivan Gantar, Jurij Bavdaž, Anton Bolko, prof. Vinko Cuderman, ing. Jože Čar, Damijan Flander, Srečko Logar, Rafko Terpin. Glavni in odgovorni urednik Jurij Bavdaž. Izhaja vsake tri mesece. Letna naročnina 6 Ndin, za inozemstvo 10 Ndin. Poštnina plačana v gotovini. Naslov: Idrijski razgledi, Idrija, poštni predal 11, tel. Idrija 86-135, telegrami Muzej Idrija, tek. rač. pri SDK Idrija št. 5202-603-119. Tiska tiskarna »Primorski tisk« Koper.

Naslovna stran: Foto Filipič — Dimnik na idrijski občinski strehi 1968

Ilustracije: Rafko Terpin

ALI JE BOG MRTEV?

NAMESTO UVODA

Klub mladih Idrija je 22. novembra 1968 organiziral v okviru javne tribune razgovor med marksisti in kristjani na temo »Ali je Bog mrtev?« Razgovora sta se s strani kristjanov udeležila prof. dr. Janez Janžekovič in pomožni škof prof. dr. Vjekoslav Grmič, predavatelja na teološki fakulteti v Ljubljani, marksiste pa sta zastopala prof. Zdenko Roter in prof. Marko Kerševan, predavatelja na visoki šoli za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani.

Nehvaležna je naloga tistega, ki po tolikih ocenah razgovora od »Družine« do »Goriških srečanj« skuša dati še svojo oceno. Prav zato se bom bolj omejil na razloge, ki so nas vodili, da smo razgovor med marksisti in kristjani organizirali.

Pri organiziranju razgovora nas je vodilo spoznanje, da v naši družbi žive ljudje z najrazličnejšimi pogledi na svet in da je mnogim prav religija osnova za njihov pogled na svet in življenje. Čeprav ne gre zanikati dejstva, da ima religija v življenju mnogih ljudi pri nas še vedno pomembno vlogo, pa se je religiji kot družbenemu pojavu v preteklih letih posvečalo premalo pozornosti. Prav tako bi bilo nesmiselno trditi, da religija vpliva na ljudi samo negativno, da je le »opij« za narod. Razen tega noben pogled na svet ni popoln in tako zaprt, da ne bi mogel najti stičnih točk z drugimi.

Razgovor smo organizirali z namenom, da vsaka stran izloži svoje argumente in da te argumente nasprotna stran upošteva ter iz njih izvleče koristne zaključke. Le s postavljanjem stališč, v borbi mnenj, se lahko potrjuje in oplaja lastna ideologija. Zato nismo stremeli za tem, da bi se v razgovoru nasprotnika pobivala, skušala spreobračati drug drugega, niti za tem, da bi odpravljala ideološka nasprotja s sveta, kot so nekateri prisotni in odsotni morda pričakovali. Ne, namen razgovora je bila smer, ki odpira odkrit in pošten dialog, v katerem nasprotnika razgalita tako svojo moč kot šibkost. Razgovor, ki naj bi bil čimbližje dialogu, mora voditi udeležence, da odkrivajo tudi svojo človeško noto, kajti, kot je dejal predsednik Paulusgesellschafta Erich Kellner na dialogu med marksisti in kristjani v Marijanskih Lazneh, »Človeka naredi šele to, da premaguje strah pred drugim, ki je drugačen kakor on, drugače misli, drugače veruje — tako da ga vzame resno kot resničnost, da se prepriča, da so razen njegovega lastnega sveta, lastnih interesov, lastne ideologije še druge reči, drugi ljudje, drugačna prepričanja, drugačne ideje in da spada k človekovim nečlovečnostim, če izgubi pregled nad celotno resničnostjo in verjame samo v ozkost in malenkost lastnega sveta.«

Z razgovorom med marksisti in kristjani v klubu mladih še nismo dosegli popolnega dialoga, bilo bi celo iluzorno to pričakovati. Želeli smo pospešiti pot, ki vodi k dialogu tudi na tem področju, in tako doprinesti svoj skromni delež k temu, da bo dialog nekoč dosežen, kajti prepričani smo, da je pravi dialog največja zahteva humanizma.

Nedvomno je danes na obeh straneh še mnogo predsodkov, ki otežujejo hitrejše razvijanje dialoga. Tako smo na težave naleteli tudi pri organiziranju razgovora, srečali smo se z dialogi v življenju. Dialog je pač nujen tudi, in še predvsem, v vsakodnevnem življenju. Zal le, da danes, ko razpravljamo z ljudmi o idejah in napakah, ki jih življenje prinaša s seboj, vse prepogosto naletimo na ljudi, ki so v načelu za lepe ideje, ki so za odpravo napak in majo lepa stališča, ko pa je potrebno za te ideje in za ta načela kaj tvegati, se raje umaknejo in tveganje prepuste drugim. »Res ni nihče dolžan ,preveč tvegati', toda brž ko ta modrost postane načelo, po katerem se ravnam v obče- vanju z drugimi ljudmi, je že identična z mislijo, da nihče ni dolžan biti človek,« pravi marksist Milan Mahovec.

Res je potrebno imeti svoja stališča in ideje, če želimo biti ljudje, toda če sami za svoje prepričanje ne bomo ničesar tvegali, tudi ne bomo našli možnosti »najti človeka«. Le pot, po kateri skušamo realizirati svoje ideje in za te ideje nemalokrat tudi trpimo, vodi k dialogu.

Sergij Pelhan

ALI JE BOG MODROSLOVCEV UMRL ?

Bojim se, da bodo nekateri izmed vas razočarani. Morda so prišli sem z namenom, da bi bili priče dvoboju, dvoboju med ateisti in teologi. Morda pričakujejo, da bodo izšli iz tega boja eni kot zmagovalci, drugi kot poraženci in da je od tega odvisna usoda vere in nevere v Idriji, v Sloveniji, če ne celo na svetu. Verjetno pa se ne bo zgodilo nič takega. Mi smo prišli sem z namenom, da si povemo, kakšno je videti vprašanje, ki ga je sprožila tako imenovana »teologija o mrtvem Bogu«, če ga motrimo s stališča vere, in kakšno, če ga motri ateist; upamo, da bomo odšli ne kot zmagovalci in premaganci, marveč kot ljudje, ki se malo bolje poznajo, ki se spoštujejo in ki so se drug od drugega nečesa naučili.

Vprašanje, ali je Bog umrl, ima pri tistih, ki ga postavljajo, več pomenov. Kakšen Bog bi naj bil mrtev? Jaz se bom omejil na vprašanje, ali je v očeh sodobnega človeka umrl Bog metafizikov, Bog dokazov in ostal živ edino Bog svetega pisma, Bog Abrahama, Bog Izaka, Bog Jakoba, Bog mistikov, Bog verskega izkustva? Kaj je reči o tem vprašanju, če ga motrimo s stališča Katoliške cerkve?

1. Modroslovje se je od nekdaj ukvarjalo z vprašanjem, ali je Bog, od nekdaj so modroslovci dokazovali, da je, tako oba največja Grka, Platon in Aristotel, tako nešteto srednjeveških mislecev, tako mnogi sodobniki. Pri nas je France Veber napisal debelo knjigo o Bogu s čisto svojimi, izvirnimi dokazi. Od nekdaj je pa bila med misleci tudi borba glede veljavnosti teh dokazov in od nekdaj so nekateri zastopali prepričanje, da Bog ne potrebuje naših dokazov, da je on tak, kakor se javlja v svetem pismu in v verskih doživetjih, sam sebi zadosten dokaz.

Tak je bil na katoliški strani veliki Pascal, eden največjih znanstvenikov in mislecev svoje dobe, hkrati pa ves prežet od vere in verskih doživetij, mistik. Ob svoji pretresljivi verski ekstazi dne 23. novembra 1654, osem let pred svojo smrtjo, je zapisal znamenite, neštetokrat navajane besede: »Bog Abrahama, Bog Izaka, Bog Jakoba, ne filozofov in učenjakov.« Za Pascala je resničen samo živi Bog, ki se je javil živim osebam. Bog filozofov je zanj mrtev.

Na protestantski strani se je proti Bogu modroslovja odločno boril veliki Kant, ki je skušal strokovno in v načelu zavrnil vse dosednje in vse možne prihodnje dokaze, da je Bog. »Bil sem prisiljen,« tako nekako pravi, »odstraniti dokaze, da bi napravil prostor za vero.« Zanimivo pa je, da je oče dialektike Hegel zavrnil ugovore, ki jih je Kant naperil proti dokazom za božje bivanje, da je v svojih predavanjih sam dokazoval, da je Bog in da je uveljavil celo slavno znani Anzelmov tako imenovani ontološki dokaz ter napravil iz njega jedro vseh dokazov.

Tudi pri nas na Slovenskem smo imeli in še imamo globoko verne ljudi, ki ne dajo nič na dokaze za božje bivanje. Da je Bog, tako pravijo, se ne dokazuje, to se doživlja. Bog filozofov je zanje mrtev.

2. Kaj ko bi povprašali izkustvo, kaj ko bi povprašali sodobne konvertite, ki so v zreli dobi, z najvišjimi diplomami v žepu iz ateistov postali verniki.

Primere zanje najdemo v petih knjigah z naslovom *Convertis du XXe siècle*, ki prinašajo življenjepise 75 znamenitih konvertitov iz našega stoletja. Kaj jih je privedlo do konverzije? Kateri dokaz jih je prepričal? Povprašajmo recimo Ignacija Leppa, ki ga omenjene knjige ne navajajo.

Francoz Ignacij Lepp je dvakrat konvertiral. Najprej kot petnajstletnik od nekakšnega meglenega protestantizma h komunizmu. Kaj je bilo vzrok te prve konverzije? »Odkar sem bral ‚Mater‘ M. Gorkega, sem zaslutil v komunizmu brezpogojnost, ki sem jo potreboval bolj kot vsakdanji kruh.« »Hvala Gorkemu, ker sem tisti dan prvič začutil ganljivi občutek vzajemnosti z vsemi zavrženimi tega sveta.« Obšlo ga je spoznanje, da so sorodniki in sploh svet, ki je v njem živel, sokrivci slabega družbenega reda, zločinci, ki zapravljajo denar, ukraden delavcem. Ušel je iz buržujskega udobja svojih sorodnikov. »Ko sem se dolgo klatil po ulicah, sem prebil prvo noč v mestnem sprehajališču. Bil sem srečen in ponosen, da sem reven kot pravi proletarec.« Sprejeli so ga v celico komunistične mladine, vendar s tem njegov gmotni položaj ni bil rešen. »Še mesece se mi je često dogajalo, da sem se poželjivo oziral po nabiralnikih za odpadke in neštetočrat pobral iz njih edini obrok za ves dan.« Kljub temu ni nehal študirati. Oktobra 1925 je ves ponosen zastopal svoje okrožje na proslavi obletnice komunistične revolucije v Rusiji. Pozneje je bil še mnogokrat v Rusiji in v drugih državah, tudi v Jugoslaviji, da opravi naloge, ki mu jih je nalagala partija. Leta 1933 so ga nacisti zalotili kot propagandista v Nemčiji in obsodili na smrt. Tovariši so ga rešili zadnji hip in mu omogočili, da je ušel v Rusijo. Bil je imenovan za profesorja filozofije — imel je doktorat iz filozofije — v Tiflisu. Toda Rusija, v katero je imel do tedaj brezpogojno zaupanje, ga je razočarala. Stalinizem ni moril samo nasprotnikov komunizma, to se je zdelo spočetka potrebno zlo, temveč tudi lastne pristaše, ki so mislili s svojo glavo. Ljudje, ki jih je osebno poznal kot najboljše komuniste, so izginjali brez sledu drug za drugim. Življenje mu je postalo neznosno. Ob prvi priliki je zapustil Rusijo. Zgubil je vero v komunizem, vero, ki je dajala njegovemu življenju smisel. »Dokler je bila moja vera v komunizem nedotaknjena, se mi je zdelo življenje lepo; nobena odpoved, nobeno premagovanje mi ni bilo prenaporno. Zdaj nisem več vedel, za kaj naj uporabim svoje sile.« Ko je tako preganjal čas s čimer koli, je naletel na Sienkiewiczov roman »Quo vadis«. Dotlej mu je bil verski nemir popolnoma tuj. Tudi v tej knjigi ga ni zanimala njena verska vsebina. »Zanimalo me je, kar je pripovedoval ‚Quo vadis‘ o krščanskih skupnostih iz prve dobe. Nenadoma se mi je zazdelo, da tisto, za čemer sem bolj ali manj težil od svojega petnajstega leta, ni bila utopija. Prvi kristjani so v resnici tako živeli ... Tako sem po zaslugi romanov prišel v okolje pristnega krščanstva.« Postal je katoličan, stopil je v bogoslovje, postal je duhovnik.

Nas zanima predvsem ena stvar: Kakšno vlogo so imeli pri Leppovi dvojni konverziji umski dokazi. Na to vprašanje Lepp takole odgovarja: »V moji spreobrnitvi h komunizmu ni nič pomenil marksistični nauk.« Vse mu je pomenil komunistični življenjski vzor. Glede svoje spreobrnitve h katoliški veri pa pravi: »Poglavitno je bilo spreobrniti srce. Teorije pridejo pozneje, da potrdijo razloge srca z razumskimi dokazi.«

Ista resnica odseva iz življenjepisov skoraj vseh konvertitov. Do vere so prišli po najrazličnejših, najbolj nepričakovanih poteh. Toda vsak se je potem, ko je sprejel katoliški nauk kot celoto, ozrl tudi za razumskimi dokazi. Bog filozofov pri izpreobrnjenosti nima velike vloge, toda če bi umrl, bi bila pri mnogih spreobrnitev nemogoča. Nazora, ki ga razum ne more vsaj kolikor toliko utemeljiti, izobražen človek ne more sprejeti.

3. To nam postane povsem razumljivo, če se vmislimo v bistvo religije. Še sedaj se spominjam, kako smo pred petdesetimi leti pri verouku definirali religijo: »Religio est cognitio et cultus Dei« — religija je spoznavanje in češčenje Boga. Danes vidim, da je ta opredelba preozka. Nečesa zelo važnega, kar je težko povedati z besedami, sploh ne omenja. Za religioznega človeka je značilno posebno trajno občutje, ki bi ga še najlaže primerjali z občutjem otroka v družini: občutje spoštovanja, ljubezni, varnosti, dolžnosti, občutje, ki se izprevrže, kadar je otrok iztrgan iz družine, v nedopovedljivo domotožje. Omenjena opredelba je torej preozka, a to, kar pove, je resnično: Religija vključuje tudi neko spoznanje. Ne moreš se čutiti božjega otroka, če nisi prepričan, da Bog je. Po tej umski sestavini se religija loči od umetniških doživetij. Religija in umetnost veljata drugače za sorodni kulturni panogi. V zgodovinskih knjigah pogostoma naletimo na poglavje z naslovom »Umetnost in verstvo«. Umetnost in verstvo imata stične točke, čeprav se oboje bistveno razlikuje. Ena izmed razlik je prav ta, da je lepotna čustva mogoče doživeti tudi ob predmetih, ki se z besedo sploh ne dajo izraziti, recimo ob napevih, ob glasbi, medtem ko se verska čustva ne morejo pojaviti brez nekih prepričanj, ki jih ima veren človek za resnice. Prvi pogoj vere je neka »cognitio«, neko spoznanje. Res je, da more to spoznanje izvirati tudi iz kakih osebnih doživetij, podobnih Pavlovemu na poti v Damask, kljub temu je vsakemu verniku potreben tudi Bog filozofov, če ne drugače, pa vsaj v obliki spoznanja, da Bog Abrahama, Izaka in Jakoba ni v nasprotju s tem, kar uči zdrava pamet, znanost in modroslovje.

4. Kaj pravi k našemu vprašanju Cerkev kot posebna, vidna družba? Ali je morda podala kako izjavo glede Boga modroslovcev? Da. Ena izmed dogem, ki jih je razglasil prvi Vatikanski cerkveni zbor, se glasi: »Če bi kdo trdil, da se pravi in edini Bog, naš Stvarnik in Gospod, ne da izvestno spoznati iz stvarstva z naravno lučjo razuma, naj bo izobčen.« Da bi ne bilo dvoma, kako to misli, je pozneje, v prisegi proti modernizmu, izraz »spoznati« dopolnila z izrazom »dokazati«. Cerkvena dogma je torej, da je mogoče na modroslovski način, opirajoč se na izkustvene pojave, dokazati, da biva Bog, ki je Stvarnik. Vendar Cerkev ne omenja nobenega posebnega dokaza, da, niti tega ne pravi, da tak dokaz že imamo, zatrjuje samo, da je možen.

Kdor pozna katoliško dogmatiko, ve, da Cerkev ne more nobene resnice razglasiti za dogmo, če ni na tak ali drugačen način vključena v svetem pismu ali v apostolskem izročilu. Kje v svetem pismu je povedano, da je mogoče iz vidnega sveta spoznati in dokazati, da je Bog? Na več mestih. Navedimo dve. Sv. Pavel piše Rimljanom: »To, kar je v njem (v Bogu) nevidno, se od stvarjenja sveta po delih spoznano vidi, njegova večna moč in božanstvo, tako da so (pogani) neopravičljivi; čeprav so namreč Boga spoznali, ga niso kot Boga slavili... (Rimlj 1, 20—21)« V Knjigi modrosti pa beremo tole: »Iz velikosti in lepote stvari se s primerjanjem spozna njih stvarnik (13,5).« »Če so premogli (malikovalci) toliko spoznavati, da so mogli svet preiskovati, kako da niso še prej našli Gospoda teh reči (8—9)?«

Na taka mesta se Pascal ni spomnil. Eden in isti svetopisemski Bog je hkrati Bog Abrahama in Bog filozofov. Do Boga vodi mnogo poti, ena izmed njih so tudi modroslovski dokazi. Cerkev je to resnico razglasila za svojo dogmo. Dokler bo živela Cerkev, dotlej Bog filozofov ne bo umrl.

POGLED MARKSISTA NA VPRAŠANJE O MRTVEM BOGU

Uvodno pojasnilo

Reči moram, da sem se z veseljem udeležil srečanja s kristjani, za katerega je dal pobudo klub mladih v Idriji. Ko urejam svoje beležke, da bi jih lahko objavili v vaši reviji, ponovno doživljam to srečanje kot nekaj potrebnega, prijetnega, očlovečujočega. Skušam verjeti, da je srečanje spet pokazalo, da nimajo prav skeptiki in dogmatiki, katerih zgodovinska odgovornost je danes v tem, ker skušajo ohranjati svetovnonazorsko, ideološko in s tem deloma tudi politično razcepljenost Slovencev v »tabore«, ki se lahko srečujejo med seboj samo v neusmiljenem boju, izničevanju ter s tem ali v nasladi zmage ali v grenkobi poraza. Zapisal sem samo tisto, kar sem na idrijskem srečanju dejansko povedal.

1. Najbrže so potrebni nekateri sporazumi okoli teme: ali je Bog mrtev? Točneje: opredeliti moram kot marksist svoje razumevanje teme, svoj odnos do nje. Vprašanje: ali je Bog mrtev zveni dokaj nenavadno in najbrž je prav ta »nenavadnost« izzvala pri nekaterih v vašem kraju pa tudi izven njega začudenje, dvom še zlasti zato, ker naj bi o temi govorili marksisti in kristjani. Toda že sam odmev ob sporočilu o razgovoru kaže na njegovo potrebnost, kajti o tistem, kar ne izzove ničesar, razgovor ni potreben.

Razgovor o vprašanju, ali je Bog mrtev, je možen na različnih ravneh, ki vsaka za sebe »skriva« v sebi določen čar, čeri in upanja:

a) Najprej je to lahko razgovor *teologov o teoloških vprašanjih*. Tako imenovana teologija mrtvega Boga je namreč tudi pojav znotraj sodobne krščanske teologije. V tej ravni moje sodelovanje ni mogoče, ker, preprosto povedano, nisem teolog in tudi sicer nimam nobenega namena arbitrirati v teologiji.

b) Lahko je to določen tip filozofskega pogovora. Vprašanje ali je Bog mrtev je namreč možno razumeti na različne načine. Dopusča pa tudi tole razumevanje in sklepanje: če je Bog mrtev, je moral biti pred smrtjo živ in zato bi kot marksist npr. moral pred vami dokazovati, da Bog nikoli ni bil živ, zato ne more biti mrtev in da je zato vprašanje o smrti Boga nesmiselno. Na drugi strani pa bi moji sogovorniki — kristjani dokazovali obratno: Bog je od vekomaj živ, zato je nesmiselno vprašanje o njegovi smrti, kajti sicer ne bi mogel biti Bog. Takšen tip filozofskega pogovora izključujem, ker ne vodi nikamor. Prav zato onemogoča vsako plodno srečanje med marksisti in kristjani. Ideja o srečanju in dialogu namreč predpostavlja, da imamo drug drugemu kaj povedati, da so skupne točke, zaradi katerih je srečanje smiselno.

Ziveti v dialogu je danes edina alternativa. To pa ne pomeni samo hvaliti svojo stvar in poniževati mišljenje drugače mislečega. Pomeni nekaj povsem drugega: s svojo metodo in s svojo problematiko truditi se tudi za drugega na njegovih klasičnih tleh. Čim bolj bom odkrival moč in prednosti drugega, tem bolj bom smel upati, da bo tudi on odkril moje in jih tudi priznal.

2. Poskušal bom torej opredeliti neke točke, ki bi bile lahko skupna osnova srečanju kristjanov in marksistov »celo« ob vprašanju ali je Bog mrtev. S tem pa opredeljujem ob tej temi po mojem mnenju edino ravnino, kateri je lahko naš pogovor koristen in ploden. Moja ideja je naslednja: človekove ideje o Bogu, njegove predstave o božjem so v raznih časih, pri raznih narodih, pri različnih družbenih skupinah različne. Vsebina teh idej in predstav se izpreminja. Moje vprašanje se torej glasi takole: ali so danes mrtve določene človeške ideje o Bogu, določene človeške predstave o božjem, in če so mrtve, zakaj so mrtve in kakšen je moj odnos do tega. Kako odgovarjam na vprašanje, ki ga zastavljam sebi in vam? Temeljna značilnost bivanja sodobnega človeka in človeštva je aktivizem, lahko bi celo rekli upor zoper neenakosti vseh vrst; zoper manipulacijo s človekom; upor je zoper razlike med bogatimi in revnimi; zoper tiste, ki razpolagajo z veliko količino moči, drugi pa so nemočni; zoper lakoto, vojno itn. V tej luči motrim tudi študentsko gibanje v svetu in pri nas, pojave radikalizma vseh vrst, južnoameriško gverilo. To je revolucionarni aktivizem, ki ruši stare strukture in razmerja, to je spontano gibanje, dinamizem. Vse to pa je hkrati tudi radikalno zavračanje vseh tistih idej in nauk o Bogu, ki naj bi že zdavnaj vzpostavil kot dokončna in nespremenljiva vsa družbena razmerja v svetu; zavračanje Boga, ki mu je po volji, da žive drug poleg drugega bogati in revni; ki le priporoča, da so bogati usmiljeni in dajejo drobtinice iz svoje bogato obložene mize revnim, da so revni potrpežljivi in vdani v usodo, ki nalaga brezpogojno poslušnost avtoriteti, četudi ta tlači in duši; ki tolaži socialno tlačene in zlorabljene le s tem, da jim bo bolje po smrti: Te ideje o Bogu sodobni človek zavrača, ta Bog je za veliko večino ljudi mrtev in prav je, da je mrtev. Sodobni človek poziva k službi človeka in ne k službi takemu Bogu. Ali ni to možna točka tudi za srečanje med marksisti in kristjani, katoličani, še posebej po drugem vatikanskem koncilu?

3. V to se vključuje tudi moj napor za demitologizacijo in demistifikacijo tistega nazora znotraj formalnega marksizma, nazora, ki razglša kot temeljni marksistični nazor o religiji, tedaj tudi o Bogu, da je religija opij ljudstva, da je Bog opij ljudi. Reči moram, da je Bog, ki je mrtev, tisti Bog, ki sem ga označil poprej, res bil opij ljudi zato, ker je reducirал človeka na resignirano bitje, na bitje, ki mora sprejeti vsa dana družbena razmerja kot od Boga dana in da zato pomeni upor zoper taka družbena razmerja tudi upor zoper Boga. Toda ta Bog ni bil edini Bog krščanstva v preteklosti. Bil je tudi Bog Jana Husa, Tomaža Münzerja, Bog taboritov, ki pa je nalagal človeku upor, ki je človeka angažiral v njegovem boju za boljše življenje. Marxov stavek o religiji kot opiju je samo ena teza njegovega učenja in še to je razumeti večstransko. Za Marxa je religija (Bog) tudi izraz človekove duhovne bede (stiske) in hkrati protest proti njej. In prav v tem protestu je vsebovana tudi možnost in priznanje revolucionarnega aktivizma in poslanstva določenih idej o Bogu, določenih religij. Zato mi izraz avtentično krščanstvo, ki ga kristjani poudarjajo, mnogo pomeni. To krščanstvo je nekaj povsem drugega kot Bog, ki želi ali vsaj tolerira človeško trpljenje in zatiranje. In če v krščanstvu tvori razmerje med vrednotami »tostranstva« in »onstranstva« določeno celoto, je, zgodovinsko gledano, to razmerje v stalnem gibanju.

V avtentičnem krščanstvu igrajo vrednote »tostranstva« merodajno vlogo, poudarek je torej na krščanstvu kot religiji »tostranstva«.

4. Kolikor bolj bodo mrtve ideje o Bogu, ki zahteva pokorščino danosti, ki veleva brezpogojno poslušnost danim družbenim odnosom, ki danost oklepa v odvisnost od naddanosti, večje in plodnejše so perspektive za dialog med kristjani in marksisti. Pogoj temu pa je tudi skupen napor za medsebojno razumevanje in spoštovanje kot enakopravnih subjektov. V trenutku namreč, ko kristjan poskuša v meni odkrivati skritega Boga, zato ker sem pošten, moralen, ker iščem in odkrivam v svojem boju smisel življenja; v trenutku, ko kot marksist in ateist skušam odkrivati skritega ne-Boga zato, ker se angažira za boljši svet, ker spoštuje prepričanje drugega, v tem trenutku se vsi izpostavljamo nevarnosti, da izpremenimo medsebojne odnose v nekakšno lovišče za odkrivanje »odpadlih in zablodelih duš«, ki jih je treba reševati.

Takšno reševanje pa predpostavlja: sloj tistih ljudi, ki so že rešeni, specializirane ekipe reševalcev, instrumente in način reševanja ter *objekt* reševanja.

Tako se razmerje človek-človek (subjekt-subjekt) izpreminja v razmerje človek-ne še človek (potencialni človek) oziroma subjekt-objekt. Ali ni bilo v preteklosti zaradi tega že preveč zla? Ali ni velika nehumanost, ko se razmerje jaz-ti spremeni v razmerje jaz-ono (ali oni)?

Kršćanstvo pojmovano kot poslanica ljubezni, upanja in vere, krščanstvo kot humanizem, kot morala ljubezni, morala dejavnega bratstva vzbuja upanje o smislu skupnih naporov, ki opravljajo zle posledice in možnosti, ki izvirajo iz pojma in principa izključne pravovernosti enih ali drugih, kristjanov ali marksistov. V tako pojmovanem krščanstvu, vsaj po mojem mnenju, ni prostora za Boga, ki reducira človeka na prisluškujoče bitje, na bitje, ki mu je edina naloga v življenju pokoriti se za grehe drugih in v tem znamenju sprejemati danost kot nekaj, ki je neodvisna od njega in ki je zaukazana. Kakšen Bog pa ima prostor v avtentičnem krščanstvu? To povedati in opredeliti ni moja naloga, to je napor, ki ga morajo tvegati moji sogovorniki.

Na koncu želim izraziti še eno misel in predlog kristjanom z besedami prof. Roger Garaudyja: »Kaj bi bila vaša vera, če ne bi nosila v sebi tistega latentnega ateizma, ki preprečuje, da bi služili krivemu Bogu. Kaj bi bil naš ateizem, ko se ne bi učil od Vaše vere, ne v smislu transcendence Boga, o katerem nimamo nobene doživljene izkušnje, pač v smislu transcendence človeka, čigar polni razvoj zahteva, da se nikoli ne zadovolji s tem, kar njegova preteklost naredi iz njega.«

Zdenko Roter

ALI JE BOG RAZODETJA MRTEV ?

Preden bom skušal kratko odgovoriti na postavljeno vprašanje in nekoliko nakazati probleme v zvezi z njim, bi najprej razložil pojme, ki jih uporabljam.

Kaj torej pomeni izraz »Bog razodetja«? Nikakor nočem reči, da bi bil to drugi Bog kakor Bog metafizike. Je to isti Bog, ki pa je nekoliko drugače, določeneje prikazan in tudi pot do njega je drugačna kakor pot do Boga metafizike, to je namreč pot vere v ožjem pomenu, ko se pod vplivom božje milosti oklenem razodetih resnic zaradi božje avtoritete in skušam v skladu z omejenimi resnicami tudi živeti. Medtem ko mi za odkritje Boga metafizike zadošča tako imenovano naravno razodetje — stvarstvo, je potrebno za odkritje Boga razodetja nadnaravno razodetje, kakor ga najdemo v najodličnejši obliki v svetem pismu. Zato bi mogli reči, da je Bog razodetja Bog, kakor je prikazan v svetem pismu, ki je last Kristusove Cerkve.

Kaj pa hočemo reči z besedo »mrtev«? Če uporabljamo izraz »mrtev«, potem na neki način predpostavljamo, da je tisti, v našem primeru Bog, nekoč živel, a sedaj ne živi več, da je nekoč bil človeku blizu, a sedaj ni več, ampak se je od njega oddaljil; da je nekoč deloval v svetu in posegal v zgodovino človeštva, sedaj pa je tega konec. Vsekakor torej gre za človekovo izkustvo, če pravimo, da danes enostavno ni več mogoče verovati v Boga, čeprav je bilo to mogoče nekoč, da ni več potrebno verovati vanj, da je Bog človeku sploh odveč ali da bi pomenil oviro zanj, njegovo smrt, če bi živel. In zato Bog ne živi več in sploh ne sme živeti, zato je Bog mrtev.

Takšno izkustvo gotovo vključuje spremenjeno človekovo miselnost, saj je le tako moglo priti do tako spremenjenega verskega izkustva v deželah, ki so bile nekoč pretežno krščanske. Ta spremenjena miselnost pa seveda zopet predpostavlja spremenjen odnos človeka do narave in do samega sebe.

1. Povrnimo se sedaj k razodetju in si v nekaj potezah predočimo Boga razodetja.

Bog je po nauku razodetja sicer od sveta različen, vzvišen nad vse stvarstvo, a je kljub temu z njim kar najtesneje povezan. Bog se javlja v stvarstvu po naravnih zakonih, po stvareh in po njihovem delovanju, ker je vse to božje delo in se pravi za stvari bivati isto kakor biti odvisen od Boga, in to vsak trenutek njihove eksistence. Bog pa dalje posega tudi v zgodovino človeštva in jo vodi, bodisi po delovanju ljudi sploh bodisi bolj neposredno, na primer po učlovečenju božjega Sina, po njegovi odrešilni smrti in njegovem vstajenju, kar je poroštvo za razvoj stvarstva v smeri absolutne bodočnosti — pa tudi sicer je posegal Bog v zgodovino človeštva po svojih poslanjih (prerokih in apostolih) in njihovem oznanilu. Zato je poleg transcendence Boga hkrati v svetem pismu močno poudarjena njegova imanenca, njegova navzočnost in delovanje v svetu, a to seveda navzočnost na transcendenten način. Apostol pravi, da v njem živimo, se gibljemo in smo, da je od njega in zanj vse ustvarjeno, da ima vse v njem svoj obstoj.

Bog se razodeva po svoji dejavnosti in po nauku, ki so nam ga posredovali njegovi poslanci in zapisali svetopisemski pisatelji. Resnice o Bogu, ki jih tako najdemo v knjigah razodetja, so deloma takšne, da jih moremo

spoznati že z naravnim razumom, deloma pa zopet takšne, da jih niti potem, ko so nam bile razodete, ne moremo prav razumeti, čeprav zaradi tega niso brez pomena za naše življenje.

Vendar je razodetje božje — človeško delo in je zato vključeno v določen čas in prostor. To se pravi, da je v določeni meri, kar zadeva obliko, odvisno od krajevnih in zgodovinskih razmer, v katerih je nastalo, kakor tudi od individualnih sposobnosti poslanca, ki mu je bilo zaupano, in pisatelja, ki ga je zapisal.

Isto velja za razlago razodetja v Cerkvi, v teologiji.

Vse to je zelo važno, ker se v tem pogledu stikata naravno razodetje (to je vse, kar človek odkriva v stvarstvu, znanost in tehnika, filozofija in umetnost, njegovo življenje in delo, kar je vse precej krajevno in časovno, zgodovinsko pogojeno) in pa nadnaravno, božje razodetje in njegova večno veljavna vsebina.

Tako je omenjena vsebina izražena v oblikah, v podobah in pojmi, ki so odraz določene kulture in civilizacije, določenih pogledov na svet in človeka, določene stopnje razvoja znanosti, določene filozofije in sploh človekove miselnosti. Religiozna vsebina, verska resnica je torej v razodetju odeta s časom in razmeram prikrojenim plaščem, ne da bi s tem hotel reči, da je ta plašč v vsakem pogledu in v celoti zapisan neprestanim spremembam, ker bi potem moral zanikati resnične dosežke znanosti in celo prva načela, ki so sama po sebi razvidna in uravnavajo naše mišljenje.

Zopet pa to, kar smo pravkar rekli o razodetju, velja prav gotovo v določeni meri tudi za razlago razodetja, velja za teologijo še posebej.

2. Kaj iz tega sledi za problem božje smrti?

Najprej sledi to, da problem smrti Boga metafizike vpliva tudi na problem smrti Boga razodetja. Utesnjenost in nesodobnost plašča, v katerega je odeto razodetje in razlaga razodetja, more človeka, ki ne vidi razlike med plaščem in vsebino in ne vidi možnosti ločitve obojega, pripeljati do prepričanja, da je tudi Bog razodetja mrtev. Da, posledica tega povezovanja plašča in vsebine na življenje in smrt more v ljudeh Boga naravnost ubijati.

Drugič je mogoče, da novi plašč, v katerega je treba odeti razodeto resnico in njeno razlago, ni tako prosojen za vsebino, ki se nam v tem novem plašču javlja ali bi se nam naj javljala, in je zato za njeno spoznanje potrebno veliko več umskega napora. Da, mogoče je in je tudi dejansko tako, da nam pa kljub temu nivo plašč bolje in pristneje posreduje vsebino kakor stari, kolikor pač vsebuje nove elemente resničnega človekovega spoznanja in razvoja. Resnično naravno in nadnaravno razodetje kakor tudi pristno spoznanje naravnega in nadnaravnega razodetja si namreč ne moreta nasprotovati, ampak se moreta samo dopolnjevati, ker imata izvor v istem Bogu. Vsekakor pa morejo tudi v tem pogledu nastati težave, ki nekoga vodijo do prepričanja, da je Bog razodetja mrtev.

Tretjič moramo omeniti življenje, ki temelji na razodetju, na razlagi razodetja in morda premalo upošteva omenjeni zgodovinski značaj, kar zadeva obliko, v kateri je bilo razodetje dano, in razlago razodetja. In tako pride do življenjskih konfliktov v življenju in delu posameznika, v njegovih odnosih do sočloveka in do sveta sploh. Zopet imajo potem tudi ti konflikti lahko usodne posledice.

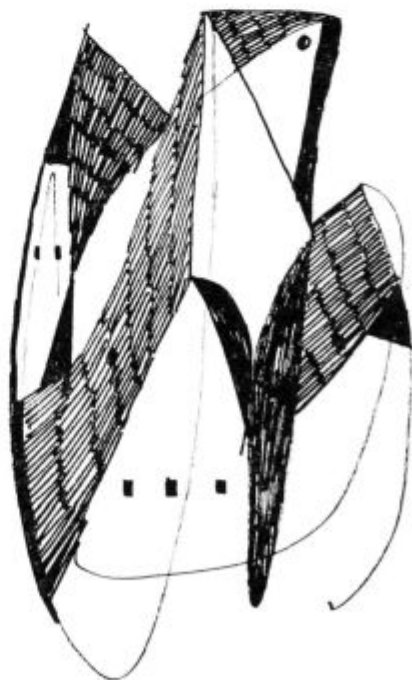
Končno more dejstvo razodetja samo postati problematično, ne morda toliko iz razumskih razlogov kakor iz razlogov, ki bi jih povzeli v besedi miselnost v širšem pomenu. Človek se na primer vedno bolj zaveda sebe, svojih sposobnosti in zato hoče biti absolutno neodvisen, avtonomen. Prav zato pa

tudi odklanja razodetje, to je spoznanja, do katerih se ni sam dokopal in katerih ne more doumeti, ampak naj bi jih enostavno sprejel zaradi božje avtoritete. Tako na primer celo Jaspers izrecno zavrača razodetje, čeprav je sicer veren.

3. In kaj je sedaj dejansko mrtvo, kako mi kristjani gledamo na pojav mrtvega Boga razodetja?

Protestantski teologi kakor Bonhoefer, Vahanian, Robinson, Van Buren, Hamilton, Cox gredo zelo daleč, tako da se včasih zdi, da zagovarjajo le še transcendenco brez transcendentnega ali izgubo transcendence v imanenci.

Katoliški teologi pa se zavedajo ali bi se vsaj morali zavedati, da je Bog kljub imanenci transcendentno bitje, da so vsi naši pojmi o Bogu, tudi razodeti, analogni, zelo nepopolni, da je nekaj drugega vsebina in zopet nekaj drugega oblika božjega razodetja, da je *glede te oblike kar tudi glede oblike, kar zadeva razlago razodetja, treba priznati njeno zgodovinsko pogojenost in relativno vrednost, da razvoj v območju naravnega razodetja vpliva na razvoj v območju nadnaravnega razodetja, kar zadeva spoznanje in življenje.* Zato moramo reči, da ni mrtev Bog razodetja sam, ampak so mrtve le časovno pogojene predstave in zamisli ali podobe o Bogu, ki so v zvezi z zgodovinskostjo razodetja in njegove razlage. Da, moremo tudi priznati, da je morda današnjemu človeku večkrat sploh teže verovati v Boga razodetja, kakor je bilo človeku, ki je živel več sto let pred nami, moremo torej priznati nekatere dejanske objektivne in še bolj subjektivne ovire, kar zadeva človekovo pot do Boga v našem času. A Bog razodetja zaradi tega nikakor ni mrtev, ampak je le na drug način živ, kakor je bil včasih, da se izrazim tako v podobi.

Razprava o temi »Ali je Bog mrtev« očitno ne more biti razprava o dokazih in protidokazih za božje bivanje. Vprašanje »Ali je Bog mrtev« pomeni vprašanje, ali je človek danes sposoben in pripravljen verovati (vanj), ali je manj sposoben, kot je bil včasih (ko je bil Bog zato »bolj živ«) in če je, zakaj. Kako malo je navzočnost verovanja odvisna od »dokazov za Boga«, kaže že dejstvo, da ne obstaja *noben* »razumski« dokaz za božje bivanje, ki ga ne bi kdo od uglednih religiozних mislecev spodbijal; da ne govorim o tistih, ki imajo — kakor Barth — samo dokazovanje Boga »iz narave« in njegovo opredeljevanje po »analogii entis« za od Antikrista spodbujeno početje in enega največjih grehov. V neki meri velja tudi nasprotno: tudi dokaze proti božjemu bivanju so pobijali tudi nereligiozni misleci. Omenjeno je že bilo npr. Heglovo zavračanje Kantove kritike dokazov za Boga. (Čeprav je treba mimogrede reči, da je Hegel zavrnil Kantovo kritiko v imenu takega pojmovanja Boga, ki je — kot je ugotovil Kierkegaard in mnogi religiozni misleci za njim — v bistvu popolna negacija krščanskega, če že ne vsakega religioznega Boga.)

Za uvod še nekaj besed o misli, ki je neposredno prispevala k naslovu našega razgovora in ki tudi sicer v religioznem svetu dobresedno izziva razprave na to temo: o tako imenovani »teologiji mrtvega Boga« ali »teologiji božje smrti«. Njene začetke lahko vidimo v misli nemškega protestantskega teologa D. Bonhoefferja, ubitega med drugo svetovno vojno zaradi nasprotovanja fašizmu. Bonhoeffer pravi, da je »v razumu in srcu sodobnega človeka« mrtev tisti stari Bog, ki je služil kot oporna palica v težavah, kot mašilo človeškega neznanja, kot rešitev zagat in kot zatočišče v stiskah. Smrt takega boga mora po Bonhoefferju krščanstvo sprejeti kot nekaj pozitivnega. V bistvu je tak bog umrl že ob Kristusovem »moj Bog, moj Bog, zakaj si me zapustil«. Za kristjana Bog ni božanstvo, gospodar sveta, vsemogočna sila, ki posega v človeški svet in njegovo usodo, sila, k odloča o svetu. Kristjan pozni boga le po Kristusu in njegovem življenju. Za Kristusa pa ni bila značilna ne moč, ne mogočnost, ne vsemogočnost, temveč to, da je sprejel nase greh, trpljenje, smrt, da se je izenačil, do kraja solidaliziral s človekom. Krščansko verovati tako ne pomeni misliti, da obstaja neskončno, vsemogočno bitje ipd. in ga častiti, temveč pomeni solidarizirati se s človeškim trpljenjem, *živeti za druge*. Bonhoeffer še ni bil radikalen. Govori sicer, da pomeni verovati »živeti brez Boga« — toda »pred Bogom«: živeti *brez* Boga *pred* božjim obličjem. Sodobni tako imenovani teologi božje smrti (npr. Hamilton) gredo dalje: Bog je mrtev do kraja, postal je odveč, odvečna beseda, ki ne označuje ničesar več.

Toliko za — razumljivo — le približno predstavo o smeri in načinu razmišljanja najradikalnejše sodobne teologije.

Kako pa gledati z marksističnega vidika na »božjo smrt«, ali drugače — ustrežneje in hkrati bolj blago — rečeno: na težave, ki jih ima današnji človek v verovanjem v boga, na krizo vere oz. vsaj tradicionalne vere in širjenje ateizma.

Odgovor je odvisen od pojmovanja religije. Marx običajno govori o religiji kot obliki družbene zavesti skupaj z drugimi oblikami — umetnostjo,

pravom, moralo, filozofijo itd. Značilno je neko mesto iz dela iz njegovih zrelih let, kjer govori o religiji kot posebnem načinu človekovega prisvajanja sveta, poleg spoznavno-znanstvenega, umetniškega in »praktično duhovnega«. Čeprav se zavedam, da večina marksističnih avtorjev, ko govori o religiji, izhaja iz drugačnih izhodišč in se giblje v drugih okvirih (npr. teorije alienacije), bi se sam skušal opreti na to obče Marksovo izhodišče. Tako izhodišče naredi za odvečne razprave, ali je religija le prehodna »faza« v razvoju človekove zavesti ali nekaj, kar je lastno človekovi naravi. Obe gledanji sta po mojem mnenju nezdržljivi z marksističnim pojmovanjem družbe in človeka. Tudi pri religiji gre podobno kot pri umetnosti, znanosti ali morali za določen človeški *proizvod*, ki je *omogočen* z določenimi biopsihičnimi lastnostmi človeške vrste (pogojenimi v biološki strukturi in zgodovinsko oblikovanimi), »realizira« pa se — če se in kolikor se — v odvisnosti od družbenih potreb in potreb človeškega življenja v dani družbi.

Izraz »prisvajanja sveta« lahko pobliže označimo kot »obvladovanje sveta«, »udomačevanje sveta«, prizadevanje, da damo svetu, v katerem živimo in ki ga živimo, »človeško mero«.

Postavljata se dve vprašanji: »Kaj je tisto, kar si človek 'prisvaja' na religiozen način, kaj so objekti religioznega prisvajanja? Kako človek na religiozen način prisvaja svet, v čem je *specifičnost* religioznega prisvajanja?

Pogled v zgodovino in sodobno izkustvo pokaže najrazličnejše objekte religioznega prisvajanja. Človek se na religiozen način sooča z naravnimi pojavi, strelo in poplavo, sušo in dežjem, boleznimi, družbenim dogajanjem, »lakoto in vojsko« ter z »dejstvi«, kot so vest, občutek krivde, človeške minljivosti, neizmernost veselja. Ne glede na to, da gre pri nekaterih od naštetih pojavov za pojave »prehodne« narave in pri drugih za tako rekoč večna eksistenčna vprašanja, pa je njihov skupni imenovalec, da gre za pojave, ki so za konkretnega človeka danega časa in družbe praviloma neobvladljivi, nedostopni za drugo obliko prisvajanja (tehnično, znanstveno itd.), hkrati pa zanj eksistenčnega, življenjskega pomena.

Način, kako človek na religiozen način prisvaja take pojave, lahko razkrijemo z analizo specifičnih religioznih predstav in obredov, religioznih objektov z eno besedo. Kajti, kakor človek tehnično obvladuje svet s tem, da proizvaja tehnične objekte (»proizvajalna sredstva«), spoznavno znanstveno prisvaja svet s tem, da proizvaja znanstvene objekte (pojme in teorije) — tako religiozno prisvaja svet s tem, da proizvaja religiozne objekte. Religiozni objekti — predstave o Bogu, nadnaravnem, svetem itd. — so sicer lahko bolj ali manj mogočni ali vsemogočni, bolj ali manj antropomorfni, transcendentni ali imanentni — vedno pa imajo vsaj dve bistveni lastnosti. So nekaj, kar je za religioznega človeka hkrati *skrivnostno*, obdano s skrivnostno *močjo*, in hkrati *odprto*, *usmerjeno* k človeku, intimno z njim; nekaj, kar je lahko še bolj mogočno, še bolj spoštovanje vzbujajoče, kot so razne »gole« naravne sile, toda — v nasprotju z naravnimi silami — je to nekaj, kar nikdar ne deluje docela brez o(b)zira na človeka.

Naj bodo »kuga, lakota in vojska«, trpljenje in smrt sploh še tako brezsmiselni — človek, ki jih »položi v roke« religioznega bitja, ne more do kraja zgubiti upanja, kajti religiozno bitje ne more biti do kraja ne-človeško; naj bo veselje še tako gluho in slepo, njegova usoda še tako negotova, za religioznega človeka ne more, da ne bi imelo nekega človeškega smisla, pa čeprav ga tudi religiozni človek ne more spoznati, čeprav ostaja tudi za njega »skrivnost«; naj bodo vest, krivda, smrt (kot minljivost), pa če hočemo tudi ljube-

zen, sreča, lepota in druge temeljne vrednote v vsej svoji neizogibnosti in brez-pogojnosti za človeško življenje še tako neprodorne, »skrivnostne« — za človeka, ki jih doživlja kot (izraze) božje skrivnosti, ne morejo, da ne bi imele nobenega človeškega smisla, človeške mere. Ali kakor je zapisal teolog Karl Rahner: »Poslednja in edina samoumevnost je absolutna božja skrivnost... Najtežje in najlažje dejanje pa je (in v tem je specifičnost religije — m. p.) sprejeti to samoumevno skrivnost kot neizrečeno *ljubečo in odpuščajočo bližino*.« Religija je v tem smislu, kot je zapisal C. Levi-Strauss, »humanizacija naravnih zakonov«.

S tem pojav, ki mu pravimo religija, seveda še ni izčrpan. Vsak človek, oziroma vsaka doba in družba, si oblikujejo, kot pravimo, svoj »svetovni nazor«, svojo »sliko sveta« — bolj ali manj izdelan in celovit splet odgovorov na vprašanja, kaj je človek, kaj je svet, kaj so osnovne vrednote: splet, ki se opira na celotno življenjsko izkustvo ter miselnost, znanost, filozofijo in ideologijo določenega okolja. Od načina, kako se določene religiozne predstave, določena religiozna doživetja vključujejo v določen splet odgovorov na vprašanja, kaj je človek in kaj svet, zavisi tisto, čemur pravimo »religiozni svetovni nazor« oziroma miselno-predstavna plat nekega religioznega sistema. Ali povedano z drugega vidika: človek kot tudi racionalno in družbeno bitje skuša svoja religiozna doživetja tudi misliti in izražati; misli in izraža pa jih lahko le v jeziku, pojmi in kategorijah ideologije, filozofije, znanosti svojega časa in okolja.

Dalje: rekli smo, da religiozna doživetja vključujejo zavest medsebojnega odnosa med religioznim objektom in človekom. Brez takega odnosa religiozni objekt kot religiozni objekt za človeka sploh ne obstaja. (»O Bogu lahko govorimo le v vokativu,« je zapisal neki religiozni avtor, vse drugo je le govorjenje o filozofskih ali ideoloških predstavah in pojmi, ne glede na njihovo morebitno ime »bog«). Kot družbeno bitje tudi ta odnos človek oblikuje družbeno — v obliki obredov, izpolnjevanja določenih družbenih, moralnih in drugih predpisov (ga formalizira in institucionalizira). Pri obredih se oblikuje verska skupnost, skupnost vernikov, ki se zgodovinsko med seboj diferencirajo, opravljajo različne vloge v njej, dokler se ne oblikuje posebna profesionalna organizacija verskih »funkcionarjev«, ki si bolj ali manj monopolno prisvoja določena verska opravila. Taka profesionalna organizacija pa mora kot posebna organizirana družbena skupina opredeliti svoj odnos do družbe in družbenih pojavov, v katerih živi, in izdelati tisto, čemur pravimo cerkvena ideologija in politika. Taka bi bila shematično prikazana polna oziroma ekstremno razvita struktura, v kateri se je običajno pojavljala religija vsaj v našem evropskem prostoru.

Kaj je v takem okviru kriza vere in ateizem? Kako se danes pojavlja:

1. Mnoga »vprašanja« in »problemi«, ki so nekoč zaradi svoje neodgovornosti in nerešljivosti terjali religiozen pristop, je človek uspel obvladati spoznavno-znanstveno, tehnično in politično: različne naravne pojave in družbena protislovja. Religioznost, ki jo je človek proizvedel *predvsem* za obvladovanje takih pojavov, je s tem postala dobesedno brezpredmetna. Doživela je in doživlja krizo. Morda je značilen primer za to tradicionalna kmečka religioznost in njena kriza ob industrializaciji in selitvi kmečkih ljudi v mesta.

2. Druga vprašanja, npr. vprašanja smrti in smisla življenja, so seveda ostala (kolikor se niso z vso ostrino celo šele zdaj postavila) in s tem tudi možnost različnih načinov religioznega soočanja z njimi. Če se danes ta možnost izkorišča v manjši meri, je verjetno vzrok v težavah, ki jih ima danes

(tradicionalno) religioznost s svojim vključevanjem v sliko sveta sodobnega človeka.

Slednjo danes bistveno določata znanost in humanistično samorazumevanje človeka (kljub določenemu protislovju, ki obstaja med njima).

Ne samo, da sta znanost in tehnika uspešno rešili številna, včasih neresna vprašanja — danes v vedno večji meri vplivata na celotno človeško mišljenje in doživljanje (podobno kot je npr. v fevdalni družbi vplivala religija). S svojim *metodičnim* ateizmom (Weizsäcker: Naloga vsakega znanstvenika je, da napravi na svojem delovnem področju 'hipotezo o bogu' za odvečno), o katerem danes govorijo tudi že teologi, vplivata na sodobnega človeka, da se ne zateka k bogu tudi v situacijah, v katerih je sicer brez moči. Religija, ki še danes — kot je to delala doslej — »vstavlja« boga v temna mesta človeškega znanja (klasičen primer: nastanek življenja, »čudežni« pojavi), ne more upati na trajen uspeh, bojuje že izgubljeno bitko.

Značilno za sodobnega človeka je, da gleda nase kot na ustvarjalca svojega sveta, odgovornega za svet in človeška dejanja: biti hoče v polni meri »subjekt akcije«, skratka — značilna je zanj humanistična ideologija. Religija, katere predstava o bogu in svetu jemlje človeku le del odgovornosti za človeško ravnanje (npr.: če bi bog hotel, ne bi bilo vojne), ki zanemarija človeško ustvarjalnost ali jo obuboža na golo izvrševanje vnaprej danega božjega načrta, ki pasivizira človeka, ravno tako težko upa na uspeh.

Stojimo pred odprtim vprašanjem:

— ali je sodobna kriza religije in širjenje ateizma le začasno — dokler se ne bo uspela izoblikovati religija, ki bo relativno harmonično vključevala tako metodični ateizem znanosti in tehnike kot humanistično samorazumevanje človeka (poleg drugih značilnosti sodobnega mišljenja, o katerih nismo govorili, ki pa povzročajo religiji težave). V tem primeru bi bil sodobni ateizem le prehodni pojav in res le zahteva po »večjem bogu«, kot pravijo nekateri teologi.

— ali do takega razvoja ne bo prišlo in bo kriza religioznosti s širjenjem ateizma vred ostala vse dotlej, dokler bodo v družbi znanost in tehnika in (ali) humanistična ideologija imeli tako odločilen vpliv, kot ga imajo danes (ne glede na omenjeno protislovje med njimi: znanost ni le metodično ateistična, temveč v nekem smislu tudi metodično ahumanistična).

— ali pa se bo religija sploh odpovedala prizadevanjem, da bi nastopala kot temeljna sestavina celovitega »religioznega svetovnega nazora« s posebno organizacijo itd. in bo obstajala le še kot specifično religiozno doživetje, neposredno vključeno v druge oblike človeške zavesti, kot njihov element, ozadje ali celo temelj. Niso nova mnenja, da v taki obliki religija dejansko že obstaja, čeprav do sedaj le kot izjemen, toda vedno pogostejši način religioznosti. Ravno tako niso redke vrednostne sodbe, da temu pojavu ne le pripada bodočnost, temveč da je tudi prav, da je tako. Naj to ilustriram le z znanim Einsteinovim razmišljanjem: »Najgloblje in najbolj vzvišeno čustvo, ki smo ga sposobni doživeti, je doživetje skrivnosti. To čustvo je navzoče pri porajanju resnične umetnosti in resnične znanosti. Navzoče je tudi v jedru vsake prave religije. V tem smislu in samo v tem smislu sem globoko religiozen...« Bistvo t. i. »kozmične religioznosti«, za katero se navdušuje Einstein, je v tem, da se prizadeva dojeti vse obstoječe kot nekaj, kar ima enoten in poln smisel. »Ta religija ne pozna dogem in zato nobena cerkev ne more svojega nauka opirati nanjo. Ne pozna tudi nobenega izoblikovanega pojma boga in sploh ni stvar teologije. Prebujati in ohranjati jo morata znanost in umetnost.«

DEBATA NA IDRIJSKEM DIALOGU

Vprašanje iz avditorija: Več socioloških raziskav kaže, da je vernost v Sloveniji in Hrvaški bolj razširjena in močnejše izražena, kot to velja za Srbijo in Makedonijo. Kako si to razlagate? In še: po kakšnih kriterijih se določa, kdaj je kdo veren, kdaj pa ni?

Odgovor Z. Roterja: Odgovoril bom le na prvi del vprašanja. Statistični podatki kažejo — ne le za naše razmere, marveč za svet v celoti — da je stopnja religioznosti največja v tradicionalnih katoliških pokrajinah. Mednje spadata tudi Slovenija in Hrvaška, dasi je hkrati tudi res, da se to tradicionalno katoličanstvo v izvorni obliki ohranja najbolj le med kmečkim prebivalstvom.

K temu naj dodam razmišljanje, ki pa lahko služi le za eno od še nepreizkušenih hipotez. Naravi pravoslavne in katoliške religije sta si, po mojem mnenju, toliko različni, da to vpliva tudi na razširjenost in čvrstost religioznosti. Pri pravoslavni religiji ugotavljamo veliko identiteto religiozne zavesti z nacionalno. Tudi vidim del religije — religiozna institucija, Cerkev — ima v pravoslavni religiji drugačno vlogo. Za katoliško Cerkev velja velika vnema, poklicen, dobro organiziran napor duhovnikov pri komuniciranju z verniki in pri njihovem verskem aktiviranju. Pri pravoslavni Cerkvi so ta prizadevanja manjša, šibkejša. V preteklosti najpomembnejši instituciji — država in Cerkev — sta odigrali različno zgodovinsko vlogo pri Srbih, Hrvatih in Slovencih. Državnost je bila v Srbiji zmeraj bolj poudarjena kot pri Slovencih. Verski običaji so pri Srbih mnogo bolj narodni; narodni element je močnejše poudarjen kot verski. Pri nas Slovencih pa temu ni tako.

V. Grmlič: Glede kriterija, kdo je veren, kdo ne, je treba ločiti več stopenj.

Veren je tisti, ki vsaj teoretično priznava absolutno bitje, Boga. Še bolj veren je, če ima religiozen odnos do tega bitja, da ga časti, prosi, moli. In še bolj veren je nazadnje oni, ki svo-

jo vero prakticira s kulturnim, obrednim življenjem.

Kdo je neveren? Tisti, ki absolutnega bitja, Boga, teoretično, svetovnonazorsko ne priznava. Je pa lahko nekdo teoretično veren — ali neveren, praktično pa je v življenju ateist — ali vernik.

Opavka pa imamo tudi s takšno nevero, ko človek absolutnega bitja izrecno sicer ne priznava, vendar pa priznava nekaj, do česar ima religiozni odnos. Tako se tudi neveren človek absolutno ravna po vesti, ne da bi Boga izrecno priznaval.

M. Kerševan: Biti le teoretičen vernik — to ne obstaja. Človek mora svoje versko prepričanje tudi praktično potrjevati; v nasprotnem gre le za (lažno) filozofijo. Protestantski teologi pomen v življenju izražane vere vrednotijo bolj kot teoretično priznavanje te vere. Imeti zavest absolutnega pomeni, da imamo tudi odnos do tega absolutnega.

Za vero je potemtakem zelo важен kriterij praktičen odnos do Boga, ki se kaže v molitvi in obredih. Drži pa, da lahko nekdo (še) hodi k obredom, pa zaradi tega ni nujno že religiozen. Take primere srečamo pogosto.

Z. Roter: Sociologi se pri religioloških raziskavah običajno poslužujejo dvojnih kriterijev: izjava anketiranca o tem, ali veruje ali ne, in udeležba pri cerkvenih obredih (nedeljske maše).

V lani izpeljani raziskavi »Slovensko javno mnenje« je bilo tudi vprašanje, ki naj bi razkrilo strukturo vernosti in ateističnosti Slovencev. Ugotovitev raziskave: 67,8 % vernih in 29,6 % nevernih (drugi niso odgovorili).

Dve tretjini vernih, slaba tretjina nevernih. Analiza teh izjav pa še ne zadostja, ker je treba globlje prodreti v strukturo skupine vernih in nevernih.

21,7 % anketirancev je obkrožilo odgovor: sem veren in **redno** (vsako nedeljo) obiskujem verske obrede. Imenovali smo jih **religiozni — cerkveno dosledni**.

10,3 % vprašanih je odgovorilo, da so verni in pogosto obiskujejo (vsaj enkrat mesečno) verske obrede. Le-te smo uvrstili v skupino **religioznih — cerkveno nedoslednih**.

Kar četrtna (23,2 %) anketirancev se je opredelila za naslednji odgovor: sem veren in le **včasih** (ob velikih praznikih in posebnih priložnostih) obiskujem verske obrede; zato smo jih imenovali **religiozni — cerkveno ravno-dušni**.

Da so verni, vendar pa ne obiskujejo verski obredov, je odgovorilo 12,6 % ljudi — uvrščenih v skupino **religioznih — necerkvenih**.

Peti tip odnosa: ne verujem, a vendar **včasih** obiskujem verske obrede, imenujemo **nereligiozni — nedosledni** (3,7 %).

Tistih, ki so odgovorili, da ne verujejo in ne obiskujejo verskih obredov, je bilo četrtna anketirancev (25,9 %). Opredelili smo jih za **nereligiozne — dosledne**.

Ta primer kaže, da za znanstveno analizo ne zadostuje le bipolarna razvrstitev: verni — neverni.

Vprašanje T. Pavšiča: Kako je z vprašanjem religije v šoli, kjer so, kot vemo, verni in neverni med učenci in profesorji? Kako naj bi se obnašal veren pedagog, da bi v šoli našel »pravo mero«?

Z. Roter: Kako je z vernostjo srednješolske mladine, bi vedel več in natančneje povedati tov. Kerševan, ki je nedavno izvedel ustrezno raziskavo med slovenskimi srednješolci.

Osebnost nisem zadovoljen s sedanjim stanjem na naših šolah in odnosom, ki ga ima naša laična šola do vprašanih religije. Prevladuje model molka. Brez razlogov se na šolah ustvarjajo ob teh vprašanih situacije, ko se otroci mu-zajo, učitelji pa so v zadregi. Šola bi morala o religiji posredovati vsa potrebna znanja in informacije, saj gre za pomembno kulturno bogastvo. Otroci ateistov so glede tega po nepotrebnem prikrajšani. Religiozološka veda je že zelo razvita in strukturirana (psihološki, sociološki, etični, geografski, filozofski vidiki religij), zato je molk šole, ki naj mladega človeka uči o vsem neznanem, neupravičen. Brez osnovnega znanja o religiji otroci le težko doživljajo in razumejo na primer Cankarjevo črtico: Prvo sveto obhajilo, ki jo je moč tudi laično razumeti.

Verni učitelji! To je eno najtežjih kulturnih vprašanj, ker pristopamo k njemu marsikdaj nekulturno.

Vemo, da tudi pri učiteljih srečamo različne tipe religioznosti (ruralni, vaški tip — in intelektualni tip vernosti). Ne trdim, da niso možni določeni konflikti zaradi obstoja vernih učiteljev. Prepričan sem, da je treba vse zunanje konflikte odstraniti. Ostanjejo pa lahko še notranji konflikti, ki pa morajo ostati učiteljeva zasebna stvar. Sam verujem v možnost bolj ali manj nemotenega funkcioniranja skladnosti zasebnega verovanja in javnega učenja.

M. Kerševan: Med 1158 slovenskimi srednješolci iz 46 slučajno izbranih razredov smo z raziskavo ugotovili, da je med njimi četrtna (24 %) religioznih, 17 % indiferentnih (do vere ravnodušni ali neodločeni) in 57 % nevernih (drugi niso odgovorili).

V anketi smo vprašali, kakšen cilj naj ima pouk v zvezi z religijo. Okrog 20 % jih je menilo, naj se šola z religijo ne ukvarja, medtem ko je 80 % anketirancev sodilo, da bi šola morala govoriti tudi o religiji. Le 16 % srednješolcev se je potegovalo, naj si pouk prizadeva, da ob seznanjanju z religijo, njenim pomenom in vlogo dijaki osvojijo ateistični nazor, oziroma da opustijo svoje morebitno ateistično prepričanje.

Naj k temu pripomnim: če je vloga šole »opremiti« človeka z znanjem (tudi z znanjem o religijah), potem je to vloga le šole in ne kake druge ustanove. Pri tem lahko šola uporablja le njej lastni znanstveni pristop. Ko šola uči o zgodovini krščanstva, uporablja pri tem iste metode kot pri razlagi drugih zgodovinskih dogodkov in obdobj (kot na primer pri razlagi francoske revolucije). Če bi šola pri religioznih vprašanjih morala to stališče opustiti — po katerem od religioznih nauk naj uči o nastanku krščanstva: mar le po krščanski razlagi, mar po jehovski ali mohamedanski?

V šoli se tudi ni moč posluževati terminologije in metod razlage, ki jih ima neka religija. Čudež, božje razodetje ipd. — to niso zgodovinske kategorije. Če pa učenca zgolj zgodovinska razlaga, ki jo sliši v šoli, ne zadovoljuje, lahko gre iskat religiozne razlage v cerkev.

J. Janžekovič: Ateističen in veren učitelj naj se res ne skrivata, vendar pa tudi ni prav, da delata med poukom propagando za svoj nazor. Šola naj o religioznih pojavih uči nekako tako, kot jih obravnavajo velike moderne enciklopedije.

V. Grmič: Do večjega konflikta ne more priti, če v šoli predavatelj zna ločiti med znanostjo, filozofijo in religijo.

Znanost operira z eksperimentom. Če eksperiment neko hipotezo potrdi, potlej drži. Na osnovi teh dejstev človek potem filozofira. Kot filozof pa določena načela priznava ali ne. Na osnovi istega dejstva lahko zato dva filozofa prideta do različnih dognanj.

Religija pa je to, če priznavaš Boga in zaradi njega in do njega religiozno občutiš in živiš.

Mnenja sem, da je nekdo lahko znanstvenik, ne da bi v šolo vnašal svojo religioznost. Tako ateistični in religiozni znanstvenik lahko prideta do istih spoznanj; oba sta lahko učitelja na isti ravni, kar zadeva znanost.

Vprašanje: Vznemirja me problem verskih dogem. Kam z njimi, mar pri človeku dogme niso nekako zaviralne? Dogma »Bog je dokazljiv« — verneemu človeku ni potrebna, neveren pa v Boga ne verjame in je dogma zanj tudi odveč.

J. Janžekovič: Dogme so verske resnice. Temeljna knjiga verskih resnic je Sv. pismo. Zakaj je Cerkev razglasila to dogmo? Za svojo notranjo uporabo. Da se je zoperstavila Kantovega kritizizmu, češ da Boga ni mogoče direktno spoznati, utemeljiti. Cerkev je nedvomno izjavila, da se Boga da spoznati.

Glas iz občinstva: Odgovoril bi rad, da se ne strinjam s Kerševanovim očitkom, da vera pasivizira, da pomeni beg. Res?

M. Kerševan: Nisem trdil, da ima religija zmeraj le takšen učinek. Vera je ljudi tudi spodbujala, jih poganjala v upor in jim budila vero v življenje. To ni nič manj res kot dejstvo, da religija človeka lahko potiska v pasivnost, vdanost v usodo, resignacijo ipd.

Vprašanje M. Tavčarja: Kako ocenjujete možnosti za dialog med komunisti in kristjani tudi v bodoče? Nocojsnje srečanje je eno prvih, kako razlagate vzroke za zakasnitev dialoga?

Z. Roter: Ni povsem res, da je dialog šele od danes. Dialog kot življenjski odnos je v veljavi že od prej. Narodnoosvobodilna vojna, osvobodilna fronta, kjer so se srečali v borbi za iste cilje in ideale verni in neverni, ta življenjski (implicitni) dialog je najvažnejši. Neposredna srečanja, dialog prek pisane besede, te oblike dialoga so res prišle nekoliko kasneje.

Prepričan sem, da ima dialog perspektive. Pomeni edino alternativo sožitja obojih, vernih in nevernih.

Kakšne so ovire za dialog? Najdemo jih na strani marksistov in kristjanov. Vsak naj jih odpravlja najprej pri sebi. Seveda se potegujem za dialog enak z enakim.

V. Grmič: Res je, teoretični in življenjski dialog se prepletata, sta si v odvisnosti. Življenjski dialog bo boljši, če temelji na nekih skupnih teoretičnih načelih. Tudi nocoj smo opazili neka skupna stališča. Že samo dejstvo, da smo sedeli tako skupaj za isto mizo ljudi različnih nazorov, je spodbudno doživetje. Treba pa je še bolj podpirati življenjski dialog.

Vprašanje A. Kirna: Prav v tem prostoru sem pred časom predaval o idejnosti pouka. To vprašanje se največkrat reducira na vprašanje religioznega učitelja. Neveren učitelj povsem smotno misli, da ima že zaradi svoje ateističnosti čiste roke glede vprašanj o idejnosti pouka in kaže z obtožujočim prstom le na vernega kolega. Uverjen sem, da religiozen učitelj, če gre za zrelo, razredno osebnost, bolj in prej lahko vzgoji mladega človeka v dobro osebnost kot nekdo, ki je sicer ateist, vendar pa tudi ozek, nestrpen, dogmatški človek.

Navsezadnje je resnica, da je človek svoje človeške aspiracije začel zgodovinsko izražati najprej z religijo in se utegne k njej vračati hvaležen, pozoren in spoštljiv tudi še v prihodnosti.

Ostra pozitivistična ločitev med znanostjo in filozofijo, ki jo je izrazil preje dr. Grmič, mi ni všeč. Tudi vsak rezultat filozofskega razmišljanja je treba v končni instanci povezati z znanstvenimi rezultati, s principi iz prakse. Dejstva niso povsem nepovezana, »ravnodušna« do splošnih, filozofskih principov. Vsako dejstvo vsebuje tudi filozofično vrednost; združuje v sebi posebno in obče. Tega se morata zavedati znanstvenik kot tak in (znanstveni) filozof.

V. Grmič: Strinjam se z vsem povedanim. Znanost sem ločil od filozofije in to od religije zaradi metodoloških razlogov, ko smo govorili o vernem učitelju.

J. Janžekovič: Moj sosed profesor Grmič se strinja, jaz se ne. Človek je bil zgodovinsko sprva res vse, celosten. Razvoj je kasneje terjal, da se je »razbil«, se specializiral, kar se dogaja še danes. Recimo, specializiral se je za jedrsko fiziko. Pri svojem delu — pro-

učevanju zgradbe atoma — ne bo našel Boga, pač pa le kake nukleone. Ima pa pri tem delu tudi on pravico nekaj razmišljati, ustvarjati ob teh svojih odkritjih svoj nazor. Ob istih dejstvih pa lahko pride do različnih filozofskih sklepov; lahko pride do ateističnega ali religioznega zaključka.

V. Grmič: Hotel sem le povedati, da nekemu, ki predava na primer na šoli matematiko, ni treba, da obenem razglaša tudi nekaj, kar ni matematika. Normalno se mi zdi, da se filozofskih pogledov zdrži.

A. Kirn: Profesor Janžekovič je govoril o diferenciaciji človekove dejavnosti in znanstvenega razmišljanja. Naj temu dodam, da se je hkrati z diferenciacijo razvijala tudi integracija človekovega znanja. Prepričan sem, da se bodo danes še nepovezane empirične vede v bodočnosti združevale tudi v svojih teoretičnih postavkah.

Nekatere veje človekove znanosti so v svoji razvejanosti prišle že tako daleč, da je potreba po sintezi vse bolj pogoj za nadaljnji razvoj teh znanosti. Gre za obnavljanje integracije na višji ravni. To je pozitiven proces, saj odstranjuje tako imenovani »fachidiotizem«. Bolj neprogresivno se mi zdi ločevati dejstva in filozofske vidike kot pa oboje povezovati. Človek mora dejstva tudi filozofsko osvetljevati.

V. Grmič: Sem le za to, da povsod in v vse Boga ni treba vpletati, ker je to že banalno početje.

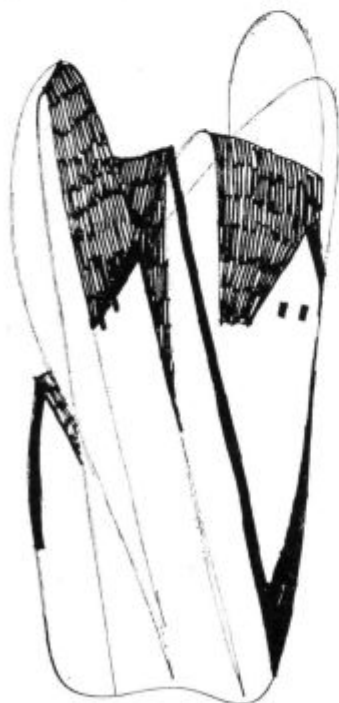
M. Kerševan: Strokovno preverjene in v življenju dognane izkušnje pričajo, da znanost sama po sebi še ne privede do vere v Boga niti do ateizma. Isto velja za filozofijo. Filozofsko proučevanje idealističnih nazorov še ne pripelje do religioznosti, do vere v Boga, ki si ga voljan in ga želiš moliti. Tistemu, ki ga Heglova idealistična filozofija prepriča, to dejstvo še ne zagotavlja vernosti v pravem pomenu. Religioznost je specifičen odnos do sveta, kjer razum ne more nadomestiti ali povzročiti vseh zapletenih in prepletenih religioznih občutkov, potreb, zažnav in čustev.

J. Janžekovič (Kerševanu): Če bi vi imeli vero, bi bili prav gotovo Kocbekovec.

S. Pelhan: Zaključujem ta dialog, ki je pokazal nekaj spodbudnih stičnih točk. Ena najvažnejših je, da je dialog potreben. Hvala vsem!

J. Janžekovič: Tudi jaz se, kot najstarejši od udeležencev tega pogovora, zahvaljujem vsem vam, ki ste nas, zelo številni, prišli poslušat. In mislim, da ste bili čudovita publika.

Debato zapisal M. Tavčar

GRADIVO ZA PATOGRAFIJO KARLA MARTELA

Patografije ali medicinske biografije imenujemo življenjepise zgodovinskih oseb, v katerih so predmet proučevanja zlasti bolezenska stanja in duševne ter telesne abnormnosti teh oseb. Sloviti psihiater in filozof Jaspers, ki se je tudi pečal s patografskimi raziskavami, je sicer mnenja, da so take raziskave brezplodne, če gre za osebe, o katerih imamo le skope biografske podatke. Res je, da si ob nepopolnih podatkih ne moremo ustvariti jasne in popolne slike o neki osebi, nevarno je tudi, da izpeljemo nekritične, tvegane ali celo napačne zaključke. Kljub temu pa se mi zdi Jaspersov kriterij za presojo izbora oseb, ki jih je vredno patografsko obdelati, prestroj. Tudi ob nepopolnih biografskih podatkih, bi rekel, delo ni jalovo. Če že ne uspemo sestaviti jasnega lika neke osebnosti, moremo morda osvetliti vsaj nekaj drobcev.

Zgodovinski viri zgodnjega srednjega veka niso ne bogati ne zanesljivi. Kljub temu se v zgodovinski literaturi o karolinškem obdobju le najde tudi kaj medikohistoričnega gradiva. Zlasti za Karla Velikega in Ludovika Pobožnega nam viri nudijo kar precej dokaj zanesljivih biografskih podatkov, ki bi jih kazalo patografsko obdelati. Izbrali pa smo za objavo medicinsko biografijo njunega prednika, frankovskega regenta Karla, ki v zgodovini nosi vzdevek Martel. O njem so viri sicer precej skopi, kar pa ima vsaj to prednost, da bo obdelava krajša in bolj primerna za revijalno objavo. Upošteva pa Jaspersovo mnenje in se zavedam, da slika te osebnosti ne more biti popolna, kar se vidi tudi iz naslova mojega prispevka.

Opis življenja neke osebe nujno terjaja, da vsaj v obrisih opišemo tudi čas in okolje, v katerem je živel. Karel Martel je živel v času, ko je v Evropi nastajala, po propadu zahodnorimskega cesarstva, nova mogočna frankovska država, katere razvoj je dosegel svoj višek v času njegovega vnuka Karla Velikega, ki so ga leta 800 okronali za zahodnorimskega cesarja. Tako je frankovska država postala na zahodu naslednica rimskega cesarstva. Že od vsega začetka je bila država jezikovno neenotna germansko-romanska tvorba z jedrom v predelu današnje severozahodne Francije, jugozahodne Nemčije in Belgije. V času največje moči je obsegala vso Francijo, zahodno Nemčijo, severno Italijo, dele slovanskih ozemelj in tudi skoraj vso današnjo Slovenijo. Glavna sestavna dela države sta bila vzhodna Avstrazija s pretežno germanskim in zahodna Nevstria s pretežno romanskim prebivalstvom. Kljub jezikovni in torej tudi narodnostni neenotnosti je tako nastala za krajši čas politično dokaj enotna državna tvorba. Vse prebivalstvo je združevala vsaj enotna katoliška cerkvena organizacija. Pred nastopom dinastije Karolingov, katere član je bil tudi Karel Martel, je bila država manj enotna, pogosto razdrobljena med posamezne člane kraljevske dinastije Merovingov, kar je pogosto vodilo do notranjih bojov. Le sem in tja je uspelo kakemu članu dinastije združiti večji del ozemlja, da bi se po njegovi smrti spet razdrobilo v manjše enote. Enotnost države se je vzpostavila šele pod dinastijo Karolingov, ki so kot dedni majordomi, hišni upravitelji in poveljniki kraljevega

spremljati rivala iz vrst frankovskih velikašev, odstranili nominalne merovinške kralje, ki so bili že dalj časa le brezpomembne lutke majordomov, prevzeli sprva vse regentske funkcije in pozneje tudi kraljevski naziv. Osebnost Karla Martela se je odločilno vključila v ta razvoj frankovske države, ki je vodil k naglemu vzponu frankovskega vladarstva pod karolinško dinastijo.

Karel se je rodil okoli leta 688 kot sin frankovskega majordoma Pipina Srednjega, in sicer iz njegovega nelegitimnega razmerja z lepo Halpajdo. Kot nezakonski sin ob očetovi smrti leta 714 ni bil določen za vladarja. Bil pa je ob tistem času najstarejši in gotovo najspodobnejši Pipinov potomec. Očitno je, da se je zdel svoji mačehi, Pipinovi vdovi Plektrudi, toliko nevaren tekmeč, da ga je spravila v pripor, iz katerega pa mu je uspelo v času notranjih bojev med nevstrijskimi in avstrazijskimi Franki po Pipinovi smrti pobegniti. Postavil se je na čelo avstrazijskih velikašev in jih že leta 716 vodil v boj proti sosednjim Frizom, vendar je bil v tem boju hudo poražen. Že naslednje leto je spet voditelj avstrazijske vojske, premaga Nevstrijce, ki skušajo doseči združitev obeh delov frankovske države, prisili mačeho, da mu prepusti oblast, očetov zaklad in marionetnega avstrazijskega kralja, v čigar imenu bi lahko dejansko vladal. Tako je postal, kot avstrazijski majordom, splošno priznan regent v zahodnem delu frankovske države. Toda hotel je več, želel si je podrediti tudi Nevstrijce, premagal je njihovega majordoma, dobil v roke še nevstrijskega kralja in ga postavil za nominalnega vladarja celotnega frankovskega kraljestva. Toda potrebni so bili skoraj vsakoletni vojni pohodi, da si je Karel tudi vnaprej ohranil oblast in jo utrdil. Ne le, da se je moral občasno boriti z notranjimi sovražniki, tudi sosedom je moral pokazati svojo udarno moč. Boril se je proti Frizom in Sasom, premagal Bavarce in Burgundce, interveniral v Alamaniji, večkrat se je boril tudi z Akvitanci in Provansalci. Večina njegovih bojnih pohodov je bila uspešna. Zgodovinarji menijo, da je njegov največji in najpomembnejši uspeh zmaga nad španskimi Arabci v bitki pri Poitiersu leta 732. Takrat je strl moč prodirajočega islama, da se ni polastil zahodne Evrope. Umrli je leta 741 v Quierzyju.

V sodobni medicini je sestavni del popisa bolezni vedno tudi družinska anamneza, to je zdravstveni podatki o prednikih in sorodnikih osebe, ki jo obravnavamo. Karel Martel iz rodu Arnulfingov ali Karolingov, tako imenovanih po prvem zastopniku rodu, ki se pojavi v zgodovini — škofu Arnulfu, ali pa po najimenoitnejšem predstavniku dinastije — Karlu Velikem. Že omenjeni Arnulf (ok. 582—ok. 640) iz rodu germanskih Frankov, je bil ob svojem času med najuglednejšimi osebami v avstrazijskem delu frankovske države. Uveljavil se je kot diplomat, pa tudi, dasi manj, kot vojskovodja v službi frankovskih kraljev. Čeprav so biografski podatki o njem pogosto nezanesljivi, prepleteni z legendami, njegov življenjepis le kaže, da je bil človek z nadpovprečnimi sposobnostmi in moralnimi kvaliteta, introvertirana oseba, ki kaže očitne kontemplativne tendence in vse življenje pravzaprav niha med politično dejavnostjo in religioznim osebnim izživljanjem. Postane škof v Metz, pa tudi to, kot se zdi, ne pomiri njegovih religioznih teženj, odpove se tej časti in službi in se leta 627 umakne v puščavniško meniško življenje. Arnulfov sin Ansegisel (ok. 605—685) je zgodovinsko manj pomembna oseba, vendar je v visoki starosti padel kot žrtev atentata, katerega motivi nam niso znani. Dasi je užival majordomsko čast, se zdi, da je deloval bolj v senci svojega tasta Pipina Starejšega, s čigar hčerjo Bego se je poročil. Pipin Starejši (ok. 590—640), po svoji hčeri torej prav tako praded Karla Martela, dolga leta avstrazijski majordom, je bil Arnulfov prijatelj in sodelavec in ob njem vodilna osebnost v avstrazijskem kraljestvu. Po virih, ki so nam na

razpolago, lahko presodimo, da je bil mogočna in priljubljena oseba, preudaren, pravičen in miroljuben. Njegov prav tako politično aktivni sin Grimoald pa je imel manj političnih sposobnosti in diplomatske zadržanosti. Pokazal je očitne dominativne in agresivne tendence. V času, ki še ni dozorel, je odstranil formalnega merovinškega kralja in skušal spraviti na prestol svojega sina, kar pa mu ni uspelo, ker so se temu uprli frankovski velikaši in so Grimoalda s sinom vred usmrtili. Oče Karla Martela, sin Ansegisla in Bege, imenovan Pipin Srednji (ok. 630—714), je bil torej vnuk dveh najmočnejših avstrazijskih osebnosti, po očetu Arnulfov, po materi Pipina Starejšega in mu tako ni bilo težko, da si pridobi vodilno mesto v državi in postane majordom obeh delov frankovskega kraljestva. Tudi on je dinamična, aktivna osebnost z močno izraženimi dominativnimi tendencami, pri izbiri sredstev za doseg oblasti pa ne preveč izbirčen. Iz virov je nadalje razvidno, da je bil majhne postave in je zadnja leta bolehal. O materi Karla Martela Halpajdi viri povedo le to, da je bila »elegans«, kar pomeni »lepa«. Sodili bi, da je prav ta njena lastnost speljala Pipina Srednjega v nelegitimno razmerje, iz katerega je izšel Karel Martel. Ne kaže, da bi bila Halpajda močnejša osebnost, na Pipinovo delovanje ni odločneje vplivala, svoji tekmici Pipinovi zakoniti ženi Plektrudi v boju za prvenstvo ni bila kos, le začasno ji je uspelo prevzeti moža.

Po Breysigovem mnenju je trajala ilegitimna zveza med Pipinom in Halpajdo verjetno nekaj let. Ob času, ko se je rodil Karel, so stiki med staršema gotovo še trajali, saj je oče vest o njegovem rojstvu sprejel z adekvatnimi čustvi. Kot poroča Vita Rigoberti, je Pipin sam izbral nadškofa Rigoberta iz Reimsa, ki ga je imel zelo v čislih, za krstitelja in botra svojemu sinu. Isti vir poroča, da je tudi sam izbral sinu germansko ime Karel, ki v rodovini Arnulfingov ni bilo v navadi. Ime ima v stari visoki nemščini obliko Karal, v sodobni nemščini ji ustreza naziv Kerl, iz katerega izvira tudi pri nas udomačen neknjižni izraz »kerlc«, kar pomeni krepkega moškega, korenjaka. Tako tolmači ime tudi Jordanus iz Osnabruecka v 13. stoletju, ko pravi, da Karl pomeni v nemščini robustnega človeka z močnimi udi (homo robustus, magna habens membra). Zdi se mi, da iz tega lahko sklepamo, da je bil Karel ob rojstvu krepak novorojenček in mu je oče izbral temu primerno ime ali pa je oče morda želel, da bi v skladu z imenom postal krepak. Vendar se mi prva domneva zdi psihološko bolj razumljiva.

O Karlovi mladosti nam viri nič ne poročajo. Na očetovem dvoru se Karel, sin zavržene ljubice, ni mogel uveljaviti, toliko manj, ker je Pipinova zakonita žena Plektruda imela, kolikor je znano, vsaj tri sinove s Karlovim očetom. Sicer nezakonsko rojstvo, kot piše ugledni zgodovinar Hahn, v tistem času ni veljalo kot nekaj sramotnega, saj so pogosto nezakonski otroci vladarjev in velikašev živeli na njihovih dvorih, vendar ob dedovanju, če je bilo kaj zakonitih dedičev, niso imeli enakih pravic kot zakonski otroci.

Sinove vladarjev so pogosto vzgajali dvorni učitelji ali pa so jih celo poučevali v samostanih. O Karlovi vzgoji ne vemo nič, njegovo kasnejše delovanje bi kazalo, da je najbrž ostal brez duhovne izobrazbe. Kaže pa, da je kljub temu, da ga je oče zapostavljal in mačeha skušala izriniti, občeval z ljudmi, ki so v deželi kaj pomenili. Tako nam je znano, da je krstil Karlovega sina Pipina Mlajšega leta 714 ugledni škof Vilbrod iz Utrechta, boter pa je bil frankovski velikaš Ragenfrid, poznejši škof v Rouenu.

Komaj šestnajst let star se je Karel poročil in leta 706 se mu je že rodil starejši sin Karlman. Tako zgodnja poroka v tistih časih ni bila nenavadna. Karel je bil nedvomno že dobro razvit, spolno zrel mladenič in ne kaže, da

bi bili politični motivi dovedli do te zakonske zveze. O njegovi ženi lahko sklepamo le, da je bila vsaj približno Karlovih let in da gotovo ni bila iz kakega znanega frankovskega rodu, sicer bi verjetno v virih o tem kaj zasledili. Leta 725 je v Karlovo življenje vstopila druga ženska, ki se je močneje uveljavila in je aktivno posegla tudi v politično zgodovino kraljestva. V omenjenem letu se je Karel uspešno vojskoval na Bavarskem in od tam po končanem vojnem pohodu privedel, morda kot talki, dve imenitni bavarski dami, od katerih je bila starejša Bilitruda žena bavarskega vojvode Grimoalda, mlajša, menda stara okoli 20 let, pa njena prijateljica ali celo sorodnica Svanahilda. Slednja je očitno vzbudila pri Karlu ljubavno nagnjenje, postala je ljubica zmagovitega vojskovodje, ki je bil tedaj star okoli 35 let.

Karlova zakonita žena, o kateri viri molče, je bila očitno brez vsakega vpliva na njegovo delovanje, ni se uveljavljala ne v političnem ne v javnem življenju. Kaže, da je bila neborbena, pasivna osebnost, z asteničnimi reakcijami, morda tudi telesno bolehna. Kolikor je pravilna domneva nekaterih zgodovinarjev, da je neka Hrotruda, ki je leta 725 umrla, dejansko Karlova žena, potem je ta umrla prav v času, ko je Karel navezal ljubavne stike s Svanahildo. Kaže, kot bi se ponovila zgodba Karlovega očeta, o kateri smo že pisali. Tudi on se je, že poročen, zapletel v razmerje s Karlovo materjo, toda njegova zakonita žena Plektruda je bila drugega kova kot Karlova žena in je znala izriniti nezakonito tekmo. Tu, ob Karlovem primeru pa ne bremo o nobenem boju za prednost, Karlova žena povsem izgine iz zgodovine, v kateri se kot oseba sploh ni pojavila.

Iz ljubavnega razmerja med Karlom in Svanahildo se je leta 726 rodil sin Grifo. Ni nam znano, zakaj se Karel s svojo konkubino ni poročil, če je v letu 725 domnevno ovdovel. Morda bi to govorilo v prid domnevi, da mu zakonita žena le ni umrla. Zdi pa se mi, da poznejši frankovski zgodovinarji, ki so znali povedati marsikaj negativnega iz Karlovega življenja, ne bi prezrli Karlovega ravnanja z zakonito ženo, ako bi jo odstranil z dvora, novi rivalinji na ljubo. To tembolj, ker je bila Svanahilda med Franki nasplošno precej nepriljubljena. Tako se s tega vidika zdi smrt Karlove zakonite žene bolj verjetna kot njena odstranitev z dvora.

Motive, da Karel s Svanahildo ni sklenil zakonske zveze, bi lahko iskali tudi drugje. Nekateri zgodovinarji so mnenja, da je bila Svanahilda Karlova sorodnica, morda nečakinja, kar je bilo v tistem času tako hud cerkvenopravni zadržek za sklenitev zakona, da ga tudi samovoljni Karel ni upal prekršiti. Ne smemo prezreti, da bi utegnila Karla ovirati pri sklenitvi zakonske zveze s tujko Svanahildo tudi njena očitna nepriljubljenost med frankovskimi velikaši. Končno ni nemogoče, da so tudi skaljeni medsebojni odnosi vplivali na njegovo odločitev. Viri pripovedujejo, da sta bila vsaj enkrat resno sproti. Iz neke diplome Pipina Mlajšega iz leta 753 je razvidno, da sta se Svanahilda in njen zaveznik pariški grof Gairefrid dejansko vojskovala s Karlom in se je ta moral za nekaj časa pred njima celo umakniti iz Pariza.

Tudi če izključimo vso osebno nenaklonjenost, ki jo nalisti tistega in poznejšega časa kažejo do Svanahilde, bi tudi že sama dejstva, ki jih navajajo, zadoščala, da njen nastop v zgodovini frankovske države ocenimo negativno. Še preden je prispela na frankovski dvor, je na Bavarskem živela v surovem okolju, kjer moralna načela niso imela posebne veljave. Viri opisujejo njeno starejšo prijateljico ali celo sorodnico Biltrudo, s katero sta istočasno prišli na Frankovsko, kot brutalno in brezvestno žensko. Nekoliko nejasni viri govorijo o tem, da je Karel pred smrtjo v oporoki, sprva sporazumno z veljaki

kraljestva, razdelil deželo med zakonita sinova. Pozneje pa je, na prigovarjanje Svanahilde, ki je morala biti v tistem času spet v njegovi bližini, oporoko brez posvetovanja z okolico spremenil in vključil med dediče tudi nezakonskega sina Grifa, ki ga je imel s Svanahildo. Svanahilda naj bi, po navedbah virov, po Karlovi smrti intrigirala tudi med njegovimi zakonitimi otroki. Continuator Fredegari poroča, da je Karlova hči Hiltruda poslušala »zlobni nasvet« svoje mačehe (*consilio nefario novercae suae*), skrivoma pobegnila prek Rena in se, proti volji bratov, poročila z bavarskim vojvodo Odilom. Vsekakor je po Karlovi smrti Svanahilda aktivno stopila v boj za si novo dediščino, menda se je želela polastiti, v sinovem imenu, celo vsega kraljestva, toda pri tem ni uspela. Zakonita Karlova sinova sta jo premagala, odstranila s političnega odra dežele in jo spravila v samostan Chelles pri Parizu, kjer je tudi umrla.

Kaže torej, da je bila Svanahilda aktivna, agresivna osebnost, z močnimi težnjami po uveljavljanju. Pri izbiri sredstev za dosego svojih ciljev je iznajdljiva, včasih uporabi nasilje, včasih intrigo, včasih pregovarjanje. Uvrstimo jo lahko v skupino žena, kakršne srečamo večkrat v zgodovini karolinškega rodu, žena, ki so s svojim vplivom znale usmerjati dejavnost svojih partnerjev pre pogosto tako, da to ni bilo koristno ne za državo ne za vladarja. Tako se ni uveljavila le Svanahilda pri Karlu Martelu, ampak tudi bolehna Fastrada pri Karlu Velikem in lepa Judita pri Ludoviku Pobožnem, pa tudi Berta, dasi v bolj pozitivnem smislu, pri Pipinu Mlajšem.

Lahko bi sklepali, da je Karel, preden je spoznal Svanahildo, živel v navidezno harmoničnem in mirnem zakonu ob ženi, ki je ostala ves čas nezapažena v njegovi senci. Rodila mu je, kolikor je znano, dva sinova — Karlmana in Pipina ter hčer Hiltrudo. Sinova so vzgajali menihi v samostanu St. Denis

pri Parizu. Ali ju je z dvora spravila Svanahilda, ki je nekaj časa tam gospodarila, ali je Karel želel, da bi bila sinova bolj izobrazena kot on sam, je težko reči. Svanahildin sin Grifo je bil gotovo Karlov ljubljeneec, vsaj v času, dokler sta se oče in mati skladala. Vita Leutfredi Abbatis Madriacensis nam poroča, da je Karel nekoč poslal opatu Leutfridu nujno prošnjo, da bi molil za malega Grifa, ki je preboleval neko vročinsko bolezen. Tudi v pismih škofu Bonifaciju beremo, da sta ga tako Karel kot Svanahilda večkrat prosila, naj se spomni Grifa v svojih molitvah. Razen treh zakonskih otrok in Grifa je imel Karel še nekaj potomcev, ki jih imamo za nezakonske otroke nekaterih konkubin. Znani so trije sinovi, Remedius, poznejši škof v Rouenu, Hieronim in Bernard. Pripisujejo mu tudi dve nezakonski hčerki.

Starejši sin Karlman, po očetovi smrti majordom v Avstraziji, se je leta 747 odpovedal vladanju in postal menih. Poročajo, da je to storil, ker se je tako zelo kesal svojih grozovitosti, ki jih je bil zagrešil leto prej v bojih z Alamani. Kot menih je umrl v letu 755 za neko febrilno boleznijo (febre correptus). Drugi sin Pipin Mlajši je prevzel po Karlmanovi abdikaciji vladavo v vsem frankovskem ozemlju, bratove sinove je poslal v samostan, odstavil zadnjega marionetnega merovinškega kraljčiča in se s papeževim pristankom proglasil za frankovskega kralja. Tudi njegovo življenje kaže, da je bil bojevita, oblastilželjna oseba, pa tudi diplomatsko sposoben vladar. V bojih je bil neustrašen, znal pa je biti tudi velikodušen, kot njegov oče se tudi on ni navduševal za znanost in umetnost, ljubil pa je slovesnosti in ceremonije. Bil je telesno močan, umrl je leta 768, verjetno zaradi srčne dekompenzacije, ki je pri starejših osebah najpogostejše vzrok, da nastopijo kožni edemi (vodenica), kakor so se ob koncu življenja pojavili pri njem (morbo aquae intercutis deficiens). Hči Hiltruda je postala žena bavarskega vojvode. Sicer jo je, po

navedbah virov, k temu pregovorila Svanahilda, toda ne moremo zanikati, da si morda tudi sama ni raje izbrala zakonskega življenja z osebo, ki ji jo je Svanahilda verjetno znala prikazati v ugodni luči, kot da bi se, po želji bratov, morda morala poročiti z manj prikupno osebo ali pa se celo umakniti v samostan. Grifo, Svanahildin sin, je umrl leta 753, komaj 27 let star. Bil je nemirna, bojevit in nasilna oseba. Ni uspel, da bi si priboril dediščino po očetu, končno je padel v boju kot vodja skupine mladih frankovskih plemičev, ki je imela bolj značaj huliganske bande kot vojaške formacije. Sin Remedius je umrl leta 771, videti je, da je bil muzikaličen; kot škof se je namreč trudil, da bi na Frankovskem reformiral cerkveno liturgijo z uvedbo bolj kultiviranega rimskega načina petja. Druga dva sinova nista posegla v javno življenje.

Ce se po tem ekskurzu, ki je pač moral slediti opisu Karlovega zakonskega življenja, spet vrnemo k njegovi osebi, bi morda iz vsega, kar smo navedli, povzeli kratko sodbo o njegovem seksualnem življenju. Pirenne trdi, da so bili vsi starejši Karolingi zaljubljivega in senzualnega karakterja, Dümmler naglaša, da so bili redki Karolingi, ki niso imeli nezakonskih otrok. Viri nam, dasi včasih malo prikrito, vendar dosti razumljivo poročajo, da je bil tudi Karel Veliki dokaj toleranten ob seksualnih škandalih svojih otrok in dvorjanov, saj tudi sam ni živel brez konkubin. Tako bi tudi za Karla Martela lahko rekli, da je bil seksualno dokaj neobvladan, dasi bi ne mogli reči, da je bil v seksualnem izživljanju razbrzdani. Njegovi nasprotniki, ki so močno grajali njegovo cerkveno politiko, bi mu prav gotovo očitali tudi njegovo seksualno dejavnost, če bi bila ta bolj nebrzdana, kot je bilo to tedaj v navadi na vladarskih dvorih. Njegovo nagnjenje do Svanahilde je bilo gotovo močno nogonsko obarvano, saj je bila ta zveza nesmotrna in nekoristna tako zanj kot za deželo. Gotovo je tudi, da je imel intimne odnose še z drugimi ženskami, dvornimi konkubinami, saj so mu rodile nekaj otrok. Morda bi tudi v teh odnosih našli vsaj enega od motivov, zakaj je prišlo do nesporazuma med Karlom in Svanahildo, saj je le-ta po svoji osebnostni strukturi sodila med žene, ki ne prenašajo rivalinj. Sicer se pa v tedanji dobi zaradi konkubin na dvorih okolica ni zgražala, zlasti če je bil gospodar neporočen kakor Karel po domnevni smrti zakonite žene.

Podatki, ki nam omogočajo presojo socialnih motivov v dinamiki Karlove osebnosti, so bogatejši kot tisti, ki osvetljujejo njegovo seksualno nagonso življenje. V vsej svoji voditeljski dejavnosti kaže Karel močne dominativne in afirmativne tendence. Potreba okolice, da si izbere voditelja, po mnenju sodobnih ameriških sociologov, vedno izvira iz situacije. Specifičnost situacije zahteva tudi posebne kvalitete voditelja. Voditelj mora biti član skupine, ki si ga je za voditelja izbrala, njegovi interesi morajo biti isti kot interesi grupe. Vedno pa imajo osebe, ki zasedejo mesto voditelja, vsaj eno prednost pred drugimi člani skupine. Navadno so bolj spontani in samozavestni, manj subjektivni, redno pa kažejo težnjo po uveljavljanju. Niso pa vse osebe, ki so sicer sposobne prevzeti vodstvo, sposobne to vlogo tudi obdržati.

Ce te izsledke skušamo uporabiti pri presoji Karlove voditeljske vloge med avstrazijskimi veljaki, lahko ugotovimo, da je imel ob svojem nastopu dovolj subjektivnih pogojev in objektivnih možnosti, da postane vladar sprva avstrazijskega, potem tudi vsega frankovskega kraljestva. Že njegova pripadnost rodbini Karolingov je bila prednost, ki ga je odlikovala pred drugimi kandidati za voditeljsko mesto. Dasi mu oče ni namenil politične vloge, je bil ob njegovi smrti najstarejši Arnulfing. Pipinova vdova Plektruda, ki je

v skladu z njegovo oporoko prevzela regentstvo za nedoletnega Karlovega nečaka Teodoalda, katerega je pokojnik določil za naslednika, je bila prav gotovo tudi oseba, ki ji ni manjkalo voditeljskih kvalitiet. Toda frankovski velikaši so imeli slabe skušnje z žensko vladavino v preteklosti, ko sta se dobrih sto let prej ruvali za oblast kraljici Brunhilda in Fredegunda. Karel je imel kot možki vsekakor prednost pred svojo mačehovsko tekmico. Avstrazijski plemiči so stremeli za tem, da bi zmanjšali pritisk nevstrijskega plemstva, ki je kazalo, da hoče doseči nadvlado tudi nad avstrazijskim delom kraljestva. Potrebovali so krepkega voditelja, ki bi ne le ohranil avstrazijsko avtonomijo, ampak morda celo izvojeval prednost germanski polovici države. Karel je bil mož iz njihove srede, interesi avstrazijskega plemstva so se skladali z njegovimi osebnimi. Gotovo je tudi, da Karlu ni manjkalo tistih osebnih lastnosti, ki so za voditelja potrebne, saj je mesto voditelja ne le zasedel, ampak si ga je tudi ohranil, dasi so bili njegovi začetni uspehi vse prej kot ohrabrujoči. Navedli smo že, da je, ko je prvič vodil avstrazijsko plemstvo v boj leta 716, pretrpel hud poraz v boju s Frizi in izgubil lepo število najboljših bojnikov. Vendar je kmalu zbral ob sebi nove pristaše in začel svoj zmagoviti pohod. Le v vzajemnem sodelovanju s skupino avstrazijskih bojnikov je Karel uspel tudi v bodoče zadržati vodilno mesto. Ti so mu ostali ves čas vladanja zvesti pristaši, pa tudi on jim je posvečal vso skrb. Bili so, kot Karel sam, robati in neizobraženi vojščaki, željni uspehov in materialnih dobrin. Če je šlo za interese in materialne koristi soborcev, je bil Karel pripravljen ignorirati vse cerkvene privilegije ter se zateči tudi k nasilju in nezakonitosti. Interesi voditelja in njegove vojaške skupine so ostali edino merilo za izvajanje Karlove politike, zlasti za njegov odnos do Cerkve.

Videti je, da je bil Karel družaben človek, ki se znajde v svojem okolju. V teku svojega življenja je prišel bodisi v prijateljske ali sovražne stike v vsemi vodilnimi osebnostmi zahodnega kulturnega in političnega področja. Zlasti z langobardskim kraljem Liutprandom je ostal vse življenje v prijateljskih stikih. Papež Gregor III., ki ga je Liutprand ogrožal, je v letih 739 do 741 zaman vabil Karla, da bi interveniral v Italiji proti langobardskemu kralju. Karel se je vabilu očitno izmikal, vendar bi bila zvestoba prijatelju morda le eden od motivov, ki so ga vodili pri tem ravnanju. Upoštevati je namreč treba, da je bil Karel takrat verjetno že izčrpan, pa tudi med Franki bi bil pohod proti Langobardom, plemenskim sorodnikom in prejšnjim zaveznikom, nepopularen.

Za osvetlitev Karlove osebnosti je vsekakor zanimiv njegov odnos do škofa in misijonarja Bonifacija. Slednji je bil, ob svojem času, nedvomno oseba z nadpovprečnimi karakternimi in intelektualnimi kvaliteta, torej osebnost, ki je bila Karlu po svoji strukturi tuja. Vendar kaže, da so bili njuni odnosi harmonični, če že ne včasih skoraj pristrčni. Karlovi politični interesi, interesi vladarja največje zahodnoevropske krščanske države, so se seveda skladali z Bonifacijevimi misijonskimi podvigi med poganskimi germanskimi plemeni. Tudi je morda Bonifacij, zavedajoč se zaščite, ki mu jo lahko nudi le tako mogočen vladar kot Karel, kazal v svojem občevarju nekaj kurtoaznosti. Do Bonifacija je bil Karel to, kar o njem na splošno trdi Halphen: »zaščitnik, ki se nanj človek ne obrne zaman« (un protecteur, à qui l'on ne fait pas appel en vain). Tudi Bonifacij je bil ves čas korekten do svojega dobrotnika, nikjer v njegovih pismih ne zasledimo ob kritiki cerkvenih razmer v frankovski deželi nobenega osebnega napada ali očitka na račun majordoma. Videti je, da je Karel velikega moža spoštoval, dasi so mu bili

njegovi religiozni motivi morda tuji. Saj večkrat opazimo, da kažejo robate in neizobražene osebe očitno ali prikrito spoštovanje do oseb, ki imajo boljše sposobnosti in lastnosti kot one same.

Karlova politična dejavnost zelo zaostaja za vojaško. Ni se izkazal ne kot zakonodajalec ne kot upravljalec, v notranjih razmerah države ni ničesar izboljšal. Rekli bi lahko, da je državi sami, prav s svojim ravnanjem, ko je pogosto povsem ignoriral obstoječe pravo, ustvaril še večjo zmešnjavo ter odprl na široko vrata nezakonnosti in samovoljnosti. Razmerje do formalnih kraljev ostane nespremenjeno. V njegovi senci še žive marionetni frankovski kralji iz merovinškega rodu, pasivne, nesposobne, nepomembne, inteligenčno deficitne osebe. Izmenjal je nekaj teh kraljičev, ki so očitno zgodaj umirali. Od leta 737 naprej, ko je umrl zadnji, ki ga je Karel nastavil, se majordom ni več potrudil, da bi sploh še koga postavil na njegovo mesto, vladal je kot regent brez nominalnega kralja, vendar ni poskušal, da bi si ta naslov tudi formalno prilastil.

Agresivne tendence se kažejo v življenju Karla Martela, lahko bi rekli, na vsakem koraku. Skoraj ves čas, kar je bil vladar, se je vojskoval, saj je v času od leta 716 do 739, torej v razdobju 23 let, vodil okoli dvajset vojnih pohodov. Toda pogosto je šlo pri tem tudi za samoohranitvene motive. Moč in premoč frankovskega kraljestva, pa tudi svoj osebni položaj, je namreč vladar v takratnem grobem in nemirnem času mogel ohraniti le tako, da se je afirmiral z vojaško silo, tako pri sosedih kot pri notranjih sovražnikih. Dasi se je torej pri uveljavljanju in doseganju svojih ciljev z uspehom posluževal grobe vojaške sile, kaže, da je znal uporabljati tudi nekrvava sredstva in ni zametaval diplomatskih metod. Paktiral je z mačeho Plektrudo, z nevstrijskim majordomom in z akvitanskim vladarjem Eudom. Vita S. Eucherii nam poroča, kako je z zvijačo odstranil škofa Euhherija iz Orleansa. Čeprav so mu svetovalci priporočali, naj ga vojaško napade, ga je raje zvijačno povabil k sebi, ga z mogočnimi sorodniki vred aretiral in poslal v izgnanstvo. Izrecno je navedeno, da je to storil, ker mu ni upal biti kos z vojaško silo.

Karlova bojevitost je postala skoraj legendarna. Zgodovina mu je dala, skladno s to lastnostjo, vzdevek Martellus ali Tudis, kar bi pomenilo po slovensko Kladivo. Prvič najdemo ta vzdevek v Historia Miraculorum S. Benedicti Ancrevaldensis, kjer beremo tudi pojasnilo, da so ga tako imenovali zaradi divje narave in ker je bil od mladih let bojevit in kepak (propter feros animos et quia ab ineunte aetate fuerit bellicosus et robore fortissimus). Tudi neki vir iz XI. ali XII. stoletja piše, da je ta vzdevek dobil zaradi bojevniških vrlin. Šele poznejši zgodovinarji so spravili naziv v zvezo z njegovo zmago nad španskimi Arabci.

Ne moremo pa trditi, da bi bil Karel, kljub agresivnim tendencam, tudi krut in brutalen. V zgodovini njegovega vladanja ne beremo o grozovitostih, kot so se dogajale v merovinški dobi v zgodovini bizantinskega cesarstva. Le dvakrat v njegovem življenju opazimo, da je z nasprotniki ravnal izredno strogo in kruto. Prvič se je to zgodilo leta 723, drugič v letu 739. Obakrat je šlo za zaroto, ki so jo nezadovoljneži izvedli v času, ko je Karel zbolel. Leta 723 so sinovi Karlovega pokojnega polbrata Droga začeli rovariti, istočasno pa se je tudi uprl nevstrijski majordom. Karel je ukazal dva nečaka zapreti. Annales Nazar. Mosellani navajajo, da sta bila nečaka »ligati«, torej »v spone dana«. Po tem izrazu in po poročilih, da sta oba umrla še v istem letu, bi sklepali, da je bila zaporna kazen tako težka, da je verjetno povzročila njuno smrt, dasi ne moremo trditi, da ju je Karel ukazal dejansko usmrtiti. Ko je Karel leta 739 spet zbolel, so mu prijavili zaroto, ki naj bi jo bil skoval

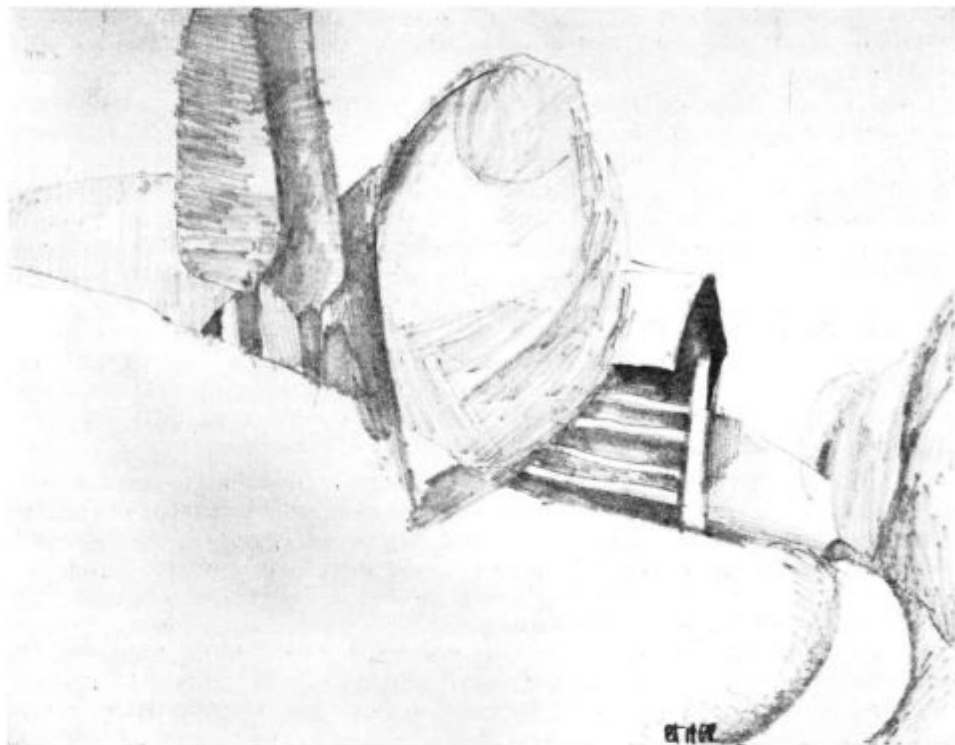
zelo posvetni opat Vido. Čeprav je bil zarotnik formalno duhovnik, ga je Karel, ne glede na cerkvenopravne privilegije, obsodil na smrt in ukazal obglaviti.

Zdi se mi, da prav lahko povežemo ti dve dejanji, ki ju karakterizira strogost, kakršne pri Karlu nismo vajeni, s psihičnim stanjem bolnega major-domu. Telesna obolenja pogosto povzročajo tudi psihične spremembe, tedaj izbruhne marsikaj, kar je sicer skrito v instinktivni in nagonski sferi naše podzavesti (Hellpach). Lahko razumemo, da se je pri telesno bolnem major-domu, ko je prejel vest o zaroti, njegovo počutje nemočnosti še pojačalo, strah se mu je stopnjeval do take mere, da je pod vplivom samoohranitvenega nagona reagiral močnejše kot običajno in rezultat tega obrambnega mehanizma je bilo racionalno nekontrolirano, izredno kruto dejanje. Psihološko je je tudi razumljivo, da je reagiral stenično, saj je bil tak način reagiranja pri njem običajen in ga opažamo v vsem njegovem delovanju, razen morda v zadnjih letih življenja. Psihična in vegetativna struktura pa določata, kako in v kakšni meri se bo pokazala reakcija strahu (Panse).

Stališče do religije ima moderna psihologija za pomembno attitudo. Ker pa attitude izvirajo iz socialnih norm okolja in osebnih izkušenj, jih pač ne kaže pri človeku, ki je živel v zgodnjem srednjem veku, presojati z očmi sodobnika. Vsekakor Karel ni bil nereligiozen ali religiji nenaklonjen človek. Bil je naivno in primitivno veren kot poprečen, robat in neizobražen frankovski možak tistega časa. V sili išče pomoč pri nadnaravnih močeh, v stiski prosi pobožne duhovne može, da mu pomagajo z molitvijo. Lahko pa bi rekli, da ni bil nikoli »cerkven«. Povsem tuji so mu dogmatski in teološki problemi, v svojem odnosu do Cerkve je nedosleden. Podpira Bonifacijevo in Vilbrodovo misijonsko dejavnost, brani rimsko orientiranega Bonifacija pred spletkami frankovskega klera, istočasno se pod njegovo vladavino v državi nemoteno širi Rimu sovražna sekta Galca Aldeberta. Že kmalu po smrti so Karla cerkveno orientirani zgodovinarji ožigosali za sovražnika Cerkve, roparja cerkvenega premoženja in namigovali, da je po smrti zaslužil peklenško kazen. Frankovska cerkev je že od sedmega stoletja naprej kazala znake razkroja in je torej Karel že ob nastopu vlade našel neurejeno cerkveno organizacijo. V času njegove vlade pa se je, ob njegovi popolni indolenci za cerkvene zadeve, stanje še poslabšalo. Ne le, da ni nič storil za dvig npravno propadlega klera in za sklicevanje sinodalnih posvetovanj, ampak je zmešnjavo še povečeval. Za škofe je postavljajl vojake in ne teologe, brez pomisleka je uporabljal cerkveno premoženje za organizacijo svoje konjeniške armade in za nagrado svojim bojevnikom. Cerkev mu je le priznala, da si je z zmago nad mohamedanci in s podpiranjem misijonov priboril zasluge za krščanstvo.

Ne moremo trditi, da v Karlovi dejavnosti ni opaziti racionalnega usmerjanja dejanj, toda prav pogosto le izstopa nagona skomponenta njegove osebnosti. Očitno pa je, da ni kazal ne znanstvenih ne estetskih interesov. Če se poslužimo rimske terminologije, bi lahko rekli, da je bil še prav malo otesani barbar.

Karlu ne moremo odrekati inteligenčnih kvalit. Čeprav brez izobrazbe, je pokazal dobre kognitivne, produktivne in evalutivne sposobnosti. Njegova inteligenca je bila praktična in stvarna, a precej enostranska. Pokazal je specialne sposobnosti za vojskovanje in vojaško organizacijo. Vse njegove državniške odločitve izhajajo iz presoje vojaških koristi. Zanj je dober tisti škof, ki je dober vojaški poveljnik. Kot vojskovodja je bil res pravi mojster svojega časa. Frankovsko vojsko je številčno okrepil, ustvaril je novo vojaško zvrst, težko konjenico, in jo izvrstno organiziral. Pri Poitiersu je znal posta-

viti svoje čete v gosti defenzivni položaj, ki ga sovražnik ni mogel predreti, saj je bil, po besedah nekega arabskega kronista, kot »zaledenela stena«. Na ta način je odbil siloviti napad arabske konjenice in zmagal. Tudi Continuator Fredegari poroča o Karlovih taktičnih in tehničnih vojaških veščinah ob pohodu v Provanso leta 737, ko mu je uspelo z vojnimi stroji zavzeti utrjeno in težko dostopno mesto Avignon.

Zdaj, ko smo kratko pregledali vse, kar nam zgodovinski viri nudijo o Karlovem življenju, okolju, motivacijah, reakcijah, interesih in atitudah, si lahko poskusimo iz tega zgraditi približno predstavo o njegovi osebnosti. Čeprav Kretschmerjeva konstitucionalna teorija danes ni več tako popularna in njena veljavnost ni več v celoti priznana, pa le lahko še vedno s pridom uporabimo njegovo razdelitev temperamentov za tipološko uvrstitev neke osebe.

Po Kretschmerjevih merilih bi lahko uvrstili Karla po temperamentu v skupino ciklotimnih, prožnih osebnosti s primesjo viskoznosti. Če uporabimo njegovo terminologijo, bi rekli, da se pri Karlu psihični tempo in napetost kažeta v živahnem elanu in stalni zaposlenosti, polni pobud, psihomotiliteta pa je adekvatna in naravna. V odnosu do okolice je samozavesten, podjeten, velikodušen, včasih tudi uživaški. Ekstrovertiran in realističen, družaben in v splošnem odkrit teži k materialnim dobrinam. Vse te črte ga uvrščajo med ciklotimne osebnosti. Žilavost in vztrajnost, ki ju pri njem zasledimo, bi šli v njegovem temperamentu na račun viskozne primesi.

Ako dopolnimo to sliko še s podatki v smislu Cattelove faktorske analize osebnosti, bi Karla označili kot odprto, inteligentno, realistično, uveljavljanja

željno, agresivno, družabno, vztrajno, za nasprotni spol zainteresirano, samozavestno, robato, malo surovo, zaupljivo in praktično osebnost. Tudi po tej ocenitvi občutno prevladujejo pri Karlu faktorji, ki jih združujemo v pojmu ciklotimije.

Ce je res kakšna korelacija med telesno zgradbo in karakternim tipom, ki naj bi bila oba izraz iste genetično določene osnovne razvojne modalitete (Conrad), potem bi pri Karlu pričakovali pretežno piknično telesno gradnjo, ob upoštevanju viskoznih elementov pa piknično-etletsko, ali, po Conradovi terminologiji, piknomorfno-hiperplastično. V prid atletske gradnji govore tudi viri, saj bi zgoraj omenjeno oznako »robore fortissimus« lahko najbolj logično tolmačili v telesnem smislu — »krepak in močan«. Tudi domneva, da je bil ob rojstvu krepek otrok, potrjuje to hipotezo. Vsiljuje se nam tudi neka podobnost v lastnostih in življenjskem poteku med Karlom Martelom in njegovim vnukom Karlom Velikim. Slednji je bil sicer bolj kultiviran, bolj znanstveno zainteresiran, manj robat in bolj inteligenten, vendar po temperamentu v marsičem podoben svojemu dedu. Karel Veliki pa je bil, po plastičnem Einhardovem opisu, nedvomno atletsko-piknične telesne gradnje. Če iz vsega navedenega pripišemo tudi Karlu Martelu atletsko-piknični telesni habitus, potem je sicer to hipoteza, ki pa ni brez verjetnostne podlage. Naj dopolnimo še podatke o Karlovi zunanosti z navedbo v *Gesta Francorum*, kjer piše, da je bil v mladosti lep (*elegans*), vrl (*egregius*) in sposoben (*utilis*).

Karel, ki je vodil tako številne naporne vojne pohode, je moral pač biti telesno utrjen in zdrav človek. Razen pred smrtjo, je bil, kolikor je znano,

le dvakrat resneje bolan. Videti je, da sta bili to težji in nevarni obolenji. Tako sklepamo ne le zaradi tega, ker te bolezni omenjajo sočasni viri, ampak tudi zato, ker je obakrat ob njegovi bolezni, kot smo že zgoraj omenili, prišlo do zarote. Lažje obolenje bi za Karlove nasprotnike ne bilo primerna prilika za strmoglavljenje vladarja.

Prvo bolezen leta 723 omenjajo številni anali (Mosellani, Laureshamenses, Alamanici, Petaviani), vendar vsi le kratko poročajo, da je Karel болоval (Karlus infirmatus). Po nekem poročilu, ki je povezano s to boleznijo, a ni zgodovinsko zanesljivo, bi sklepali, da je bila bolezen vročinskega značaja, ali da je bil vsaj v teku bolezeni Karel tudi febrilen. Vita S. Maximi episcopi Trevirensis namreč poroča o neki Karlovi viziji med to boleznijo. Poročilo je seveda lahko le pobožna legenda, če pa je le kaj resnice v njem, lahko sodimo, da je Karlova vizija religiozne vsebine nastopila v vročinskem ali infekcijskem deliriju, ki je poleg alkoholnega pri osebah srednjih let najpogostejša oblika bledeža. Saj so bile tudi po mnenju medikohistorikov v srednjem veku febrilne infekcije najpogostejši vzrok težkih in akutnih obolenj. Kaže, da se je Karel po bolezni kmalu in popolnoma opomogel, kajti že naslednje leto je bil spet vojaško vsestransko aktiven, boril se je proti nevstrijskemu majordomu, proti Sasom in Bavarcem. Tudi to kaže, da je bilo obolenje akutno, da ni predolgo trajalo in da tudi rekonvalescenca ni bila dolgotrajna.

V letu 739 je Karel zbolel, ko se je vračal z uspešnega bojnega pohoda v Provansi. Bolezen ga je napadla na poti domov in je obležal na dvornem posestvu v Verberie na Oisi, kot nam poroča Continuator Fredegari (reversus in regionem Francorum aegrotare coepit in villa Verimbrea). Tokrat bi lahko sumili, da je šlo za kako okužbo med vojnim pohodom v južnih francoskih deželah in je bolezen po določeni inkubacijski dobi izbruhnila šele ob povratku. Iz zgodovine srednjega veka so znani mnogi primeri, da so severnjaki pogosto ob povratku iz južnih dežel, zlasti iz Italije, zboleli in celo pomrli. V mnogih primerih lahko sodimo, da je šlo za malarijo, v Karlovem primeru pa za to domnevo nimamo zadostnih dokazov. Ves nadaljnji potek njegovega življenja pa le kaže, da je po tej bolezni spremenil svoj način življenja.

Po tej bolezni je namreč Karel zaključil svojo vojaško kariero, pa tudi o kaki drugi dejavnosti ne beremo v virih. Prav tako pa tudi ni nobenih poročil, ki bi izrecno omenjala bolehnost ali telesno propadanje. Majordom je bil tedaj, ko je, kot vidimo, izgubil svoj življenjski polet, star kakih petdeset let. Ali se je v nenehni aktivnosti izčrpal ali si po zadnji bolezni ni več prav opomogel, je težko reči. Vendar kaže, da je zadnja bolezen le v neki vzročni zvezi z njegovo neaktivnostjo. Res je, da je bila tedaj poprečna starost, ki so jo dosegali evropski prebivalci, več kot polovico nižja kot danes, vendar bi za Karla le ne mogli reči, da je bil celo za tedanje pojme star, saj so njegovi predniki, kot smo že navedli, pa tudi njegovi neposredni potomci večinoma dočakali vsi precej višja leta.

Zadnji dve leti svojega življenja je bil torej Karel povsem nedelaven, zaman ga je vabil papež, naj vojaško intervenira v Italiji proti Langobardom. Vsaj v zadnjem letu življenja pa kaže, da je le opazil, da se mu življenje izteka, ali pa je to opazila njegova okolica. Uredil je nasledstvena vprašanja. To nalogo je slabo rešil, če verjamemo nekaterim virom, saj je prvotno odločitev spremenil pod vplivom močne in oblastželjne konkubine Svanahilde, ki jo v tem času spet najdemo ob njem. Kaže, da je opešan popustil njenim

sugestijam in razdelil deželo tako nesrečno, da je zaradi tega prišlo po njegovi smrti do notranjih bojev za dediščino.

Vse kaže, da je Karel, vsaj v zadnjem letu, boloval za kronično, konzumirajočo boleznijo. Akutna interkurentna bolezen, morda komplikacija osnovnega obolenja ali tudi akutna ataka tega obolenja, je povzročila smrt. Po poročilih je v hudi vročici umrl 21. oktobra 741 na dvornem posestvu Quierzy v današnji severozahodni Franciji. Njegovo truplo so pokopali v samostanski cerkvi St. Denis pri Parizu.

Upam, da mi je ob dokaj bornih medikohistoričnih podatkih le uspelo prikazati kolikor toliko razviden portret mogočnega srednjeveškega vladarja. Morda je opis ponekod segel preširoko, vendar se mi je zdelo, da je bilo za razumevanje tega, kar smo želeli prikazati, to potrebno. Skušal sem pač podati biografijo davno umrle zgodovinske osebe, kakor jo vidi in presoja po zgodovinskih podatkih zdravnik.

Literatura:

- Abel O.: *Fredegar, Thaten der Frankenkönige, Leben Columbans, Arnulfs, Leodegars und der Königin Balthilde*. 2. Auflage. Berlin 1876.
- Abel O.: *Kaiser Karls Leben von Einhard*. 4. Auflage. Leipzig 1920.
- Böhmer-Mühlbacher: *Regesta Imperii I*. 2. Auflage. Band I/I. Innsbruck 1899.
- Bonnell H. E.: *Die Anfänge des karolingischen Hauses*. Berlin 1866.
- Breysig Th.: *Die Zeit Karl Martells*. Leipzig 1869.
- Calmette J. — Higounet Ch.: *Le monde féodal*. Paris 1951.
- Conrad K.: *Konstitution*. (Psychiatrie der Gegenwart. Band 1/Ia. Berlin—Heidelberg—New York. 1967.)
- Hahn H.: *Jahrbücher des fränkischen Reiches 741—752*. Berlin 1863.
- Halphen L.: *Charlemagne et l'Empire Carolingien*. Paris 1949.
- Hartley E. und R.: *Die Grundlagen der Sozialpsychologie*. Berlin 1955 (prevod iz angleščine).
- Hellpach W.: *Klinische Psychologie*. 2. Auflage. Stuttgart 1949.
- Jaspers H. H.: *Allgemeine Psychopathologie*. Berlin—Göttingen—Heidelberg 1953.
- Kretschmer E.: *Körperbau und Charakter*, 23.—24. Auflage. Berlin—Göttingen—Heidelberg 1961.
- Oelsner H.: *Jahrbücher des fränkischen Reiches unter König Pippin*. Leipzig 1871.
- Panse F.: *Angst und Schreck*. Stuttgart 1952.
- Pirenne H.: *Povijest Evrope*. Zagreb 1956 (prevod iz francoščine).
- Rot N.: *Psihologija ličnosti*. 3. izdanje. Beograd 1967.
- Viri so navedeni po citatih iz Bonnella, Breysiga, Hahna in Oelsnerja.

Pavla Leban

ZAVEZANE OČI

Preteklo je že mnogo let in spomini bledijo, da se človeku zdi, kot bi bile to le sanje in jim mladi skoraj več ne verjamejo.

Petindvajset let je od takrat, vendar se misel neštetokrat vrača v tiste čase, ko je naš narod preživil najhujše čase in je šlo za biti ali ne biti.

V partizansko bolnico »Franjo« sem prišla iz Prešernove brigade med novembrsko ofenzivo 1943. leta. Ko so naši stražarji pod vodstvom dr. Viktorja Volčjaka zgradili v soteski »Pasice« blizu vasi Novaki prvo barako, smo vse ranjence prenesli z javke v Ponivču v zakonspirirane postojanke. Nekje blizu Planine pri Cerknem je bil oddelek »A«, v bližini Gor. Novakov oddelek »B«, bolnico v soteski pa smo v začetku imenovali oddelek »C«. V ta oddelek smo konec decembra 1943 prenesli najtežje ranjence in jih namestili v edino barako, v kateri je bila kuhinja in bolniška soba. Takrat nas je zapustil dr. Volčjak in je prišla zdravnica dr. Franja Bojc, po kateri je pozneje bolnica dobila ime.

Od tega časa dalje je za nas veljala stroga konspiracija, vsem, razen kurirju in nosačem, je bilo prepovedano odhajati iz grape, tudi domov nismo pisali, za nas zunanji svet ni več obstajal. Takrat je bilo tudi naročeno, naj se vsakemu ranjencu ali bolniku ob prihodu in odhodu zavežejo oči. Saj takrat, v partizanskem bojevanju nisi vedel, ali imaš pred sabo tovariša ali sovražnika.

Nekako v jeseni 1944. so prinesli v našo grapo mladega kurirčka. Star je bil komaj petnajst let, ime mu je bilo Andrejček. Po obrazu, nogah in rokah je imel polno manjših ran, a najtežja je bila rana s kompliciranim prelomom stegenice. Zaradi hude rane je nastopila vročina, Andrejček je bledel, govoril o nekem pismu, o konju, ki mu ga je bil obljubil komisar divizije. Ob skrbni negi dr. Franje in vseh bolničarjev se mu je stanje izboljšalo in nam je mogel povedati kaj več o sebi. Andrejčkove oči, ki so se prve dni vročično svetile zaradi vročine, so se zaiskrile, ko je pripovedoval, da je bil kurir na štabu divizije in mu je komisar obljubil, da bo za svoje kurirske poti dobil konja. A zdaj ne bo nič, dokler ne bo zdrav, veselje v njegovih očeh je ugasnilo, povsili je glavo: kdaj bo šele zdrav in bo šel v edinico! To vprašanje je mučilo vse ranjence in seveda tudi Andrejčka. Dr. Franja pa je vedela, da njegova noga ne bo tako kmalu dobra in se je le prizanesljivo smehljala. V tem oddelku smo imeli najtežje ranjence in tudi takih prelomov kosti, kot je bil Andrejčkov, je bilo več, zato je dr. Franja poskrbela, da sta te najtežje primere prišla operirati v bolnico dr. Bogdan Bertoncelj in dr. Edi Pohar. Takrat smo imeli le zasilno operacijsko sobo, kar v sobi dr. Franje, in le zasilni inštrumentarij. Ravno ko smo položili na operacijsko mizo Andrejčka, pa se je nad našo grapo oglasilo brnenje letal, kmalu za tem pa smo zaslišali drdranje strojnice in eno letalo je strmoglavilo. Nadaljevali smo z operacijo. Naslednjo noč pa so v bolnico prinesli ameriškega pilota, ki je s padalom skočil iz letala in si pri tem zlomil nogo.

Stanje operiranih se je boljšalo. Dr. Franja je vsak dan skupaj z nami skrbno prevezovala vse ranjence. Vsak dan smo upali na ozdravljenje. Toda neko jutro, ko smo stali ob Andrejčkovem ležišču, se je Franji zresnilo lice,

trdo je pritiskala s prsti okolico grde rane na stegnu, vedno znova, kot ne bi mogla verjeti: »Pritisni še ti, Lidija,« je rekla, »ali se ti ne zdi, kot bi se udiral sneg pod nogami?« Pokimala je in izrekla edino besedo: gasflegmona. Brez besede smo prevezovali dalje.

Po končanem prevezovanju smo se vsi bolničarji zbrali z dr. Franjo v njeni sobi, kot vedno, da smo se pogovorili o delu. Franja nam je z resnim obrazom povedala, da je Andrejčkovo stanje zelo resno:

»Plinski prisad je zelo nalezljiv in skoraj vedno smrten, zato moramo Andrejčka na vsak način izolirati, da zavarujemo druge ranjence.«

Razumeli smo njeno skrb. Toda kam? Takrat še nismo imeli izolacijske sobe, ki danes stoji v soteski, niti druge barake, kamor bi bili položili Andrejčka.

Naposled se je Franja odločila.

»Ni druge rešitve, kot da odnesemo Andrejčka na javko v Podnivč in eden od vas bolničarjev bo šel z njim.« Ko je videla naše vprašujoče oči, je dodala: »Saj ne bo za dolgo. Tisti, ki bo šel, ne sme imeti na rokah nobene rane, zaradi okužbe.« Obrnila se je k meni: »Pavla, pokaži roke!« in ko je videla moje roke, je nadaljevala: »Ti pojdeš z njim!« In tako je bilo.

Popoldne, ko je naš kurir na javki vse uredil, smo Andrejčka položili na nosila. Seveda nas je vpraševal, kam ga nesemo, in ko smo mu povedali, da se bo na javki dalje zdravil in da bo eden od nas vedno pri njem, je bil potolažen. Ko so stražarji dvignili nosila in je eden vprašal, ali naj Andrejčku zavežejo oči, je dr. Franja odgovorila: »Ne, ni treba!«

Kdo je bil tega bolj vesel kot Andrejček? Po dolgem času je spet videl sonce in mlado brsteče zelenje prebujajoče se pomladi, bele telohe ob gozdni poti. S težkim korakom sem šla za nosili, kajti vedela sem, kaj pomeni, če nekomu ne zavežejo oči, ko ga nesejo iz naše bolnice. Tudi stražarji so molčali, čeprav je bilo tisto popoldne sončno in lepo. Saj sem videla, kako so se spogledali, ko so slišali Franjin odgovor. Vso pot me je težila bridka misel: ali je ta otrok res zapisan smrti? V ušesih so mi zvenele še zadnje besede dr. Franje, ko mi je izročala zanj zdravila: »Daj mu vsega, kar si želi. Govori z njim, vprašaj ga, če ima mater in naj ti da njen naslov!« Ko je videla, da mi je težko, me je tolažila: »Saj bo le nekaj dni, potem se vrneš k nam!«

Tedaj sem razumela, kaj pomeni tista beseda: gasflegmona. Celo pot me je mučila misel nanjo, vpraševala sem se, ali ni zdravila zoper njo, ali bo res moralo tisto mlado življenje, ki ga nosijo pred menoj, umreti?

Tako me je težila ta misel, da nisem videla okoli sebe pomladnega zelenja in ne sonca, ki je toplo ogrevalo prebujajočo se naravo in ki smo ga v soteski tako zelo pogrešali. Ob poti so cvetele trobentice, teloh in zvončki so se belili med resjem, a v mojem srcu je bila žalost.

Ko sem videla srečne Andrejčkove oči, ki so pile to pomladno krasoto, me je spreletelo: o, kako prav je, da mu niso zavezali oči, naj se le naučije vse te lepote po tolikem trpljenju!

V Podnivču pri Žvanovi družini je že bila pripravljena majhna čumnata za naju. Andrejčka smo položili na slamarico kar na tla, v drugem kotu sobe je bila še ena slamarica zame. Ker v sobi ni bilo mize, sem zdravila iz torbe zložila kar na okensko polico.

Andrejčka je kuhala vedno hujša vročina, spet so se vročično svetile njegove rjave oči, kot v začetku, ko je prišel k nam. Večkrat sem ponoči prisluhnila njegovemu dihanju; mislila sem, da spi in sem stopila k njegovemu ležišču. Bil je buden. »Andrejček, bi kaj rad? Si žejen? Ali te hudo boli?« Uprl je vame široko odprte oči: »Samo žejen sem, nič me ne boli, kar mirno spi.« Vročina pa je naraščala. Tako je minila prva noč.

Drugi dan, ko sem sedela pri Andrejčku, je med nama stekel pogovor. Najprej sva ugotovila, da sva oba Primorca. Andrejček iz Kobarida, jaz pa iz Tolmina, skoraj soseda. Tega je bil Andrejček zelo vesel. Potem mi je pripovedoval, da ima dobro mamo. Ko sem ga vprašala, kako da je šel tako mlad v partizane (roj. je nov. 1928), ko mu še ni bilo 15 let, je povedal, da njegova mama s tem ni bila zadovoljna, toda on si je tako želel postati kurir in tudi ni hotel iti v italijansko vojsko. Spet je v njem oživila skrita želja, da bi bil zdrav in bi šel spet za kurirja k diviziji, saj mu je komisar obljubil konja.

Spet je stekel pogovor o njegovi mami. Obljubila sem mu, da jo bom po končani vojni obiskala. Pokazal mi je majhno otroško denarnico iz rdečega

usnja, to je bil spomin na dom in na mamo. Med naju je stopil molk, strašen molk, ki ga je pretrgal Andrejček: »Pavla, vzemi to ti za spomin, če bom ozdravel, če pa ne bom, pošlji moji mami.«

Nisem smela pokazati svojih oči, da ne bi videl v njih solza, zato sem odšla, da bi mu pripravila večerjo.

Bližal se je večer in ž njim je rasla vročina. Redno se mu dajala zdravila; vedela sem, da bo kmalu nastopila kriza. Skozi debele povoje na ranjeni nogi sta pronicala sokrvica in gnoj ter grozno zaudarjala. Ker sem naslednji dan pričakovala, da pride zdravnica, sem mu rano le površno prevezala. Spet je prišla noč, polna muk, vročice in bolečin. A kljub temu je vse molče prenašal, niti enkrat ni poklical, čeprav sem videla, da ne spi in je komaj popil malo čaja ali hruškove vode, ki ju je pripravila zanj Zvanova mati.

Drugi dan je prišla dr. Franja. To je bil že tretji dan po začetku zastrupitve. Ko sem odvila debele povoje, se je iz dveh cevk, katere je zdravnica pri operaciji vložila v rano, izlil gost zelenkast gnoj v taki množini, da sva obe obstrmeli. Dr. Franja je rano očistila in spet in spet pritiskala s prsti. Ko je dvignila pogled, sem v njenih očeh videla tiho upanje in sem razumela droben nasmeh okrog ust. Brez besed sva se razumeli.

Ko sva skupaj odšli iz Andrejčkove sobe, mi je zašepetala: »Vse kaže, da je najhujše mimo in bo Andrejček ozdravel, če ne pride kaj hujšega. Jutri pridem spet.« Posločila se je.

Drugi dan je prinesel novo veselje. Že Andrejčkove oči so to povedale, nič več ni bilo v njih vročice. Dr. Franja je z veselim nasmehom vstala od njegove postelje: »Spet smo ukanili smrt za eno mlado življenje! Saj pravim, v partizanih se gode čudeži.«

Ko se je vrnila v postojanko, so se vsi čudili novici, da je Andrejček premagal težko zastrupitev.

Skoraj vsak dan so potem prihajali naši stražarji k nama na obisk in vpraševali, če je Andrejčku res bolje. Vsi so bili veseli njegovega izboljšanja, še najbolj pa tovariš Golja, ki ni mogel pozabiti, da so Andrejčka prinesli iz grape z nezavezanimi očmi. Čeprav je dr. Franja odredila, da bova z Andrejčkom še kak teden v Podnivču, je ta načrt prekrizala novica, da se Novakom in Cerknu bližajo Nemci in je bilo treba kar na hitro prenesti Andrejčka nazaj v postojanko. Ko so ga položili na nosila, je hotel eden stražarjev zavezati Andrejčku oči, a tedaj se je nagajivo nasmejal in dejal:

»Mislite, da ne vem, zakaj mi niste zavezali oči, ko ste me nesli iz grape? Vsi ste mislili, da bom umrl.« Čeprav je bila to bridka resnica, so se mu vsi smejali in obljubili, da mu tudi to pot ne bodo zavezali oči, ki so se sedaj hudomušno in veselo bliskale v pomladni dan.

Ko smo iz bolnice »Franja« pošiljali invalide in ranjence v Bari, je z njimi šel tudi Andrejček. Vesel in korajžen kot vedno. Kmalu je po kurirski poti prišlo v bolnico odrgnjeno in oguljeno pismo, ki je bilo naslovljeno name. Ko sem raztrgala ovojnico, sem zagledala okorno otroško pisavo. Bila je Andrejkova. Pisal je, kako so jih z letali prepeljali prek morja v Bari, da ležijo na belih posteljah in jedo bel kruh. Kljub temu bi raje jedel črn kruh in živel med nami, kjer smo ga imeli vsi radi. Pismo je šlo od enega do drugega, iz roke v roke, vsakdo ga je hotel prebrati, vsem je pomenilo priznanje in lep spomin na mladega ranjenega kurirja.

Le škoda, da tega pisma nimam več. Ko so Nemci marca 1945 zažgali v Podnivču našo javko, mi je zgorelo. Andrejček še danes živi v Ljubljani, tudi njegovi starši v Kobaridu še žive, zato naj ostane živ tudi spomin na tiste velike junake, invalide in ranjence, ki so šli skozi našo bolnico, ki jim je vrnila zdravje in življenje.

TRŽAŠKO SREČANJE

V Trstu je bilo 6. II. 1969 srečanje predstavnikov primorskih revij pod geslom SLOVENCİ TOSTRAN IN ONSTRAN MEJE. V imenu Idrijskih razgledov se je oglasil **Jurij Bavdaž** in dejal:

Danes ocenjujemo to ljudstvo in moda je, da preveva del piscev ali večino njih zlokobna prerokba za jutrišnji dan.

Dovolite mi, da postavim vprašanje sebi ali vam:

Kateri narod, kateri mali narod je prenašal in preživel take silne pritiske, narodne, socialne, bolje rečeno vse vrste možnih pritiskov in to pritiskov evropskega pomena?

Izberimo si drobec iz naše preteklosti!

September, oktober leta 1943:

V nemškem generalnem štabu, v prisotnosti Hitlerja, iz Hitlerjevih ust, iz Hitlerjevih povelj. Dvakrat na dan so seje generalštaba. Kapitulacija Italije je ustvarila nemški komandi izredne probleme. Kritičen je položaj po vsem sredozemskem področju. Sovjeti so v ofenzivnem zaletu in jim zadajajo v Ukrajini težke udarce. Na teh sestankih generalnega štaba je enkrat, dvakrat dnevno slišati ime Slovencev v Istri in to ne kot stranski predmet razgovora ampak kot enega poglavitnih. To področje, ta upor ljudstva je v tistih dneh najbolj kritičen. Od 12. septembra 1943 naprej, ko so se partizanske sile pojavile pred Gorico (pravzaprav tisti dan že v Gorici sami), Trstom, Reko, Puljem, je Hitler vsak dan razmišljal, kaj naj stori, da bi bila Nemčija kos položaju v tem prostoru. In moral je ugotavljati: »Glavno nevarno območje je sedaj prostor Istre... Lahko se vidi, da je Tito tja prenesel težišče svojega vojskovanja.« Na to področje pošlje generalni štab najelitnejše tankovske in SS divizije. Potencialna možnost, da se zavezniki izkrcajo v Istri in uporno osvobojeno ozemlje sta v širših nacističnih krogih predmet predlogov: predlagajo avtonomijo Slovencev, predlagajo uničenje ljudstva. Prevlada zadnji predlog. Hitler naroča Rommlu istega dne, 22. septembra, ko začno partizani napadati Gorico, da mora »...slovensko komunistično uporniško gibanje v Istri uničiti z brezobzirno trdoto. Tiste, ki bi se upirali, je treba — ne glede na to, ali so Slovenci ali Italijani — takoj postreliti. Osnova in moč sil morata biti tolikšni, da bo dosežen velik uspeh in da bo večji del angažiranih sil kmalu na razpolago za druge naloge. Slovensko prebivalstvo potem ne sme pomeniti nobene nevarnosti...« In tisti dan tudi Göbbels zapiše v svoj dnevnik: »Slovenci so sedaj v velikem uporu in so se skoraj vsi pridružili partizanom. Trenutno nimamo dovolj policijskih sil, da bi obvladali nevarno gibanje.« Hitler in njegov štab sledita dan za dnem poteku teh operacij nemške vojske na našem ozemlju. Oddahne se za čas, ko je angloameriška vojska zaustav-

ljena na jugu Italije, ko ni več pričakovati izkrcanja v Istri, ko se zazdi, da so nemške ofenzivne akcije zreducirale upor. Vendar tudi novembra 1943, ko so mu poročali o nemški ofenzivi v Beneški Sloveniji in na Gorenjskem, Hitler ves ogorčen vzklikne: »Saj smo to območje vendar že očistili!«

Naše ljudstvo je to preživelo, preživelo je celo vojno. Preživet je bil evropski pritisk.

Z mirom in zmago pa se začne najtežje — to področje zajamejo interesi svetovnih sil. Za Trst, za njegovo področje, je po mesecu miru pripravljen Churchill iti v vojno, morda tretjo svetovno vojno. Borba za državne meje je istovetna z borbo za nacionalni obstoj. Meja je postavljena. Ljudstvo ostane tu in tam, tostran in onstran. V Gorici in okolici je slovenski človek fizično in psihično prizadet. Tu je narodna tragedija očitna. V Trstu je do Kominforma položaj boljši. Politični in idejni razkol v zvezi s Stalinovo resolucijo pusti globoke in usodne sledi na slovenskem narodnem telesu. Vsemu navkljub, to ljudstvo živi.

Ni mogoče zahtevati, da se stalno smrtno napreza.

V dobi miru, ki jo starejša generacija občuti glede na preživeto zgodovino kot počitek, naj kolegi okarakterizirajo vrednost in perspektivnost današnjega Slovenca tostran in onstran meje.

Citati so iz knjige Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943, str. 376, 378, 630.

(Po Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht in Göbbelsov Tajni dnevnik II.)

Foto Filipič

ETNOLOŠKA RAZISKOVANJA NA IDRIJSKEM

Idrija z okolico je področje, ki je izredno bogato pristne ljudske kulture, tako ostankov materialne kot tudi duhovne kulture. Toda prav to področje je bilo v Idriji dolga leta zanemarjeno. Leta 1954 je Etnografski muzej iz Ljubljane z večjo ekipo raziskoval Cerkljansko, leta 1959 pa Črni vrh in Vojsko. Obe ekipi sta zbrali mnogo terenskih zapisov, več sto fotografij, izdelali tudi nekaj sto tehničnih in prostoročnih risb z vseh področij ljudske kulture. Toda od zadnjega raziskovanja ljubljanskega Etnografskega muzeja je minilo že deset let in od takrat se je marsikaj spremenilo. Mnogo zanimivih objektov starejše ljudske kulture ni več ali pa so močno spremenjeni. Še slabše je s predmeti, tako imenovanimi premičnimi spomeniki — nekaj jih kmetje sami, ne vedoč, da je tudi to lahko pomembno, uničijo ali zavržejo, še več pa jih poberejo najrazličnejši prekupčevalci in lažni muzealci in to znatno pod pravo ceno.

Zaradi vsega tega je idrijski muzej začel že konec lanskega leta akcijo za nadaljnja etnografska raziskovanja tako v sami Idriji kot tudi v okolici, za zbiranje etnografskega gradiva kot tudi za načrtno ureditev etnološke zbirke v muzeju. Zato se je idrijski muzej povezal s Slovenskim etnografskim muzejem v Ljubljani, ki je vključil etnografski oddelk idrijskega muzeja v svojo matično službo. Po tem aranžmaju so že izdelali načrt za delo etnografskega oddelka idrijskega muzeja v tem letu. Razen terenskih raziskovanj in sistematičnega zbiranja predmetov na terenu ter začetka ureditve narodopisne zbirke v idrijskem muzeju je predvidena v tem letu razstava o čipkarstvu. To bo velika razstava, ki bo prikazala razvoj klekljane čipke na Slovenskem od najstarejših dob do današnjih dni. Prikazala bo tudi izdelavo teh čipk, izdelovalce ter tudi uporabo čipk nekdanj in danes. Razstavljene bodo čipke, rjuhe, prti, cerkvena oblačila in podobno iz zbirk Slovenskega etnografskega muzeja kot tudi iz idrijskega muzeja, iz drugih muzejev in zasebnih zbirk. Najprej bo zastava, ki jo bosta skupaj pripravila Slovenski etnografski muzej in idrijski muzej, v prostorih Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, nato pa bo velik del te razstave postavljen kot stalna zbirka v idrijskem muzeju. To bo tudi prva zbirka bodočega etnografskega oddelka idrijskega muzeja.

Slovenski etnografski muzej je začel v sodelovanju z muzejem v Idriji uresničevati veliko večletno raz-

iskovalno nalogo: način življenja idrijskih rudarjev. Še hitreje kot na drugih področjih in pri drugih družbenih skupinah propadajo pri naših rudarjih ostanki materialne ljudske kulture, celo tisti iz prvih petdesetih let tega stoletja (prebivališča, hišni inventar, noša); pa tudi vsa duhovna in socialna kultura idrijskih rudarjev je deležna izredno hitrih sprememb. Sedaj je zadnji čas, da lahko zberemo še ustno izročilo sedanje starejše generacije rudarjev in pa še živeče oblike starejše in za rudarje specifične ljudske kulture. Čez nekaj let bo to mnogo težje, za nekatera področja bo pa sploh nemogoče zbrati dokumente, ljudsko izročilo in ostanke materialne kulture za popolni znanstveni prikaz etnološke podobe idrijskih rudarjev. Ti doslej niso bili deležni, razen študije o njihovi hiši, nobene večje etnološke obdelave, toda z novimi proizvodnimi potrebami rudnika, z razvojem komunalnih naprav in z novim urbanističnim oblikovanjem idrijskega mestnega naselja kot tudi z boljšo komunikacijsko povezavo s svetom se vsa kultura izredno hitro spreminja.

Časovno zajema ta študija širše obdobje, za katero so razpoložljivi viri od 15. stoletja naprej. Intenzivno pa se študija posveča preučevanju kulture idrijskih rudarjev v 19. in 20. stoletju, za kar so na razpolago še recentni viri. Posebej pa bo študija zajela vse spremembe v ljudski kulturi v zadnjih dvajsetih letih. Študija bo zajela vsa področja ljudske kulture, ki je tu svojstvena. Tu, sredi kmečkega elementa med mediteransko in alpsko kulturo je nastala samosvoja kultura idrijskih rudarjev. Večini prebivalstva je dal živosrebrni rudnik svojevrstno obeležje. Način življenja rudarjev se je močno razlikoval od življenja kmečkega življa v neposredni soseščini. Obstajali so tudi medsebojni vplivi, ki pa so se močno spreminjali v posameznih časovnih obdobjih. Tudi ljudska kultura se je v posameznih obdobjih v vseh svojih oblikah in pojavih ter zgodovinskem razvoju močno spreminjala. V zadnjih dvajsetih letih pa lahko opazamo hitro izginjanje in spreminjanje ljudsko-kulturnih elementov.

Kot smo že zapisali, bodo etnologi preučevali vse zvrsti ljudske kulture, predvsem pa še tiste, ki so specifične za Idrijo, posebej še arhitekturo kot tudi povezanost med arhitekturo in socialnim sestavom prebivalstva ter družinskimi oblikami, nadalje bodo preučevali hišno in domačo obrt, predvsem čipkarstvo. Študija bo zajela hišno opremo, nošo, prehrano. Pri socialni kulturi pa vse socialne institucije in šege kot tudi življenjske in stanovske norme, razgledanost rudarjev, verovanje in ljudsko umetnost.

Študija ima več ciljev, a eden glavnih ciljev je, da dobimo tiskano študijo, monografijo o idrijskih rudarjih. Rezultati študije bodo konkretno služili pri čim

boljšem prezentiranju kulture idrijskih rudarjev, načina njihovega življenja v posebnem etnografskem oddelku v Mestnem muzeju v Idriji. Brez te študije bi takega oddelka ne mogli v redu postaviti. Nadalje bodo rezultati študije lahko služili tudi za boljše urbanistično oblikovanje mesta kot tudi za turistične namene, predvsem za oživitev starih rudarskih šeg, noše, prehrane itd.

Pri tem raziskovanju sodeluje večja ekipa znanstvenih in strokovnih sodelavcev iz Slovenskega etnografskega muzeja, ki bo pritegnila k delu tudi sodelavce iz Idrije. Ekipa bo že v kratkem začela z intenzivnim zbiranjem gradiva in z izvedbo anket. Zato naj to ne bo samo prvo obvestilo o delu etnologov v Idriji, temveč tudi prošnja vsemu prebivalstvu, da jim pri njihovem delu pomaga.

Dr. Boris Kuhar

Foto Filipič

OTVORITEV NOVE SOLE V SPODNJI IDRJI

V nedeljo, dne 5. januarja 1969 so v Spodnji Idriji odprli novo šolo. Ta dan ni bil praznik samo tega kraja, temveč cele idrijske občine. Nova šola v Sp. Idriji je prva večja šola, ki je bila zgrajena po osvoboditvi pri nas. Stanje šolskih prostorov je bilo še pred nekaj leti porazno; najslabše pa prav v Sp. Idriji, saj je bilo več učilnic razstresenih po raznih stavbah na vasi. Stara šola je bila namreč mnogo premajhna za vse učence.

Slovesne otvoritve nove šole v Sp. Idriji so se udeležili tudi republiški sekretar za kulturo in prosveto Tomo Martelanc, direktor ljubljanskega zavoda za prosvetno-pedagoško službo Tine Orel, zastopniki občinske skupščine, družbeno-političnih in gospodarskih organizacij iz Idrije ter velika množica občanov iz Sp. Idrije in okolice.

Po programu, ki ga je izvajala šolska mladina iz Sp. Idrije s sodelovanjem godbe na pihala iz Idrije, je predsednik občinske skupščine Idrija Stanko Murovec odprl novo moderno šolo.

Stavba osnovne šole z opremo vred je stala 230 milijonov Sdin. Šoli pa manjkajo še upravni prostori in telo-

vadnica, za kar pa ni bilo več denarja in bo še treba čakati nekaj let.

Ob otvoritvi je bila podana tudi kronika o delovanju šole v Sp. Idriji, ki jo je pripravila Slavica Pavlič, kustos dokumentarne zbirke Šolskega muzeja v Ljubljani. Kroniko objavljamo.

J. J.

ORIS DELOVANJA SOLE V SPODNJI IDRJI

V izvlečku šolske kronike beremo, da je bila šola v Spodnji Idriji ustanovljena 1870. leta, kar pa ni povsem točno. Učiteljski tovariš iz 1870. leta je objavil na strani 289 poročilo krajevnega šolskega nadzornika iz Idrije, kjer je rečeno:

»Povedati pa hočem danes zelo hvalevredno prizadevanje duhovnega pomočnika v Spodnji Idriji (pri Fari), č. gosp. J. Ramovža. Berž kakor je prišel ta gospod k Fari (dve leti je že tega), pričel je šolo z lastnega nagiba in sicer — brezplačno. Podučeval je šolsko mladino od 6. do 14. leta poleti in pozimi 6 do 7 ur na dan. Imel je 70 do 80 vsakdanjih učencev, in več nedeljskih. Ali ne samo da je zastoj učil, še materialno je šolo podpiral, ter je iz lastnega žepa večini otrok ku-
poval šolske bukve in drugih za šolo

Stara šolska stavba (1908)

Foto Jerman

potrebnih reči. In koliko je ta za omiko naroda, zlasti za šolsko izobraževanje vneti gospod otroke naučil, to se je videlo pri očitnem šolskem spraševanju 16. avgusta, pri katerem je bilo več zvedenih poslušalcev in obilo domačega ljudstva... Brati so že znali mali, komaj 6 let stari otročki. Enako zadovoljni smo bili s čednim pisanjem, zlasti pa je bilo računstvo posebno hvalevredno za tako kmečko šolo, kajti oziralo se je pri vsakej nalogi na kmečke potrebe. Se bolj z veseljem smo poslušali, kar so otroci znali iz zemljepisa, prirodošlovja (živalstva) in zgodovine slovenskega naroda. Se večje hvale je vreden, da je vadal svoje otroke prav pravilne slovenščine v pismu in govoru, da torej ni rabil domačega pokvarjenega narečja.

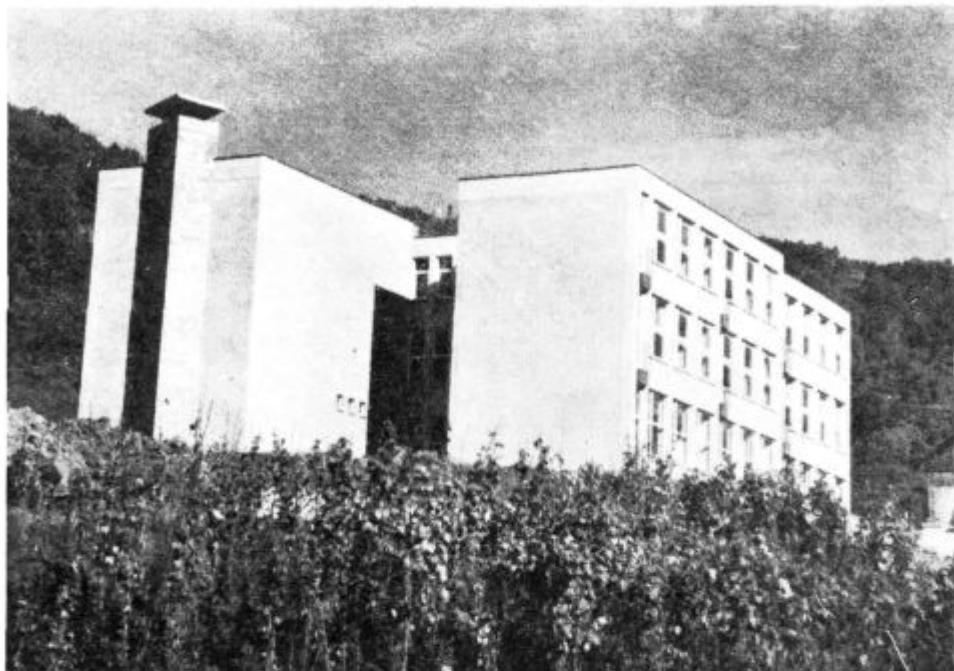
Konec preiskušnje so otroci še deklamirali lepe slovenske pesmi, jih tudi zapeli in dve učenki ste z lepim govorom sklenile to lepo šolsko svečanost. Za veliko otroško pridnost je g. Ramovž na zadnje svoje učence prav obilno obdaroval. Nakupil jim je mnogo slovenskih knjig. Prav pridni učenci so dobili po troje in dvoje lepih bukev, pridni pa po eno. Manj pridnim pa je dal lepe podobice, tako, da je vsak pri skušnji pričujoči šolar kako darilce dobil. Slehernemu navzočem

je pri tem spraševanju serce radostno igralo, ko je videl, koliko je ta gospod storil za omiko mladine in kakšno veselje je s tem šolarjem naredil.

Iz tega poročila je razvidno, da je bila šola ustanovljena leta 1868 in da je 16. avgusta 1870. leta prisostvoval javni skušnji krajevni šolski nadzornik in podal poročilo o izpraševanju.

Kaplanu Ramovžu je sledil kaplan Franc Eržen. Leta 1880 pa je pričel z bolj rednim poukom v mežnariji cerkveni slikar Anton Zonta, ki je poučeval do 1886. leta. Naslednje leto je bila šola redna enorazrednica, 1889 pa je bila razširjena v dvorazrednico. Na šoli sta poučevala učitelj Leopold Puncuh iz Idrije in učiteljica Marija Sigon. (Popotnikov koledar za slovenske učitelje, 1892, str. 84.)

Na kraju, kjer je stala stara mežnarija, v kateri je imela prostore zasilna šola, ki jo je vodil kaplan Ramovž in kasneje Eržen, so leta 1908 postavili novo šolsko poslopje ob priliki 50-letnega vladanja cesarja Franca Jožefa. Takrat je šola dobila naziv »Jubilejna šola«. Na šoli so vodili tudi zlato knjigo, kar je razvidno iz podatkov v izvlečkih šolske kronike, toda od kdaj so jo vodili, ni zapisano. Zlata knjiga ni ohranjena, ker se je med italijansko okupacijo izgubila.

Nova šolska stavba 1968

Foto Jeram

Po končani prvi svetovni vojni so se razmere na šoli v Spodnji Idriji močno spremenile. Okupator je z Gentilejevo šolsko reformo leto 1923 prepovedal uporabo slovenskega jezika na šolah.

Na šoli so še do 1927. leta poučevali v slovenskem jeziku. S tem letom pa so morali slovenski učitelji zapustiti svoja mesta in so pričeli nastavljeni italijanske učitelje, da bi čimprej poitalijanščili slovenski narod v okupiranem delu Slovenije.

Slovenska učitelja Leopold Punčuh iz Idrije in Matej Mikuž iz Idrijskega Loga sta morala že leta 1922 zapustiti šolo in sta odšla v Jugoslavijo. V času italijanske okupacije so se italijanski učitelji zelo hitro menjali. Leta 1934 je bilo na šoli 135 učencev. Šola je bila petrazredna in je imela 3 učne moči. (Guida servizi scolastici Trieste 1934, str. 91.)

Po kapitulaciji Italije 1. 1943 so tudi prebivalci Spodnje Idrije bolj svobodno zadihali. Toda žal niso mogli uresničiti želje, da bi ustanovili slovensko partizansko šolo. Po odhodu Italijanov je bila vsa Spodnja Idrija in do malega ves šolski okoliš pod strogim nadzorstvom okupatorja in zato partizanska šola ni mogla delovati. V vasi je

bilo več hiš, med temi tudi šolsko poslopje, spremenjeno v nemške in domobranske utrdbe. Domobranska vojska je v šolskem letu 1944/45 namestila dve učiteljici, ki sta poučevali v Strelovi gostilni. V oktobru 1945. leta pa sta bila nameščena na šolo poklicna učitelja Slavka in Leopold Dakskobler, ki sta pričela z rednim poukom.

Šolsko poslopje, ki je bilo med vojno močno poškodovano — Nemci so izropali vse, požgali opremo, vrata, okna, učila in arhiv — je pričel krajevni ljudski odbor takoj obnavljati. V jeseni leta 1946 je bilo poslopje že obnovljeno.

Iz statističnih podatkov je razvidno, da je bilo v šolskem letu 1945/46 na zavodu 56 dečkov in 45 deklic, skupno 101 učenec, in v naslednjem šolskem letu 52 dečkov in 37 deklic, skupno 89 učencev.

Po sto letih delovanja slovenske osnovne šole in nad 25-letni italijanski okupaciji in borbi za ohranitev svojega materinega jezika deluje v Spodnji Idriji popolna osrednja osemrazredna osnovna šola z okoli 250 učenci in 6 podružničnimi šolami (po statističnih podatkih zavoda SR Slovenije za šolsko leto 1966/67, april 1967).

Slavica Pavlič

OB 25. OBLETNICI V CERKNEM

V nedeljo, dne 26. januarja 1969 so v Cerknem slovesno praznovali 25-letnico strašnega dogodka.

Takrat je Cerkljane že zgodaj zjutraj zbudilo ostro streljanje. Nemci so po skrivnih poteh vdrl v Cerkno. Cerkljani, ki so se poskrili po raznih skrivališčih, so slutili, da se zunaj dogaja nekaj strašnega. Po naglem odhodu Nemcev iz Cerknega pa so Cerkljani videli še strašnejši prizor, kot so slutili.

Na »Brcah« nad vasjo je obležalo 47 mladih tečajnikov partijske šole. Sovražna soldateska pa se je znašala še nad ranjenimi in mrtvimi.

To nedeljo pa so Cerkljani mirno spali. Sele sredi dopoldneva je v Cerknem postalo živahno. Prihajali so preživeli tečajniki, svojci padlih in drugi. Prvi del proslave je bil v dvorani tovarne ETA. Govoril je takratni vodja partijske šole Ivan Bratko. Nastopila sta pevska zbora »Peter Jereb« iz Cerkna in »Srečko Kosovel« iz Ajdovščine, recitirala pa sta Jože Zupan in Polde Dežman.

Po proslavi je množica udeležencev odšla k spomeniku 47 padlim na »Brce«, kjer je bila komemoracija. Nastopila je godba na pihala iz Idrije, pevski zbor iz Cerkna ter recitatorki Ana Sedej in Mirica Lampe. Ob spomeniku je govoril inž. Uroš Bajželj, sekretar občinskega komiteja ZK iz Idrije.

Osnovna šola v Cerknem pa je ob tej priliki izdala svoje glasilo »Mlada rast«, ki je posvečena spominu na 47 padlih.

Janez Jeram

ALI BODO LOVSKO GOSPODARSKI NACRTI OSTALI SAMO FORMALNOST?

Po 55. členu temeljnega in 29. členu republiškega zakona o lovstvu so morale organizacije, ki gospodarijo z lovišči, do 15. julija 1968 sestaviti in sprejeti lovsko gospodarske načrte ter jih predložiti v potrditev pristojnim občinskim skupščinam.

Zaradi uspešnega in enotnega načrtovanja je gospodarska komisija pri Lovski zvezi Slovenije v začetku lanskega leta sklicala delovni posvet, ki je bil v Ljubljani. Udeležili so se ga predstavniki komisij za bonitiranje lovišč in sestavo lovsko gospodarskih načrtov pri področnih lovskih zvezah. Podoben sestanek je organizirala Lovska zveza Idrija s predstavniki vseh sedmih lovskih družin. Dogovorili so se, da bodo sami s pomočjo članov komisije napravili bonitiranje lovišč in

do zakonitega roka sestavili lovsko gospodarske načrte za leta 1968—1972.

Dela niso potekala tako, kakor je bilo sklenjeno na posvetu, zato je o tem spregovoril upravni odbor Lovske zveze Idrija. Lovska zveza Slovenije je hotela biti seznanjena s potekom del pri načrtovanju. Zaradi tega so se dvakrat sestali zastopniki lovskih družin z zastopniki Lovske zveze Idrija in z zastopniki gospodarske komisije pri Lovski zvezi Slovenije, ki so vodili načrtovanje za vso Slovenijo.

Najpomembnejše naloge, ki naj bi jih vsebovali lovsko gospodarski načrti, so bile nakazane v navodilih gospodarske komisije Lovske zveze Slovenije. Ta navodila so bila objavljena v reviji »Lovec«, še posebej pa so bila poslana v prepisu vsem tistim, ki so se ukvarjali z načrtovanjem. Pogrešali smo le navodila za bonitiranje predelov lovišč, kjer bomo gojili gamse kot stalno divjad. Pri načrtovanju so bili na razpolago katastrski podatki, to je lovne in nelovne površine in površine po vrstah kultur in značaju lovišč. Težave so nastopile pri opisu mej lovišč, ki so navedene v odločbah o dodelitvi v gospodarjenje lovskim družinam. Sosednja lovška družina Kozja stena ima v svojem lovskem katastru površino katastrske občine Idrijski Log, na kateri gospodarja lovška družina Krekoviše. Občinska skupščina Idrija bo zadevo uredila z občinsko skupščino Ajdovščina. Ni še popolnoma razčiščeno, kaj vse upravlja lovška družina Otavnik, ker gospodarja z delom površine v katastrski občini Obloke (v upravi občine Tolmin), ki jih nima v svojem lovskem katastru. Po izjavah članov upravnega odbora Lovske družine Javornik je neurejena razmejitev med lovskima družinama Javornik — Hotedršica in Javornik — Col. Manjše nesoglasje glede mej je tudi na področju Mrzlega vrha med lovskima družinama Dole in Spodnja Idrija.

Nekateri načrti vsebujejo zelo skromne podatke o klimatskih, geografskih, geoloških in pedoloških razmerah v loviščih. Niso dovolj jasno in pregledno prikazani dejanski in bonitirani staleži, dosedanje in bodoče spolno razmerje (pri srnjadi in gamsih), to je odnos samci : samice : mladiči in način izračunavanja prirastka. Ni podana dinamika odstrela po starostnih razredih in preskromno je opisano vlaganje žive divjadi v lovišče. V nekaj primerih načrtom ni priloženo bonitiranje, to je upoštevanje posameznih bonitetnih elementov pri točkovanju predelov lovišč, iz katerih je bila razvidna določitev bonitetnih razredov. Prav tako niso vsi

načrtovalci prikazali dinamike dohodkov in izdatkov v odstotkih, ki jih bodo imeli v ureditvenem obdobju. Pogrešamo tudi nekaj važnih podatkov in smernic za gospodarjenje in gojitev divjadi v loviščih, ki jih bo treba dopolniti v ureditvenem obdobju. Nekateri komisije lovskih družin, ki so se ukvarjale z načrtovanjem, so bolj ali manj analizirale vse dejavnike lovišča. Razčlenile in določile so posamezne rajone in predele lovišč, predvsem za srnjad, gamsa in zajca. Določile so cilj lovskega gospodarjenja, naštele vrsto ukrepov, s katerimi bo tudi v bodoče zagotovljen normalni stalež divjadi s pravičnim spolnim razmerjem, in trajnost gospodarjenja.

Uvodoma sem napisal, da so bili načrti, ki so jih sestavile lovske družine, poslani v odobritev pristojnim organom. Z vsebino načrtov pa je bila seznanjena tudi Lovska zveza Slovenije. Kaj pa sedaj? Ali naj služijo lovskim družinam za arhivski balast? Menim da ne. Vsako leto naj se načrtu priloži pregled in obračun vrednosti opravljenih del, zlasti lovnih naprav. Obrazloženo naj bo, zakaj ni bil letni načrt odstrela izvršen, ob prekoračitvi naj bi navedli tudi vzrok za to. Kakšen je bil obisk domačin in inozemskih turistov, število dni, ki so jih prebili v loviščih, plen in vrednost plena. V lovski kroniki naj ne bi manjkalo teh podatkov: kraj, datum, spol, starost, vrsta, teža in v katero skupino spada uplenjena divjad (Ia, Ib, IIa, IIb). Opiše naj se tudi vlaganje žive divjadi v lovišče, mogoče tudi novo naseljevanje divjadi, zlasti tiste, ki je še ni v loviščih, vrste bolezní, če so se pojavljale in kaj je bilo storjeno, kakšne so bile med lovskim letom vremenske razmere, kakšno znanstveno raziskovalno delo je bilo opravljeno, oцена uspeha pri gojitvi divjadi, dohodki in izdatki lovišča idr.

Venčeslav Straus

OBČINSKA ZVEZA ZA TELESNO KULTURO

Telesna vzgoja na osnovni šoli
v Sp. Idriji:

Možnosti za telesno vzgojo na osnovni šoli v Spodnji Idriji so slabe. Manjkajo osnovni telesnovzgojni rekviziti. 152 učencev in učenk višjih razredov osnovne šole ima samo 1 blazino in 1 švedsko skrinjo. Šola nima telovadnice, zato učenci telovadijo na hodniku. Pouk poteka brez veselih vzklikov,

glasnega smeha in sproščenosti, teh tako značilnih spremljevalcev ur šolske telesne vzgoje. Najmanjši hrup na hodniku moti pouk v razredih. »Tiha telesna vzgoja« spominja na prve začetke telesne vzgoje, za katero so značilna vsa mogoča gibanja brez naravnega hotenja otrok.

Občinski samoupravni in oblastveni organi naj posvetijo telesni kulturi oz. šolski telesni vzgoji več pozornosti. Opažamo zaostajanje pri reševanju problemov, ki sodijo predvsem v pristojnost svetov (šolska telesna vzgoja, objekti, rekreacija v delovnih kolektivih).

BADMINTON

21. 12. 1968 je ObZTK Idrija organizirala propagandni nastop v badmintonu. Danče Pohar, Tomaž Pavčič, Marta Amf in Vita Bohinc — člani akademskega badmintonskega kluba Olimpija iz Ljubljane — so nastopili v dvojicah in posamezno. Vodja ekipe Janez Pohar pa je komentiral pravila igre, zgodovino badmintona in posamezne udarce. Člani ekipe so prvaki Jugoslavije in stalni člani državne reprezentance. Badminton ni tako lahka igra, kot se zdi površnemu opazovalcu. Zahteva veliko moči, gibčnosti in odlične reflekse. Igra se lahko na prostem in v zaprtem prostoru. Badminton je primeren za mladino in odrasle.

ROKOMET

19. 2. 1969 in 23. 2. 1969 je bilo v Ljubljani žensko zimsko prvenstvo v rokometu. Naša dekleta so bila uvrščena v B skupino.

Rezultati: 1. kolo.

RK Idrija : RK Olimpija B	3 : 7
RK Idrija : RK Slovan 2	5 : 6
RK Idrija : RK Mokerc	11 : 2

2. kolo

RK Idrija : RK Olimpija B	4 : 6
RK Idrija : RK Slovan 2	6 : 11
RK Idrija : RK Mokerc	11 : 6

Z igro Idrijčank, ki so prvič sodelovale na tako močnem prvenstvu, smo lahko zadovoljni. Prikazale so borbeno in domiselno igro. Motilo jih je le veliko igrišče v hali Tivoli. Po besedah Mitja Vidica, trenerja I. ekipe RK Olimpija, so naše igralko izredno perspektivne.

Seveda pa jim manjka tekmovalna rutina in tehnika.

Za konec naj še povemo, da dekleta trenirajo redno dvakrat na teden pod vodstvom Riharda Celika. Solsko športno društvo »Stanko Bloudek« pa ima v svojih vrstah 50 aktivnih igralk rokometu, za katere skrbi učitelj telesne vzgoje Franc Boscherini. Dobro zastavljeno delo na osnovni šoli naj se nadaljuje tudi potem, ko bodo učenke zapustile osemletko.

Društvo pedagogov telesne vzgoje in Rokometni klub Idrija sta organizirala prvo zimsko prvenstvo v rokometu za pionirke in pionirke osnovnih šol za pokal inž. Stanka Bloudka. Prijavilo se je 40 ekip 5., 6., 7. in 8. razredov osnovnih šol iz Idrije in Črnega vrha. Tekmovanje še teče. Najboljše ekipe bodo prejele prehodni pokal in diplome.

JUDO

Idrijski judoisti so dobro pričeli s tekmovanji. 20. 10. 1968 so sodelovali na odprtem mladinskem prvenstvu Ljubljane. Sergij Bezeljak je v težki kategoriji zasedel 3. mesto, Veljko Bevk je bil prav tako 3. v poltežki kategoriji. 2. 2. 1969 je bilo v Idriji I. kolo II. slovenske lige. Rezultati tekmovanja so:

Alpina : Merkur	12 : 50
Olimpija : Alpina	47 : 17

Judoisti Merkurja so po prvem kolu na petem mestu.

Murska Sobota je bila 9. 2. 1969 prizoršče republiškega mladinskega prvenstva. Naši tekmovalci na tem tekmovanju niso dosegli vidnih rezultatov. Trener Veljko Bevk na je povedal, da judoisti trenirajo 3-krat na teden. Organizirali so začetne treninge, ki jih obiskuje 20 mladih športnikov. Pri treningih pomaga tudi trener Dane Ve-har. Glavni problem kluba pa je pomanjkanje finančnih sredstev in neustrezne blazine.

SMUCANJE

26. 12. 1968 je bil občni zbor Smučarskega kluba Partizan — Rudar, kateremu je prisostvoval tudi predstavnik Smučarske zveze Slovenije. Po poročilih in diskusijah je bil sprejet program za razvoj smučanja v Idriji. Izvoljeno je bilo novo vodstvo Smučarskega kluba. Predsednik — Martin Lazar, podpredsednik inž. Franc Flander, tajnik Ivan Povalej, namestnik tajnika Vlado Miklavčič, referent za alpske discipline Peter Poljanšek, referent za teke Marko Mlakar, referent za teke Andrej Erjavec. Gospodarja SK pa bo poiskalo novo vodstvo.

Udeleženci občnega zbora so se razšli v prepričanju, da bo smučanje zaživel tako kot nekdanj, ko je bila Idrija prva na Primorskem.

Andrej Mažgon

ŠAHOVSKA KRONIKA ŠAHOVSKI DVOBOJ SEVER—JUG

V počastitev 25. obletnice splošne ljudske vstaje na Primorskem je »Primorska šahovska zveza« organizirala 24. novembra v Novi Gorici dvoboj na 25 deskah med člani šahovskih društev v severnem (Tolmin, Idrija, Anhovo, Nova Gorica, Ajdovščina in Vipava) in južnem delu Primorske (Postojna, Sežana, Koper, Portorož, Izola in Piran).

Idrijo je na dvoboju zastopal le Kovač, ki je na prvi deski remiziral s Furlanom iz Sežane. Na dvoboju bi lahko nastopili štirje šahisti iz Idrije, vendar pa je neresnost nekaterih članov tudi tokrat napravila slab vtis na organizatorje, ki so pričakovali pomoč idrijskih šahistov.

Zmago z rezultatom 15—10 so si priborili šahisti »SEVERA«. Prejeli so prehodni pokal in spominske značke mesta Nova Gorica. Dvoboj bo postal tradicionalen in bo ena najbolj množičnih šahovskih prireditev za še večjo popularizacijo šaha na Primorskem.

ŠAHOVSKI DVOBOJ RUDNIK : MESTO IDRİJA

V počastitev dneva republike sta se na tradicionalnem šahovskem dvoboju — že devetem po vrsti — pomerili 27. novembra ekipi rudnika in mesta na desetih deskah.

Ekipi sta odigrali desetkrožni brzopotezni dvoboj. Po treh urah so odigrali sto borbenih in zanimivih partij šaha. Zmaga z rezultatom 52,5 : 47,5 je pripadla ekipi mesta.

Posamezniki so dosegli takle uspeh:

MESTO:

1. Kovač	9 točk
2. Crnobrnja	8,5 točke
3. Kanduč	8 točk
4. Božič	6 točk
5. Hladnik	6 točk
6. Završnik	4 točke
7. Kenda	3,5 točke
8. Crnobrnja V.	3 točke
9. Erjavec	3 točke
10. Čerin	1,5 točke

52,5 točke

RUDNIK:

1. Jereb J.	9 točk
2. Bajc	6,5 točke
3. Raunaher	6 točk
4. Majnik	6 točk
5. Lazar	6 točk
6. Troha	5 točk
7. Svetic	3,5 točke
8. Felc	3 točke
9. Vončina	2 točki
10. Pajntar	0,5 točke

47,5 točke

DECEMBRSKI BRZOTURNIRJI

Idrijski šahisti, ki do sedaj niso imeli primerne prostora za redno šahovsko vadbo, so v novem Telovadnem domu dobili svoj prostor. Nabavili so si demonstracijsko desko in pripravili tečaje za pouk šahovske teorije. Žal pa vse to nima pravega pomena, če ni med mladino zanimanja za šahovsko igro. Prav tako imajo vsake štirinajst dni društvene brzoturnirje.

V decembru so imeli dva. Prvega (13. decembra) se je udeležilo 10 igralcev. Zmagal je Silvo Kovač pred Bajcem in Črnobrnjom.

Na drugem brzoturnirju 27. decembra pa je sodelovalo 14 igralcev. Prvo mesto je osvojil Silvo Kovač, drugi je bil Jurij Jereb, tretji Viktor Črnobrnja, četrty pa Anton Troha.

Štirje idrijski šahisti so se 22. decembra v Desklah udeležili brzopoteznega turnirja za posameznike. Turnir je organiziralo športno društvo »SALONIT« Anhovo. Sodelovalo je 22 šahistov iz Ajdovščine, Anrovega, Postojne, Idrije, Nove Gorice, Vipave in Tolmina. Vabljeni so bili tudi šahisti iz Trsta in Gorice, vendar se niso odzvali.

Na napornem turnirju je prepričljivo zmagal Idriječan Silvo Kovač, ki je zbral 19 točk; eno partijo je izgubil, dve remiziral in osemnajstkrat zmagal. Drugi je bil Zabukovec iz Postojne (17,5 točke), 3.—4. Lj. Ipavec in Nikolič (15 točk), 5.—6. Stanič in Stefančič (14,5 točke) itd. Drugi Idriječani so dosegli tele rezultate: 10.—11. Jereb Jurij (11,5 točke), 13. Črnobrnja (8,5 točke) in 21. Sinkovec (4,5 točke).

Prvoplasirani so prejeli lepe praktične nagrade. Rezultati idrijskih šahistov so pod pričakovanjem. Razen Kovača so vsi dosegli rezultate, ki niso pravo merilo njihovih moči. Posebno slab je rezultat Viktorja Črnobrnje, ki je bil še pred leti v samem vrhu primorskega šaha, sedaj pa je za-

radi nerednega treniranja močno popustil in ne more več držati koraka s tistimi igralci, ki redno vadijo.

ŠAHOVSKO PRVENSTVO PRIMORSKE KOVAC NOVI PRVAK

V Postojni je bilo od 21. do 29. januarja odigrano šahovsko prvenstvo Primorske za leto 1969. Trinajst najboljših šahistov Primorske se je na črno-belih poljih borilo za točke. Mnogo je bilo razburljivih trenutkov in zmagovalcev ni bil znan do zadnjega, čeprav so bili vsi prepričani v zmago Silva Kovača iz Idrije. Zmaga je v resnici pripadla prvokategorniku Kovaču, ki ga poznajo ljubitelji šaha na Primorskem in v Sloveniji. Dosegel je 8 zmag in 4 remije.

Prvenstvo se je začelo z ostro borbo. V prvih dveh kolih ni bilo nobenega remija, v tretjem kolu le ena zmaga, medtem ko so se v zadnjem kolu končale vse igre z remijem.

Po osem dnevnih borbah je lestvica takale:

1. Kovač (Idrija) 10 točk
2. Brečević (Koper) 9 točk
3. Nikolič (Postojna) 8,5 točk
4. Tinta (Anhovo) 8 točk
5. Djordjevič (Postojna) 7 točk
6. Papler (Postojna) 7 točk
7. Taljat (Anhovo) 5,5 točke
8. Markovič (Koper) 5 točk
9. Batič (Sežana) 5 točk
10. Martinčič (Sežana) 5 točk
11. Trpeski (Pivka) 4,5 točke
12. Radičević (Pivka) 2 točki
13. Kamenšek (Pivka) 1,5 točke

Organizacija tekmovanja in pogoji so bili izredno dobri, za kar gre vsa zahvala »Šahovskemu klubu Nanos«, postojnskemu motelu in neutrudnemu Ivanu Zabukovcu.

V soboto, 23. januarja je ŠK Nanos vsem udeležencem in domačim šahistom organiziral brzopotezni turnir, na katerem je ponovno zmagal Kovač pred Furlanom iz Sežane in drugimi.

BRZOTURNIRJI V JANUARJU IN FEBRUARJU

Tudi v novem letu so idrijski šahisti nadaljevali s sistematičnim treningom brzopotezne igre. Organizirali so tudi brzoturnirje, kjer so preskušali svoje moči. Zelo ohrabrujoče je dejstvo, da so se teh turnirjev udeleževali tudi mladi perspektivni igralci, kot so: Vojko Krivec, Marko Kovač in Franko Vončina.

Na brzoturnirju 24. januarja je sodelovalo 10 igralcev. Zmagal je Drago Kanduč pred Antonom Trohom in Pavlom Hladnikom.

V februarju sta bila odigrana dva brzoturnirja. 7. februarja je sodelovalo 12 igralcev. Prvo mesto je osvojil Silvo Kovač, drugi je bil Drago Kanduč, tretji Janko Šinkovec, četrty Anton Troha, peti Crnobrnja itd.

21. februarja je bil drugi brzoturnir. Udeležilo se ga je 10 igralcev. Prvo mesto je osvojil Silvo Kovač, drugi je bil Viktor Crnobrnja, tretje in četrto mesto pa sta si razdelila Drago Kanduč in Janko Šinkovec.

Silvo Kovač

PRED DVAJSETLETNICO NAŠEGA FILATELISTIČNEGA DRUŠTVA

Filatelistično društvo v Idriji spada med najstarejše tovrstne organizacije v Sloveniji. Iz dobro ohranjenega arhiva razvidimo, da so njegov pripravljalni odbor sestavili Srečko Logar, Josip Pivk in Rafael Jereb dne 26. julija 1949 na pobudo sedaj že pokojnega predsednika Filatelistične zveze Slovenije in idrijskega rojaka Ferda Kobala. Pripravljalni odbor je hitro zbral vse idrijske filateliste in jih poklical na ustanovni občni zbor društva dne 9. avgusta 1949 v poslopju sedanje gimnazije. Tu se je zbralo 20 idrijskih filatelystov, novo ustanovljeno Filatelistično zvezo Slovenije pa sta zastopala zopet dva Idrijčana, Ferdo Kobal in Filip Kumer. Zanimivo je, da je bilo v upravni odbor že tedaj iz-

voljenih nekaj članov, ki so ostali na vodilnem mestu dolgih dvajset let in še danes vestno in marljivo opravljajo svoje funkcije! Število filatelystov je z leti sicer narastlo, vendar je še danes za naše mesto vse premajhno. Kakor rdeča nitka se skozi vse zapise letnih občnih zborov vleče težnja po pridobivanju mladih članov, ki sicer prihajajo v društvo, vendar pa so le redki tisti, ki mu ostanejo zvesti. Društvo je sicer večkrat iskalo tesnejše sodelovanje s šolami, vendar večjega uspeha ni doseglo.

Tudi letošnji jubilejni občni zbor je bil dobro pripravljen, vendar je pokazal določeno stagnacijo v delu. Vse dolžnosti in obveznosti društva so bile opravljene v najlepšem redu, prek tega pa društvo ni moglo iti. Zelo radi bi letošnji jubilej proslavili z večjo medklubsko ali celo mednarodno filatelistično razstavo, vendar se zopet pojavlja vprašanje primernih razstavnih prostorov. Občni zbor je izrekel tudi iskreno zahvalo Mestnemu muzeju v Idriji, ki je dajal dolga leta društvu brezplačno prostor za redne tedenske sestanke, ki so posebnost tega društva in so vedno kar zadovoljivo obiskani. Zahvala je bila izrečena tudi »Idrijskim razgledom« za redno poročanje o delu društva.

Pri volitvah novega upravnega odbora so tudi letos nastale prav malenkostne spremembe: predsednik je ostal Mirko Kobal, tajniške posle bo še nadalje vodil Srečko Logar, blagajniške Rafael Jereb, krožno zamenjavo pa je prevzel Marijan Bedenk.

S. L.

V Gradcu je bila letos posebna razstava »Maske iz Slovenije«. Ta razstava je vidna podoba sodelovanja naših dežel tudi na narodopisnem in kulturnozgodovinskem področju. Slovenija je ena izmed redkih dežel Evrope, v kateri so se številne prave ljudske maske obdržale do današnjega dne.

Maske iz Slovenije potrjujejo v svojih najstarejših tipih staroevropsko kulturno dediščino stare in mlade kamene dobe, ki je v poznejših dobah obogatela.

Planinsko področje je še danes posebno bogato s pravimi ljudskimi maskami, npr. kurent s Ptujkega polja. V alpskem področju so razne bohinjske šeme, tipične maske kulta smrti. Na mediteranskem področju pa je karakterističen škoromat. Na glavi ima stožčasto pokrivalo, ki je bogato okrašeno s pisanimi cveticami.

Laufarji iz Cerkna so najbolj raznoliki. Nosijo lepo rezljane lesene maske. Glavna figura je pust. Njegova obleka je z mahom obložena, v rokah nosi mlado smreko, simbol vegetacije. Najpomembnejši za njim je »ta bršljanast«, njegova obleka je vsa obšita s bršljanom. Njegova maska kaže smehljaajoč obraz, je najbolj dobrodušen izmed laufarjev. Groteskna je maska »ta tirjast«. Starejše lesene maske so še »ta stari« in »ta stara« kakor »slamnati mož«. Najstarejša maska pa je gotovo v kožuho vino odeta postava »lamant«; tudi njegova maska je iz kožuho vine. Največ mask je v zbirki Narodopisnega muzeja v Ljubljani, ki je ena največjih v Evropi.

Graški namestnik deželnega glavarja dr. Hans Koren se je zahvalil direktorju etnografskega muzeja v Ljubljani dr. Borisu Kuharju za njegovo pripravljenost, da je prenesel obsežno razstavo v Gradec.

KRIŽ R.

KONKURENCA PO DROBNOGLEDOM

Ne morem trditi, da sem povsem nepristranski pri presojanju trgovskih razmer v naši občini, saj sem rastel s trgovino in le-ta mi še vedno odmerja grizljaje. Zaradi tega lako pričakujem, da bo ta moj skromni prispevek le glas vpijočega v puščavi, kajti iz lastnih izkušenj vem, da poskus zagovora trgovca le redko kdaj pade na plodna tla.

Ta ugotovitev ni plod fantazije niti zagovor obdolženega pred senatom občinstva, pač pa občutek meščana, človeka, ki ga je življenjska pot pripeljala v nehvaležno področje trgovine.

Ne želim se poglobljati v lik trgovca, ker menim, da bi kljub utemeljenim razlogom in žal zelo potrebnemu razmišljanju le malo dosegel. Nujno pa je, da sprožim javno polemiko o trgovini na našem področju in s tem vsaj malo osvetlim tisto, kar bi sleherni občan moral vedeti, preden bi se odločil za kakršno koli oceno te dejavnosti na svojem območju.

Stara fizikalna ugotovitev, da vsaka akcija povzroči reakcijo, naj se torej upošteva le v zvezi z vpijočimi naslovi do nas segajočega tiska: Mercator v Idriji?, Za in proti konkurenci itd., ki se v zadnjem času vse pogosteje pojavljajo na vsedržečem papirju, ne more pa se upoštevati pri ocenjevanju tega sestavka, ki ima edini namen objektivno prikazati vzroke razmeroma zaostalega razvoja trgovine v Idriji in monopolnega položaja »Univerzala« na območju idrijske občine.

Po moji presoji je vse le rezultat splošne gospodarske politike bivših in sedanjih politično-teritorialnih upravnih organov, in če hočemo, celo rezultat splošne, državne gospodarske politike, povezane s specifičnimi pogoji. Pri tem ne smemo izpustiti mednarodnih političnih razmer, geografskega položaja, naseljenosti področja in zelo dinamičnega, po reformi skokovitega dviga kupne moči določenega dela potrošnikov.

Ko sem bral, zakaj je potreben nov urbanistični načrt našega mesta, sem med argumenti, ki jih pisec navaja, zasledil tudi odstavek, v katerem se 15 let stari načrt proglašja za zastarelega, ker takratni načrtovalci niso mogli predvideti tako naglega vzpona življenjske ravni in pač niso predvideli, da bo v našem mestu že danes krožilo 500 avtomobilov. Posledice take vedeževalske nevednosti takratnih urbanistov naj odpravi novi načrt, ki bo, po

vsem sodeč, poskrbel, da bo tudi devtisočeri Idrijčan lahko svojega jeklenega konjička spravil pod streho, če bo ta štirikolesni pripomoček še lahko zadovoljeval petičnega prebivalca naše kotline.

Sprito takih ugotovitev na področju urbanizma, ki jih — mimogrede rečeno — priznavam kot utemeljene in kot Idrijčan sprejemem, in mojih navedb o objektivnih činiteljih, ki so in še bodo vplivali na razvoj trgovine v tem kraju, se vprašam, koliko je utemeljena kritika na račun razvoja te dejavnosti in če je monopolni položaj idrijskega »Univerzala« res rakava rana tega področja, ali drugače rečeno, ali je res vso krivdo pripisati »Univerzalu« in, kot se večkrat sliši, nespособnim ljudem pri tem podjetju?

Brez dvoma se strinjam z ljudskim izrekom »kdor dela, lahko greši« in brez pomisleka priznavam, da je marsikateremu spodrsljaju botrovala neiznajdljivost trgovca. Ne morem pa njemu očitati, da je kriv, ker do 1956. leta niso ničesar gradili, da so vsi po vojni zgrajeni poslovni prostori načrtovani in zgrajeni brez sodelovanja trgovca in zaradi tega brez primernih in nujno potrebnih skladišč, da je bil trgovec dolga leta le »distributer«, ki je »prodajal« dobrine po vnaprej določenih cenah, da je gospodarska reforma »zamrznila« zaslužek pri slehernemu artiklu, da je cena osnovnega življenjskega blaga še danes pod nadzorstvom ljudi, ki vidijo le ceno ne pa dajatev trgovine. Prav tako trgovec ni kriv, da mora plačevati neprimerno visoke najemnine za najete poslovne prostore, le-te primerno razsvetliti in ogrevati, te usluge pa plačevati po posebej določenih tarifah za gospodarske organizacije, da mora pri novogradnji izlčitirati in odkupiti zemljišče in z lastnim denarjem ali najetim posojilom (obresti do 8 %) graditi poslovne prostore itd., itd. — skratka, da se pri tistem, kar mora trgovec odšteti, na splošno zahteva največ, medtem ko naj bi bile trgovčeve cene najnižje.

Zelo vijugasta je tudi doseđanja razvojna pot naše trgovine. Če pobrskamo po spominu, bomo videli, da je le-ta nastala iz zapuščine skromnih razvitih predvojnih trgovcev, živila je pod bolj ali manj enakimi »stanovanjskimi« pogoji, v absolutnem monopolnem položaju vse do 1952. leta, ko je prišla v modo »konkurenca«. Pod pokroviteljstvom te parole se je tedanji »Okrajni magazin« razbil na pet manjših »konkurenčnih(?)« podjetij, ki so živila vse dokler niso ugotovili, da majhna podjetja z razdrobljenimi sredstvi le

zavirajo razvoj gospodarstva, ker ne morejo računati na razširjeno reprodukcijo in s tem ogrožajo »infrastrukturo«. Nastala je doba »integracije« in seveda ponovna združitev obstoječih podjetij v eno, ki je zagledalo luč sveta 1. januarja 1964. leta pod firmo »Univerzale«.

Kaj vse je to podjetje do danes naredilo na področju razvoja trgovine v idrijski občini, mislim, da ni potrebno navajati. Samo mimogrede naj omenim nekaj števil, ki širokemu krogu občinstva še niso znana. Ker pa je k temu prispeval sleherni kupec dobrin pri »Univerzalu«, naj ta tudi ve, da je bilo od januarja 1964 do konca leta 1968 vloženih:

v poslovne prostore	Nd 1.165.554.—
v opremo trgovin	Nd 896.218.—
v prevozni park	Nd 339.964.—

da so stroški, ki niso odvisni od ljudi pri podjetju, znašali:

v letu 1964	Nd 818.353.—
v letu 1965	Nd 2.107.860.—
v letu 1966	Nd 3.678.026.—
v letu 1967	Nd 4.191.394.—
v letu 1968	Nd 4.501.471.—

(v teh zneskih je zajet davek na malo-prodajo, ki ga je podjetje pred reformo obračunavalo in odvajalo v višini 6 % pri industrijskem blagu, po objavi reforme pa po različnih stopnjah od 20 % navzgor.)

Da je to podjetje nakupilo, razvozilo in v svojih obratih širom po občini prodalo blaga za:

Ndin 21.127.942.—	v letu 1964
Ndin 28.900.022.—	v letu 1965
Ndin 36.136.518.—	v letu 1966
Ndin 40.805.499.—	v letu 1967
Ndin 44.346.001.—	v letu 1968

in končno, da je povprečna mesečna plača (po novem osebni dohodek) pri »Univerzalu« bila:

v letu 1964	Ndin 503.—
v letu 1965	Ndin 680.—
v letu 1966	Ndin 828.—
v letu 1967	Ndin 965.—
v letu 1968	Ndin 978.—

upoštevajoč pri tem, da je v podjetju 90 % kvalificiranega in visokokvalificiranega kadra.

Številke so vedno le suhoparni pokazatelji, ki nekaj povedo le tistemu, ki jih zna pravilno tolmačiti, vendar sem jih navedel zato, da slehernemu bralcu omogočim vpogled »za vrata« podjetja in s tem olajšam razsodbo.

Seveda so želje podjetja in še neuresničeni načrti za zdaj le pobožne želje tako nas potrošnikov, zaposlenih v trgovini, kot ostalega dela potrošnikov netrgovcev. Žal pa se na poti do uresničitve srečujemo s skoraj nepremostljivimi težavami glede prostora (lokacija) in denarja in nemalokrat z nerazumevanjem ljudi, ki v domačem trgovskem podjetju vidijo le glavnega krivca zaostalosti in, če je potrebno, tudi glavni vzrok neuresničenega proračuna.

Če lahko kdo kaj očita »Univerzalu«, potem naj mu očita predvsem to, da vsa leta svojega obstoja sploh ni poskusil odpreti srca svojim odjemalcem, posameznikom v podjetju pa naglušnost za nekatere v nebo vpijoče probleme.

Pri navajanju nekaj glavnih in objektivnih činiteljev, ki so in še bodo vplivali na razvoj trgovine na našem področju, sem naštel tudi mednarodne politične razmere, geografski položaj in naseljenost področja. Teh nekaj osnovnih barometrov trgovsko-gospodarske politike se mislim poslužiti pri iskanju ekonomske upravičenosti za izraženo željo po konkurenci v naši kotlini in s tem v zvezi za zajezitev kupne moči dela njenega prebivalstva.

Ni dvoma! Idealno bi bilo, če bi Idričjan lahko doma kupil vse, kar potrebuje in to po najnižji ceni v deželi. Za primer naj navedem: pomaranče ali mandarine po 90, 3 pare ženskih nogavic za 500, pleteno jopico in bluzo za 1.000, pralni stroj za 50.000 Lir in mogoče še carino itd. Vendar sem prepričan, da bi marsikdo pogrešal tudi »Boutique«. Mogoče sem bil preveč odkrit, vendar resnici na ljubo tudi pošten. Če temu odlivu kupne moči prištejem še del 500 avtomobilov, ki krožijo po naših cestah, in seveda še kakšno stvar, ki se kupi v Ljubljani, pa tudi če včasih dražje, ter ne majhen znesek, ki se zbira v bankah v obliki hranilnih vlog, sem približno zajel ves odliv, ki ga kakršenkoli »Mercator« ne bo mogel zajeziti.

Posebno vprašanje je toliko zaželen konkurenca! Ta se, kot vemo, lahko izraža v načinu postrežbe in izbiri blaga, medtem ko zelo dvomim, da bi se v ceni, vsaj ne občutno. Z ekonomskega vidika bi se vsako vseljeno podjetje znašlo na ravni domačega, kar pomeni: ob novih investicijah, enakih dajatvah in kar je najbolj važno, ob istih dobaviteljih (proizvajalcih) in s tem tudi več ali manj enakih nabavnih pogojih. Ne izključujem možnosti, da bi specializirana stroka, ki danes še ni ali pa je, vendar slabo zastopana v na-

ši kotlini, kupcu nekaj doprinesla, vprašanje pa je, kakšen bi bil ekonomski račun take naložbe v kraju s 6.300 prebivalci in tako »odrezanem« od ostalega sveta, da ga obišče le tisti, ki ga mora?

Za specializirane stroke je žal naš »center« premajhen, v prehrambeni stroki pa bi eventualna »konkurenca« lahko le škodovala. Zakaj? Kljub neizpodbitnemu dejstvu, da v prehrambeni stroki ni možno doseči vidnih konkurenčnih pogojev, bi kupec že zaradi nagnjenosti do vsega, kar ni domače (vsaj spočetka), mogoče »pritisnil« na vrata novega trgovca in s tem nujno krnil promet domačemu podjetju. Manjšemu prometu bi nujno sledil manjši dohodek in s tem tudi problem obstoja 23 podeželskih trgovin »Univerzala«, katerih del je ekonomsko dvomljiv. V takem primeru bi nujno prišlo do zamenjave napisa »Univerzal« z napisi »Mercator« in tako bi Idrija dobila tistega zopet monopolnega »ponudnika«, ki že danes, kot ugotavlja v Delu pisec članka »Mercator v Idriji«, nudi svoje blago trem četrtinam potrošnikov naše ožje domovine.

Pri danih pogojih je zaželen konurenca torej zelo slabo utemeljena, saj ekonomske razmere v tem kraju ne dopuščajo velikega tveganja. Naj v orientacijo navedem, da velja v svetu nekakšen ekonomski zakon, da se samopostrežne blagovnice obnesejo samo v krajih, kjer lahko računajo, da bodo oskrbovale okrog 4.000 potrošnikov.

Naša Idrija jih torej šteje le nekaj več in prav zato ima idrijski »Univerzal« v programu še nekaj manjših kombiniranih samopostrežnih obratov ob vpadnicah v mesto, razširitev obstoječe samopostrežne trgovine in konfekcije, novo sodobno trgovino s pohištvo in preureditev trgovine z železnino. V Cerknem je lokal za novo samopostrežno trgovino že pod streho, medtem ko se za črnovrško novogradnjo že svita na obzorju; vse torej kaže, da bo tudi naša najbližja turistična planota dobila novo sodobno trgovino.

Že samo navedene želje so v številkah zelo velike in terjajo milijone, da ne omenim zelo kritičnega centralnega skladišča, trgovine v Spodnji Idriji in na Vojskem.

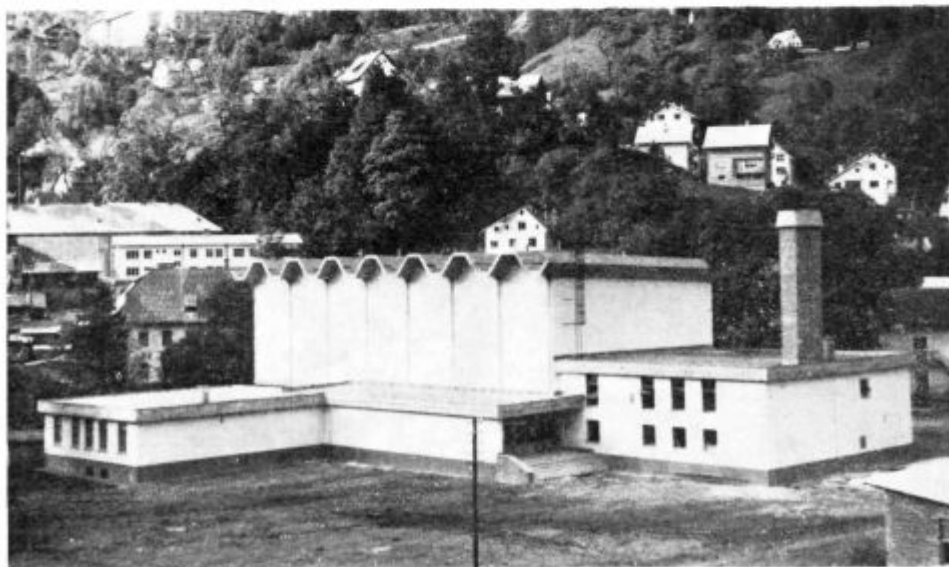
Vse to je torej načrt in želja »Univerzala« in vse to je tudi odvisno od denarja, ki ga bo podjetje imelo, kajti k temu bo prispeval le kupec-potrošnik, kateremu »Univerzal« vrača »dinar« v obliki novih, sodobnih in bolj založenih trgovin.

Povsem umevna je bojazen, da bo s kakršno koli »konkurenco« v strogem središču mesta okrnjena dosedanja zmogljivost »Univerzala«, saj bo dosedanjih 72 % celotnega prometa delil z novim ali novimi priseljenci, medtem ko mu bo preostalih 28 %, raztresenih po okolici, ostalo na režiji.

Kje je torej ekonomska utemeljenost želje »Mercator v Idriji«?

Marijan Kos

Nova stavba športno-rekreacijskega centra v Idriji, ki je bila odprta 28. XI. 1968
Foto Jeram

OHRANILI JIH BOMO V TRAJNEM SPOMINU

MATICNI URAD IDRİJA

FRANCIŠKA ZAJC, roj. Stravs, gospodinja iz Lazca št. 6, roj. 25. 2. 1890 v Lazcu, je umrla 27. 11. 1968 v Lazcu.

MIHAEL SEDEJ, rudar v pokoju iz Srednje Kanomlje št. 64, roj. 11. 9. 1899 v Gorenji Kanomli, je umrl 29. 11. 1968 v Srednji Kanomli. Imenovan je aktivno sodeloval za NOV od začetka leta 1943. Zaradi njegovega aktivnega dela za NOV in izdaje so ga Nemci 30. 11. 1944 odpeljali v nemško koncentracijsko taborišče Dachau, kjer je ostal vse do konca vojne.

JERNEJ FILIPIC, gozdni delavec iz Lazca št. 33, roj. 9. 12. 1924 v Lazcu, je umrl 30. 11. 1968 v Lazcu.

ALOJZIJA LUKAN, roj. Zakelj, gospodinja iz Godoviča št. 41, roj. 7. 6. 1901 v Godoviču, je umrla 1. 12. 1968 v Godoviču. Bila je vojna vdova po pogrešanem aktivistu iz NOV.

FRANC BRUS, upokojeni rudar iz Idrije, Gorska pot št. 22, roj. 14. 6. 1884 v Idrijski Beli, je umrl 4. 12. 1968 v Idriji.

FRANCIŠKA JEREB, roj. Peternej, gospodinja iz Lazca št. 2, rojena 13. 8. 1884 v Zakrižu, je umrla 9. 12. 1968 v Lazcu.

FRANCIŠKA PODGORNİK, roj. Močnik, gospodinja iz Gorenje Kanomlje 35, roj. 14. 9. 1887 v Šebreljah, je umrla 9. 12. 1968 v Gorenji Kanomli.

MARIJA VONCINA roj. Božič, gospodinja iz Idrije, Gregorčičeva št. 2, roj. 5. 8. 1881 v Idriji, je umrla 12. 12. 1968 v Idriji.

MARIJA VINKLER roj. Pelhan, gospodinja iz Idrije, Ulica IX. korpusa št. 3, roj. 30. 11. 1891 v Idriji, je umrla 13. 12. 1968 v Idriji.

BLAŽ CARLI, invalid z Vojskega št. 93, rojen 23. 1. 1896 na Vojskem, je umrl 18. 12. 1968 na Vojskem.

Imenovan je aktivno sodeloval v NOV od sredine leta 1943 do konca vojne.

FRANCIŠKA BALOH roj. Likar, gospodinja iz Idrije, Kosovelova ul. št. 13, rojena 24. 7. 1889 na Vojskem, je umrla 19. 12. 1968 v Idriji.

MARIJA PELJHAN roj. Kunc, gospodinja z Gor št. 15, rojena 21. 5. 1936 v Jeličnem vrhu, je umrla 19. 12. 1968 na Gorah.

FRANCIŠKA STRANCAR, gospodinja iz Idrije, Vojskarska št. 21, rojena 16. 12. 1887 v Beli, je umrla 21. 12. 1968 v Idriji.

FRANCIŠKA KUNC, kmetovalka iz Dolov št. 25, rojena 25. 1. 1882 v Doleh, je umrla 22. 12. 1968 v Doleh.

MARJANA LAZAR rojena Jereb, kmetovalka iz Zavrata št. 25, rojena 9. 8. 1890 v Zavratu, je umrla 23. 12. 1968 v Zavratu.

MIHAEL SIMONIC, upokojeni zidar iz Lazca št. 7, rojen 22. 9. 1905 v Lazcu, je umrl 23. 12. 1968 v Lazcu.

Imenovan je vstopil v NOV 16. 2. 1943 in je bil zelo poštvovalen borec ter konspirator v Gubcevi brigadi vse do konca vojne. Za izredne zasluge je dobil več odlikovanj, med drugim tudi red zasluge za narod III. stopnje.

MARIJA JEREB roj. Kumer, gospodinja iz Idrije, Rudarska ul. št. 23, rojena 7. 9. 1883 v Idriji, je umrla 24. 12. 1968 v Idriji.

FRANC ZGAVEC, upokojeni rudar iz Spodnje Idrije št. 41, rojen 3. 12. 1891 na Prapetnem, je umrl 28. 12. 1968 v Spodnji Idriji.

IVAN STUCIN, kmetovalec iz Masor št. 29, roj. 22. 8. 1892 na Šentviški gori, je umrl 31. 12. 1968 v Masorah.

LEOPOLDINA POLJANEC, gospodinja iz Spodnje Idrije št. 95, rojena 27. 10. 1899 v Spodnji Kanomli, je umrla 6. 1. 1969 v Spodnji Idriji.

KAROLINA PAGON iz Spodnje Idrije št. 1, rojena 4. 11. 1889 v Idriji, je umrla 11. 1. 1969 v Spodnji Idriji.

IVANA KOGOVSEK roj. Gantar, gospodinja iz Potoka št. 1, rojena 22. 3. 1882 v Doleh, je umrla 13. 1. 1969 v Potoku.

Imenovana je bila mati padlega borca v NOV. DANIJELA PLESNICAR z Vojskega št. 87, rojena 12. 7. 1964 v Ljubljani, je umrla 20. 1. 1969 na Vojskem.

MARIJA ORSINI roj. Zonta, gospodinja iz Rima, Via Margutta št. 13, rojena 28. 10. 1884 v Idriji, je umrla 22. 1. 1969 v Idriji.

MARIJA LAMPE roj. Biček, gospodinja iz Idrije, Ulica kap. Mihevcva št. 24, rojena 20. 3. 1878 na Prapetnem, je umrla 29. 1. 1969 v Idriji.

VLADIMIR PAVSIČ, delavec iz Jazn št. 1, rojen 7. 7. 1952 v Jaznah, je umrl 31. 1. 1969 v Otaležu.

KATARINA PUCELJ roj. Peternej, gospodinja iz Pluženj št. 14, rojena 25. 4. 1881 v Plužnjah, je umrla 1. 2. 1969 v Plužnjah.

IVAN SELJAK, upokojeni rudar iz Idrije, Vojskarska ulica št. 17, rojen 19. 8. 1898 v Idriji, je umrl 1. 2. 1969 v Idriji.

ROZALIJA ZGAVEC, gospodinja iz Predgriz št. 37, rojena 22. 7. 1899 v Zadlogu, je umrla 5. 2. 1969 v Predgrizah.

IVANA TRATNIK, gospodinja iz Čekovnika št. 15, rojena 20. 8. 1902 v Srednji Kanomli, je umrla 11. 2. 1969 v Idriji.

TEREZIJA LAPAJNE, gospodinja z Vojskega št. 53, rojena 27. 9. 1884 na Vojskem, je umrla 13. 2. 1969 na Vojskem.

STANISLAV SUBIC, upokojeni zidar iz Idrije, Vodnikova št. 16, rojen 4. 5. 1907 v Idriji, je umrl 18. 2. 1969 v Idriji.

ANA SELJAK roj. Eržen, gospodinja iz Zirovnice št. 11, rojena 4. 7. 1905 v Petkovcu, je umrla 15. 2. 1969 v Zirovnici.

MARIJAN LEVPUSCEK, upokojeni uslužbenec iz Idrije, Triglavška št. 31, rojen 5. 5. 1924 v Levpi, je umrl 18. 2. 1969 v Idriji. Imenovan je bil borec III. Prekomorske brigade, v katero je vstopil aprila 1944. Udeležil se je več bojev za osvoboditev Dalmacije in Like. Pozneje je bil dodeljen h KNOJ v Beograd in Prekmurje, kjer je dočakal svobodo. Za izredne zasluge je prejel več odlikovanj.

ANTON REJC iz Kočevja, Trg svobode št. 9, rojen 19. 12. 1881 v Otaležu, je umrl 23. 8. 1968 v Ljubljani.

LUCIJA EDER roj. Troha, gospodinja iz Idrije, Kajuhova št. 13, rojena 12. 12. 1893 v Idriji, je umrla 19. 9. 1968 v Ljubljani.

ANTON HABE iz Krške vasi št. 26, rojen 24. 2. 1892 v Črnem vrhu, je umrl 25. 10. 1968 v Brežicah.

FRANCIŠKA LJUBIC roj. Rupnik iz Zagreba, Selska ul. št. 110, rojena 11. 9. 1892 v Čekovniku, je umrla 5. 11. 1968 v Zagrebu.

ANTON GABROVSEK iz Zg. Poljčan št. 1, rojen 2. 3. 1897 v Idriji, je umrl 9. 12. 1968 v Mariboru.

FRANCIŠKA KUMAR roj. Velikajne iz Kranja, Tavčarjeva ul. št. 18, rojena 28. 2. 1877 v Sp. Idriji, je umrla 19. 11. 1968 v Kranju.

IVANA KRHNE roj. Koder, gospodinja iz Idrije, Vojkova ul. št. 14, rojena 16. 5. 1900 v Idriji, je umrla 10. 10. 1968 v Ljubljani.

MARTIN REJC s Cerkljanskega vrha št. 21, rojen 7. 11. 1895 v Jaznah, je umrl 12. 10. 1968 v Ljubljani.

Imenovan je bil oče dveh borcev v NOV in tudi sam je bil leta 1944 več mesecev v operativnih ednicah NOV.

IVAN SLABE s Cerkljanskega vrha št. 1, rojen 7. 5. 1891 v Otaležu, je umrl 15. 12. 1968 na Cerkljanskem vrhu.

MARIJA JENKO roj. Kosmač iz Gorenje vasi št. 28, rojena 23. 8. 1922 v Mrzlemu vrhu, je umrla 17. 12. 1968 v Gorenji vasi.

ALOJZ MIHELJ iz Idrije, H. Freyerja št. 4, rojen 7. 7. 1907 v Gorici, je umrl 15. 9. 1968 v Ljubljani.

MARIJA ERZEN roj. Podobnik, gospodinja iz Otaleza št. 6, rojena 27. 3. 1896 na Straži, je umrla 29. 12. 1968 v Sempetru pri Gorici.

URSULA SERJUN iz Kokrice št. 43, rojena 16. 10. 1884 v Lazu, je umrla 3. 1. 1969 na Golniku.

VIKTOR CIBEL iz Kranja, Ul. Moša Pijade št. 9, rojen 26. 9. 1904 v Idriji, je umrl 1. 1. 1969 v Kranju.

ANDREJ PISK iz Novega Beograda, Bul. Lenjina št. 79, rojen 20. 11. 1929 v Jaznah, je umrl 7. 1. 1969 v Novem Beogradu.

BERNARD VONCINA iz Anhovega št. 55, rojen 25. 10. 1920 v Gorenji Kanomlji, je umrl 9. 1. 1969 v Anhovem.

SILVESTER ZIGON iz Idrije, Triglavška št. 11, rojen 23. 9. 1938 v Idriji, je umrl 14. 10. 1968 v Ljubljani.

IVANA KOGOVSEK roj. Kos iz Ljubljane, Vese-lova št. 17, rojena 13. 12. 1879 v Idriji, je umrla 10. 12. 1968 v Ljubljani.

ANTON BLAZIC z Medvedjega brda št. 55, roj. 12. 1. 1879 v Zavrtaču, je umrl 20. 12. 1968 na Medvedjem brdu.

MARIJA SELJAK roj. Močnik iz Ljubljane, Po-ljanska št. 14, rojena 24. 5. 1882 v Idriji, je umrla 12. 11. 1968 v Ljubljani.

VIKTORIJA MELIHAR roj. Benedik iz Ljubljane, Hradskega št. 44, rojena 20. 12. 1887 v Ledi-nah, je umrla 10. 12. 1968 v Ljubljani.

IVAN KENDA iz Skofje Loke, Spodnji trg št. 22, rojen 22. 6. 1885 v Idriji, je umrl 23. 1. 1969 v Skofji Loki.

ALOZIJA RUPNIK roj. Zupančič iz Banja Luke, Braće Radića št. 26, rojena 17. 6. 1889 v Idriji, je umrla 21. 1. 1969 v Banja Luki.

JOŽEF KOLER, upokojeni rudar iz Idrije, S. Rozmana št. 17, rojen 19. 3. 1910 v Idriji, je umrl 22. 1. 1969 na Golniku.

MARIJA LAPAJNE, upokojena uslužbenka iz Idrije, Rudarska št. 2, rojena 20. 1. 1908 v Idriji, je umrla 28. 1. 1969 na Golniku.

FILIP KAVCIC iz Deskl št. 49, rojen 21. 4. 1899 v Idriji, je umrl 5. 2. 1969 v Sempetru pri Gorici.

MATICNI URAD CERKNO

MARJANA MLAKAR iz Gor. Novakov št. 32, roj. 7. 5. 1880, je umrla 11. 1. 1968 v Gor. Novakih.

Sodelovala je z NOV od sredine leta 1943 do konca vojne.

FERDINAND PRIMOŽIC iz Gor. Novakov št. 58, roj. 28. 5. 1904, je umrl 12. 1. 1968 v Dol. Novakih.

V prekomorske brigade je vstopil v severni Afriki 20. 5. 1944. Po prihodu v Jugoslavijo je bil dodeljen avtokomandi Beograd. Bil je odlikovan z MZN.

VIRGILIJ PRIMOŽIC iz Gor. Novakov št. 31, roj. 13. 9. 1939, je umrl 10. 1. 1968 v Sempetru pri Gorici.

FRANC MAVRIC iz Cerkna št. 118, rojen 12. 9. 1886, je umrl 16. 1. 1968 v Cerknem.

KATARINA BEVK rojena Jereb, iz Planine pri Cerknem št. 26, roj. 16. 11. 1895, je umrla v Ljubljani.

MARIJA HVALA iz Sebelj št. 70, roj. 20. 9. 1892, je umrla 17. 1. 1968 v Sebeljah.

IVAN PREZELJ iz Poč št. 13, roj. 22. 12. 1899, je umrl 21. 1. 1968 v Počah.

JANEZ HADALIN iz Trebenč št. 8, roj. 4. 4. 1894, je umrl 22. 1. 1968 v Trebenčah.

MARIJA PRIMOŽIC iz Podpleč št. 10, rojena 27. 12. 1895, je umrla 31. 1. 1968 v Podplečah.

KAREL HADALIN iz Zakriža št. 28, rojen 19. 10. 1917, je umrl 1. 2. 1968.

V južni Italiji je vstopil v prekomorske brigade, in sicer dne 17. 11. 1943. Pozneje je bil dodeljen k mornarici NOVJ in je tu kot sposoben borec dobil čin podporočnika. Udeležil se je bojev za osvoboditev Paga, Lošinja, Cres, Pule in Umaga. Bil je odlikovan z OZN in OH. Po vojni je bil še vrsto let zelo aktiven družbeno politični delavec. Bil je predsednik KZ Zakriž, predsednik ZB NOV Ravne-Zakriž, predsednik krajevnega odbora SZDL itd.

DANILO LAHAJNAR iz Straže št. 6, rojen 21. 10. 1963, je umrl 28. 2. 1968 v Cerknem.

LUKA MEZEK iz Gor. Novakov št. 41, rojen 30. 9. 1895, je umrl 4. 3. 1968 v Gor. Novakih.

ALOZIJA BOŽIC iz Polje št. 10, roj. 21. 5. 1924, je umrl 4. 3. 1968 v Poljah.

LUCIJA BEVK rojena Peternel, iz Gor. Novakov št. 6, rojena 18. 11. 1895, je umrla 6. 3. 1968. Imenovana je sodelovala z NOV od druge polovice leta 1943.

JANEZ MEDVED iz Sebelj št. 6, roj. 8. 6. 1883, je umrl 11. 3. 1968 v Sebeljah.

LUKA KALAN iz Poljan št. 26, roj. 7. 10. 1891, je umrl 13. 3. 1968 na Poljanah.

ANTON MOSKAT iz Cerkna št. 34, roj. 15. 1. 1903, je umrl 13. 3. 1968 v Cerknem.

MARIJA PAVŠIC rojena Pavšič iz Sebelj št. 30, rojena 6. 2. 1877, je umrla 19. 3. 1968 v Sebeljah.

JERA VONCINA roj. Savli iz Poljan št. 1, roj. 17. 3. 1885, je umrla 23. 3. 1968 v Poljanah.

CECILIJA STUCIN roj. Kumar iz Cerkna št. 163, rojena 6. 11. 1907, je umrla 10. 4. 1968 v Cerknem.

Sodelovala je v NOV od jeseni leta 1943 do konca vojne.

KATARINA MOHORIC roj. Mravlje iz Čeplez št. 15, rojena 3. 4. 1891, je umrla 13. 4. 1968 v Čepelzu.

JAKOB PERNEL iz Cerkna št. 8, rojen 7. 5. 1908, je umrl 20. 4. 1968 v Cerknem.

V NOV je vstopil kot borec prekomorskih brigad, in sicer 5. 6. 1944. Po prihodu v Jugoslavijo je bil dodeljen k aviaciji NOVJ. Udeležil se je bojev na sremski fronti. Odlikovan je bil z MZN.

FRANC RAZPET iz Oreška št. 22, roj. 14. 9. 1881, je umrl 3. 5. 1968 v Orehku.

MARIJA RAZPET roj. Kranjc iz Poč št. 20, rojena 8. 1. 1884, je umrla 4. 5. 1968 v Počah.

ANTONIJA HADALIN roj. Bevk iz Trebenč št. 8, rojena 6. 12. 1897, je umrla 13. 5. 1968 v Trebenčah.

VILJEM BIZJAK, rojen 10. 2. 1909 v Gorjah št. 14, je umrl 17. 5. 1968 v Gorjah.

MARIJA STRAVS roj. Prašnik iz Ravn pri Cerknem št. 47, rojena 28. 1. 1884, je umrla 22. 5. 1968 v Ravnah pri Cerknem.

FRANCIŠKA BIZJAK roj. Kenda iz Gor. Novakov št. 70, rojena 16. 9. 1892, je umrla 27. 5. 1968 v Gor. Novakih.

ANDREJ MOČNIK iz Poč št. 27, roj. 23. 11. 1900, je umrl 29. 5. 1968 v Počah.

Aktivno in organizirano je deloval za NOV od začetka leta 1943. V času NOV je bil član več krajevnih organizacij, med drugim tudi član okrajnega NOO Cerkno.

MARIJA MOSKAT iz Cerkna št. 33, rojena 21. 3. 1895, je umrla 1. 6. 1968 v Cerknem.

NIKOLAJ MAVRI iz Cerkna št. 68, rojen 22. 12. 1913, je umrl 3. 6. 1968 v Cerknem.

MIHAEL MLAKAR iz Zakoje št. 34, rojen 29. 8. 1897, je umrl 2. 6. 1968 v Zakojci.

Imenovani je bil težki vojaški invalid iz prve svetovne vojne. V drugi svetovni vojni je aktivno sodeloval z NOV in POJ.

VIKTOR VOJSKA iz Sebelj št. 7, roj. 16. 8. 1934, je umrl 3. 6. 1968 v Sebeljah.

VINCENC CVEK iz Bukovega št. 9, rojen 23. 3. 1935, je umrl 17. 6. 1968 na Bukovem.

ALBIN VALENTINCIC iz Zakoje št. 6, rojen 27. 2. 1930, je umrl 23. 6. 1968 v Zakojci.

MARIJA DERLINK roj. Čemažar iz Gor. Novakov št. 69, rojena 19. 8. 1885, je umrla 7. 7. 1968 v Gor. Novakih.

FRANCIŠEK MAZEK s Cerkljanskega vrha št. 22, rojen 14. 9. 1914, je umrl 30. 6. 1968 na Cerkljanskem vrhu.

TOMAZ KRANJC iz Čeplez št. 7, roj. 19. 12. 1894, je umrl 9. 7. 1968 v Sempetru pri Gorici.

2e leta 1939 je bil preganjan zaradi antifastičnega delovanja. 2e v sredini leta 1942 je začel sodelovati z NOV in so ga zaradi tega 21. 6. 1943 odpeljali v internacijo, kjer je bil do 10. 11. 1943. V NOV mu je padel sin, on sam pa je bil osebni invalid iz prve svetovne vojne.

rudnik živega srebra idrija

Proizvaja za domači
in svetovni trg

živo srebro 99,99 %
živosrebrni oksid 98,5 %

Železniška postaja Logatec, tel. Idrija 86-108, telex 31 257 Idrija